

Жарасбай
Сүлейменов

КОНЕЦКИ ІЗ

KOMECKI 13

Петропавл қ. 2006 ж.

84.5
ББК 67.0
С90
ISBN 9965-27-399-5

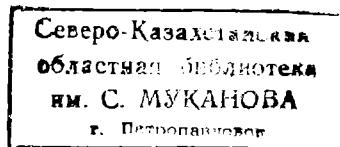
C₉₀ Ж. Сүлейменов.
Көмескі із.
Петропавл қ. 2006. – 204 бет.
ISBN 9965-27-399-5

Жарасбай Сүлейменовтің бұл кітабына құқық қорғау
органдары қызметкерлерінің шытырман оқиғаларға,
қауіп-қатерге толы өмірі арқау болған. Қоғамға кесел
болып жабысқан қылмыстық оқиғалар – қарақшылық,
кісі өлтіру, үрлік-қарлық, нашақорлық, оларды
ашудағы заң орындары қызметкерлерінің іс-әрекеті
қызығылышты баяндалады.

39678

C 1202000000
00 (05) – 06 *01* **ББК 67.0**
Ж. Сүлейменов.

ISBN 9965-27-399-5

АЛФЫСӨЗ

Қазақ әдебиетінің күрделі бір жанры – шытырман оқиғаларға құрылған шығармалар.

Қылмыс та қоғамның бір көрінісі болғандықтан, оны әдебиетте бейнелеу, осы кеселмен қурестегі құқық қоргау органдары қызметкерлерінің бейнелерін сомдау, қылмыскерлердің санқылы соиқан қылықтарын баяндау осы тақырыпта қалам сілтеген жазушының айгақты ойлау қабілетіне, шебер, өрнекті тіліне байланысты түрлі деңгейде көркемдік ерекшеліктерге ие болады.

Аталаған жанрдың өзіне тән ерекшеліктері, оқиғалардың өрбү заңдылықтары, оқырманды жетелеп отыратын қысынды қимыл-әрекеттерді орынды үйлестіріп, шығарманың шынайы сюжетін қиуластырып беру жазушыдан үлкен шеберлікті талап етеді. Сондықтан біздің әдебиетімізде бұл жанрга түбегейлі бойлап қалам тартып жүргөн жазушыларымыз аз екенін айтудымыз керек.

Осы орайда Жарасбай Сүлейменовтің шытырман оқиғаларға құрылған бірқатар өңгіме, повестерін сүйсіне оқып шыққанымды айтуда тиіспін. Қаламгердің мұндай шығармалары “Егемен Қазақстан”, “Қазақ әдебиеті” сияқты аға басылымдарда жарияланып ел оқырмандарына бұрыннан танылғанын да тілге тиек етуім керек. Мұны айтуда отырағаным, Жарасбай Сүлейменов республикалық басылымдар арқылы осы жанрды өзінің оң жамбасына алғанын айгақтап, қаламгерлік қабілетін танытты.

Қалам иесінің шығармашылық сыр-сипатына көптен қанық болғандықтан, оның бұл жанрга ежелден іш тартып, тәселіп алғанын анық білемін. Алайда өз шығармашылығына сын көзбен қарап әдемтегенген ол бұлардың сүбелі басылымдарда жарияланғанына қарамастан, сиясы кеппей тұрып жеке жинақ етіп бастыруға асықкан жоқ. Соның сәті өнді келіп отыр.

Біздің қолымыздагы шығармалардың өзегі – қоғамызыздагы орын алып отыраган ауыр қылмыстар, олардың жасалу жолдары, қылмыскерлермен қурестегі ішкі істер, зан, сол органдары қызметкерлерінің шынайы сомдалған көркем

бейнелері. Бұлардың бәрі де біздің арамызда жүргөн, өмірдегі бар адамдар.

Айталық, “Көмескі із” деген повестің оқига желісі оқырманың бірден баурап, “Енді не болар екен?” деген сауалмен жетелеп отырады. Повесті жазудағы қаламгер шеберлігі оқигаларды қысынды құрумен, оларды кескіндейтін тіл көркемдігімен айқандалады. Сол сияқты “Кесіпкердің өлімі”, “Көгілдір ”Мазда”, “Мезгілсіз атылаан мылтық”, “Ала биенің әләгі”, “Қақпан”, “Бір қап ақша” өңгіме-повестері осы жинақтың өрнегін келтіріп, шыгармашылық шырайын ашады. Бір атап айтартығы, бұл шыгармалардағы оқигалар бірін-бірі қайтала маій, қылмыстың түр-түріне қатысты дәйектерге негізделеді. Сол ретте “Қақпан” повесінің өз алдына көтергөн жүгі зор дүние. Мұнда полиция қызметкерлерінің арасындағы алақол, алымқор, парага бейім адамдардың мерездік сипаттары айгақталады. Ал, “Ала биенің әләгі” деген шыгармасы қазақтың қанына сіңған барымташылықты көрсетеді.

Осы атылаандарды түйіндей келе, тілге тиек етерім – жазушы Жарасбай Сүлейменовтің бұл шыгармалары әдебиетіміздегі өлі де өз өрсін таба алмай келे жатқан жанр – шытырман оқигалар туралы өңбектердің қатарынан лайықты орын алады.

**Зейнолла ӘКІМЖАНОВ,
ақын, Қазақстан Жазушылар
одағының мүшесі.**

KӨМЕСКІ 13

“Петренконы өлтірген кім?” Капитан Көшербаев таяу уақытта осы сауалдың жауабын тауып, біраздан бері көптеген адамдарды сергелденге салған қылмысты істің соңғы нүктесін қоюға тиіс. Ол оңай емес, әрине. Әзірше жайсыз сауалдарды іштей қайталаумен ғана шектеліп отырғаны да содан. “Петренконы өлтірген кім?”

Ол Петренко деген азаматтың осыдан жарты жылдай бұрын қайғылы қазаға үшырағанынан мұлде хабарсызды. Бәрі кеше басталды. Кезекті демалыстан оралған оны бөлім бастығы подполковник Теміров шақырып алды да, амандық-саулық сұрасқан соң:

– Еркін, саған жаңа бір іс тапсырғалы отырмын, – деді.
– Осыдан жарты жылдай бұрын, нақты айтсам, сәуірдің екісі күні Жұмысшы поселкесінде белгісіз ер адамның мүрдесі табылған болатын. Оның кім екені анықталды. Локомотив депосының машинисі Петренко Александр Сергеевич, 1957 жылы туған. Отбасы бар. Әйелі Петренко Наталья Михайловна ауруханада аға медбіби болып істейді. Тетелес екі қызы мектеп оқушылары. Бұл іспен бүгінгі күнге дейін қалалық ішкі істер басқарма-сының қылмысты іздестіру инспекторы Нұрлан Серғалиев айналысып келген еді. Ол біраз жайларды анықтаған сияқты. Бірақ, қылмыскер әлі ұсталған жок, бүгінгі таңда оның кім екені белгісіз болып отыр.

Бөлім бастығының әр сөзін қалт жібермей, ықылас коя тыңдаған Көшербаев:

– Петренконың өліміне ешкімнің қатысы болмауы да мүмкін ғой, – деді.

– Жок, Петренконың өз ажалынан өлмегені анық. Оған сарапшылардың қорытындысымен танысқаннан кейін өзің де көз жеткізерсін. Менің айтайын дегенім, осы істі тезірек қолға алып, қайткен күнде де кісі өлтірушіні,

бірнеше адам болуы да мүмкін, табу керек. Истің жайымен мен де танысып шықтым. Байқауымша, Серғалиев жалған жорамалдардың жетегінде кетіп қалған сиякты. Әлі жас қой, тәжірибесі де аздау, бірақ, біrbеткей екен, айтқанынан қайтқысы жоқ.

Көшербаев бөлім бастығынан шығысымен бірден Серғалиевті іздеген. Эйтседе, оны таба алмады. Серғалиев шешен ауырып қалды деген хабар алысымен ауылыша кетіпті, бүгін келуге тиіс. “Жұмысқа келісімен маган жетсін” деп кезекшіге қатты тапсырған. Сағат тілі оннан асып барады. Әлі жоқ. Ол Серғалиевтің келген келмегенін білмек болып телефонга қол соза берген еді, жартылай ашылған есіктен лейтенант формасындағы жас жігіт көрінді.

– Рұхсат па? – деді ол.
– Кіріңіз, кіріңіз.

Капитан орынынан тұрғанша лейтенант өзінің кім екенін, қандай жұмыспен келгенін баяндап үлгерді. Сосын қой көзді, ак құба өнді бойшаш жігіт кірпік қақпай қаздия қалды. Киім дәнесіне құйып қойғандай екен. Аға инспектор оған жақындал келіп жас жігітті жанарымен тағы бір шолып шықты да, “Еркін Көшербаев” деп қолын ұсынды. Сосын жас әріптесіне қарсы алдындағы орындықты нұскады.

Байқауымша Серғалиев көңілсіздеу. “Шешесін уайымдал жүр ме екен, болмаса өзінje тапсырылған істі басқа біреуге бергенінje ренішті ме?” Үн-тұнсіз протфелін ашып, папкаларды столға қоя бастады.

– Іске қатысты барлық құжаттар, осында.
– Құжаттар қайда қашады дейсің, уақытың болса өзінмен азырақ әңгімелессем бе деп едім. Осы іске байланысты өзің білетін жайларды қысқаша айтЫП

шықсан, – деді Көшербаев негұрлым жұмсақ сөйлеуге тырысып.

– Бұл кейбіреулөр ойлағандай, аса күрделі іс емес, – деп бастады әңгімесін лейтенант. – Жұмысшы поселкесінде белгісіз адамның мұрдесі табылғаны туралы хабар басқармаға үшінші сәуір күні сағат таңертенгі он бір кезінде түсті. Жарты сағат өтпей-ақ жедел топ, құрамында мән де бармын, оқиға болған жерге келдік. Өліп жатқан кім екенін анықтау қынға түскен жоқ. Ол осы маңда тұратын Петренко деген болып шықты. Жол жиегінде ер адамның жансыз деңесі жатқанын полицияға хабарлаған зейнеткер Зікірин де оны жақсы таниды екен.

Сарапшылар Петренконың бір күн бұрын тұнгі сағат он екі жарым кезінде өлтірілгенін анықтады. Оны біреулөр катты соққыға жыққан. Соның салдарынан жеті кабырғасы сынған. Сол жақ өкпесі және жүрек қабы зақымданған.

– Сонда бір тәулікке жақын уақыт бойы ешкім байқамаған ба?

– Жалпы, ол арамен кісі аз жүретін көрінеді, көзден таса, қағаберіс жер екен.

– Эйелі нәмесе жұмыс орындағылар іздемеген бе?

– Эйелі оны кезекті сапарға кетті деп ойлапты. Ра-сында да, әдеттегі жұмыс кестесі бойынша сол күні ол жол үстінде болуға тиіс екен. Бірақ, ол жұмысқа келменті.

– Үйінен қашан шығыпты?

– Үйінен таңертен өрте кеткен. Және шығып бара жатып бұл жолы бір аптасыз келе алмайтынын айтыпты.

– Сонда қалай?

– Жұмысқа келмеу себебі, ол бір апта бұрын дәрігердің кабылдауында болып, еңбекке жарамсыздығы туралы

куәлік алыпты. Неге екені белгісіз, онысын үй ішінде-
гілерден жасырған.

– Оның себебін анықтадың ба?

– Біраз адаммен сөйлестім, бірақ, олардың жауаптары
бір-біріне үйлеспейді. Колонна бастығы соңғы кезде
оның мінезі мұлде өзгеріп кеткенін, жай ескертудің өзіне
шамданып, қабақ шыта бастағанын айтты. Соңғы сапар-
дан ұнжырғасы түсіп қайтыпты. Екі күннен кейін теле-
фон шалып, сырқаттанып қалғанын хабарлапты. Ал,
әйелі болса: “Мінезінде, жүріс-тұрысында ешқандай өз-
геріс байқалған жоқ” – дейді. Тағы бір түсініксіз жай, ол
сол күні таңертен кеткеннен үйіне мұлде оралмаған да
хабарласпаған.

– Сонда қайда болған ол?

– Кешкі жетіге дейін қайда болғаны белгісіз, ал
сегізден он жарымға дейін “Гlorия” мейрамханасында
болған.

Әріптесінің “Оны қайдан білдің?” деп сұрағалы отыр-
ғанын айтқызбай үққан Серғалиев әңгімесін одан әрі
жалғастырды.

– Оны мейрамханада даяшы болып істейтін Кузнецова
айтты. Ол Петренконы бұрыннан таниды екен.

– Кузнецоваға қалай шықтың?

– Кузнецовамен біздің көршіміздің қызы бір мектепте
оқыпты. Шағын қалада әңгіме жата ма, оқиға болғаннан
кейін екі күннен соң, күрбисымен көшеде кездесіп қалған
Кузнецова Петренконың сол күні екі сағаттай өзі жұмыс
істейтін мейрамханада отырғанын айттыпты.

– Бұл мейрамхана “Бензостройда” емес пе?

– Иә, қаланың шеті десе де болады.

– Петренко ресторанға жалғыз келіп пе?

– Жоқ, қасында өзінен әлдеқайда жас жігіт болыпты.

Отыздың үстінө жаңа ғана шыққан кеспелтектеу келген бүйра бас жігітті Кузнецов айтқан ерекше белгілермен тез таптық. Даяшы: “Аты Николай болуы керек”, – деп еді. Ол да дұрыс болып шықты. Николай да депода істейді екен. Өзі бұрын Петренконың көмекшісі болған көрінеді. Кейін ішкілікке салынып тәргіп бұза берген соң слесарлыққа ауыстырылған. Әлі үйленбеген, Петренконың үйінен алыс емес, теміржол бөлімшесінің жатақханасында тұрады екен. Жұмыстағылар да, жатақханадағылар да жақсы атамайды.

Николай Пименов өзінің Петренкомен бірге мейрамханада болғанын мойындағы. Тіпті, онымен қашан, қайда кездескенінде дейін айтып берді. “Сол күні жұмыстан бос болған соң базарға барып едім, сонда кездестік”, – дейді. Амандастып қана өте берген мұны Петренко тоқтатып әңгімеге тартыпты. Өзінің айтуына қарағанда, Пименов Петренкодан мұны күтпеген. “Көлтөн бері арамызда бір салқындық бар еді, өзім де таң қалдым”, – дейді. Осы арада Петренко оған: “Жүр уақытын болса, жұз грамм ішнейік”, – дейді.

Даяшының айтуына қарағанда, екеуі мейрамханада үзак отырған. Бірақ, арақты көп ішпеген, бір шөлмекті де тауыспапты.

– Даяшы олардың не жайында әңгімелесіп отырғандарын естімеп пе?

– Кузнецова Петренконың қызбалана сөйлеп, әлдекімдерге кіжініп отырғанын анғарған, Петренконың: “Бәрінен де басынғанына жаным күйінеді” деген сөздері есінде қалыпты. Даяшы осылардан басқа мардымды ештеме айта алмады.

– Даяшымен қайсысы есептесті екен?

– Петренко.

– Қанша ақшасы бар екен, аңғармап па?

– Даюшы: “Мен есеп айырысуға келгендеге ол он мың тенгелікті дайындалған отыр екен, жеті мың тенгесін қайтарып бердім, одан басқа ақшасын көргенім жоқ”, – деді. Әйелі оның балаларға киім әкеleмін деп отыз мың тенге ақша әкеткенін айтады. Ал өліктің қалтасынан ұсақ тыындардан басқа ақша табылған жоқ.

– Сонымен сіз қандай тоқтамға келдіңіз?

– Бұл арада мениңше, бас қатырып жататын ештеме жоқ. Петренконың ажалы Пименовтен келгені анық. Олар мейрамханадан шыққаннан кейін үйлеріне жаяу қайтқан. Сарапшылар оқиғаның сағат он екі жарым кезінде болғанын айттып отыр. Ал Пименов жатақханаға тұнгі бірде келген. Мінде, сол күні кезекшілікте болған Орынтай Ахметованың түсініктемесінде де ол жөнінде анық жазылған.

Капитан Серғалиев ұсынған оқушы дәптерінің бір бетінде толар-толмас түсініктемеге көз жүгіртті.

Түсініктеме:

Мен О. Ахметова сәуірдің бірі күні кезекшілікте болдым. Пименов жатақханаға сағат бірде оралды. Ол сыртқы есікті қатты-қатты қақты. “Сонша ңе болды?” – деп едім, “Тапа-тал түстен есікті жауып алып”, – деп өзіме дүрсे қоя берді. Ішіп алыпты, сонысын сездім де сөз таластырығам жоқ.

4 мамыр, 2003 жыл

– Мүмкін, Пименов жолда біреулерге соққан шығар?

– Ешқайда соққам жоқ, Петренкомен қош айттықаннан кейін тұра жатақханаға келдім, – дейді.

– Кезекшінің кателесуі де мүмкін ғой.

– Мен басқа кезекшілермен де сөйлестім. Олар тұнгі сағат он екіден кейін сыртқы есікті іштеп жауып алатын-

дарын, осы уақыттан кеш келгендерді арнағы журналға тіркеп отыратындарын айтты. Сол журналда Пименовтың тұсында сағат бірде келді деген жазу тұр.

– Ад, Пименовтың өзі же дейді?

– Бәрін мойындайды, бірақ, “Петренконы мен өлтіргем жоқ” деген сөзін танар емес.

– Қылмысты жасаған Пименов деуге тагы қандай негіз бар?

– Біріншіден, мейрамханадан шыққанда Пименов масаңдау болған. Ол сондай-ақ, Петренконың қалтасында біраз ақша бар екенін білген. Сосын...

Лейтенант үнсіз қалды.

– Бұлардың бәрі бұлтартпас дәлел бола алмайды ғой, – деді Көшербаев.

– Басқа да айғақтар баршылық. Олар екеуі бірін-бірі көптен білетін көрінеді. Біраз уақыт Пименов Петренкоға көмекші болған. Бірақ, кейін онын араққа үйірлігін байқаған Петренко қойғызам дегенімен еш нәтиже шықпаған соң басшылардан оны басқа жұмысқа ауыстыруды сұралған. Оның бүл тілегі қанағаттандырылыпты.

– Оқиға болған жерден айғақ боларлық ештеме табылмады ма?

– Иә, айтпақшы, Петренконың уысынан табылған үштал шаш бар. Шаш Петренконікі де, Пименовтікі де емес.

– Бұл жөнінде сарапшылар же айтады?

– Олардың айтуларынша, шаш иесінің жасы 23-24-тер шамасында, бойы 178-180 сантиметр болуы керек. Осыдан басқа ештеме жоқ.

– Осының өзі-ақ көп нәрсөні айтып тұрган жоқ па?

– Солайы солай ғой, бірақ, құр елестан же пайдада. Петренконы білетіндердің, оған жақын жүретіндердің арасынан шаш иесі табылмады.

– Бұл елес емес, қылмыскерге шығаратын айғақ, ол осы оқиғаға қатысты үшінші адамның болуы мүмкін екендігін анғартады. Осыны естен шығармауымыз керек.

Сәл үнсіздіктен кейін капитан Пименовтің қазір қайда екенін сұрады.

– Жұмысында болуға тиіс, – деді лейтенант. – Қамаудан босатылғанымен ешқайда шықпау жөнінде қолхат алынған.

Көшербаев жас әріптесін бұдан әрі ұстаған жоқ. Серғалиевпен әңгіме барысында анғармапты, түскі үзіліс уақыты таялып қалған екен. Бірақ, ол асыққан жоқ. “Петренконы өлтірген кім? Серғалиевтің айтуынша, қылмыскер – Пименов. Ал, табылған үш тал шаш онықі емес. Бұл іске тағы біреудің қатысы бар сияқты. Оған қалай шығуға болады?”

Көшербаев басқармадағы тәжірибелі қылмысты іздестіру инспекторларының бірі. Ол бұған дейін де талай күрдепті істерді ашып, біраз қылмыскерлердің жолын кескен. Ал, мына іс оның қолына оқиғаның ыстық-суығы әбден басылғаннан кейін келіп тиіп отыр. Алты ай аз уақыт емес қой. Оның өз тәжірибесінен көnlіне мықтап түйгөні: “Қылмысты тез ашу үшін оқиғаның ізін суытпау керек. Араға уақыт түсіп, оқиғаның ізі көмекеленіп қалғаннан кейін оны қайта қозғау қынның қынны”. Бөлім бастығы: “Тағы бір қатты жаңғақты шағуына тұра келеді”, – дегендегенде осыны мезгеген екен гой. Алайда, қатты дегені әбден қатып қалған жаңғақ екен. Көшербаевтың ойына подполковниктің “Серғалиев жалған жорамалдардың жетегінде кетіп қалған сияқты” деген сөздері оралды. Иә, бұл жас қызметкердің басында болатын жай. Бірақ, жорамалдың бірде-бірі ескерусіз қалмауға тиіс. Олардың бәрі таразыға тартылып, еш

нәтиже бермегендे ғана түйікқа тірелгендей боласың. Ал, осы оқиға төңірегінде сайрап жатқан жорамал іздері аз емес сиякты.

Ол Серғалиев тастап кеткен материалдармен танысып шықканша орынынан тұрган жоқ. Жас инспектор, расында да, Пименовтың ізіне тез шығыпты. Прокурордың рұксаты бойынша Пименов екінші күні-ақ қамауға алышыпты. Серғалиевтің қылмысты ашуға асыққаны соншалық, сол күні Пименовтен жауап алған. Бірақ, әңгімелері жараса қоймағаны байқалады.

– Азамат Пименов, сіз өзініздің не үшін тұтқындалғаныңызды білесіз бе?

– Соны сізден естісем деймін.

– Естисіз, бірақ, есінізде болсын. Бұл арада сұрақты мен қоямын да, сіз жауап бересіз.

– Мен әзірмін, сұрай берініз.

– Онда, 1 сәуір күні кешкі сегіз бен он екі жарымның аралығында қайда болғаныңызды айтыңыз?

– Сегізден он жарымға дейін мейрамханада болдым.

Сосын...

– Жалғыз ба, әлде қасыңызда біреу болды ма?

– Жоқ, жалғыз емес, депода машинист болып істейтін Петренко екеуіміз бардық.

– Так, так... Сосын?

– Он жарым кезінде үйге қайттық. Аялдамаға келіп едік. Автобус бола қоймады, сосын жаяу кеттік.

– Жолда ешқайда соққан жоқсындар ма?

– Жоқ. Україн және Труд көшелерінің қылышына дейін бірге келдік те, ол үйіне, мен жатақханаға кеттім.

– Содан кейін Петренконы көргөн жоқсын ба?

– Жоқ.

– Бір күннен кейін оның өлі деңесі өзің айтып отырған жерден табылғанын білесің бе?

– Естідім.

– Азамат Пименов, сіз жақсылап ойланыңыз, сол арада болған оқиғаны есіңізге түсіріңіз.

– Сонда Сіз Петренконы мән өлтірді демексіз бе?

– Өзің білесін, мән сендердің қастарында болғам жоқ.

Демек, бәрі өзіңе байланысты.

– Жоқ. Мән де білмеймін, ешкімді өлтірген жоқпын.

– Жақсы, бұғінге осы да жетер. Әлі де болса ойлан, қылмыс жасағаныңды өзің мойындасан жазан жеңілдейтінін ұмытпа.

– Мән мойындайтында ештеме істегем жоқ.

– Жарайды! Болды, болды. Сөзді көбейтпе, ертегіні басқаларға айт, ертең-ақ мойындайсың!..

Ертең тағы кездесеміз десе де Серғалиев үш күнгө дейін Пименовті жауап алуға шақырмапты. Сірө, ол осы уақыт ішінде Пименовтің жұмыс орнында, жатақханасында болып қажетті деректер жинаса керек. Ол 5 мамыр күні қойылған алғашқы сұрақтан-ақ аңғарылып тұр.

– Азамат Пименов, Сіз өткен жолы мейрамханадан он жарымда шықтық дедініз. Ал, жатақханаға бірде келіпсіз. Сонда мейрамханадан Жұмысшы поселкесінә дейін екі жарым сағат жүргендерініз бе?

– Рестораннан он жарымда шыққанымыз рас. Жұмысшы поселкесінә дейін жаяу келдік, ешқайда соққамыз жоқ. Жатақханаға қашан келгенімді нақты айта алмаймын. Өйткені, сағатқа қарағам жоқ.

– Сіз қарамасаңыз, басқалар қарапты. Сол күні кезекшілік аткарған Ахметова сіздің жатақханаға тұнгі бірде оралғаныңызды растап отыр.

– Растаса, рас шығар. Бірақ, тағы да айтамын, мен сағатыма қарағам жоқ.

– Қарайтын шамаң болмағаны ғой, онда...

– Сөзініздің төркінін түсіндім. Мас болдың, не істеп, не қойғаныңды білмейсін дегініз келеді ғой. Мен ешкімді өлтіргем жоқ!

– Айғактардың бәрі сізге қарсы болса қайда баrasыз.

– Қайдағы айғак?! Қайдағы айғак?! Кәне, тым болмаса біреуін көрсетіңізші!!!

– Тағы да ескертемін, бәрін өзің мойындағаның өзінے пайдалы. Бұл арада дәлелдейтін түк те жоқ. Сенің “өлтіргем жоқ”, “өлтіргем жоқ”, деп құр бай-балам салғанына ешкім де, ертең сот та сенбейді. Сондықтан босқа арам тер болма! – Ақылына кел Ойлан. Бәрін есінеге түсір...

– Жоқ!!! Мен ешкімді де өлтіргем жоқ!!!

Серғалиев екінші жауап алуды осымен доғарыпты. Ол қанша тырысқанмен іс орынан қозғалмаган сиякты. Тұспалдамай тура қойған сұраптардың өзі жауапсыз қалған. Жас инспектордың кей жерлерде тым қызбаланып кететіні байқалады.

Сауалдар көп. Бірінші – Петренко мен Пименовтің базарда кездесуі кездейсоктық па? Пименов: “Демалыс болған соң уақыт еткізейін деп барып едім” – дейді. Ал, Петренко неге барған? Сосын оның Пименовті мейрамханаға шақыруын қалай түсінуге болады? Олар екі-үш сағат бойы не жайында әнгімелесті екен? Осы сауалдарға жауап іздеғен капитан алдындағы материалдарды әрі ақтарып, бері актарып табан тірерліктей ештеме таба алмады. Пименов Серғалиевтің “Мейрамханада не

жайында сөйлестіңдер? деген сұрағына: "Біздің арамызда не әңгіме болушы еді. Өткен-кеткенді еске түсіріп, уақыт өткіздік", деп жорта жауап беріпти. "Бұл саяал оған бірден қойылмаған. Сондықтан оның қытығып, ойына не келсе соны айта салуы да мүмкін ғой. Жарайды, Петренко мен Пименов ойламаған жерден кездесті делік. Ал, әнді бірін-бірі көрместей болып кеткен олардың екеуінің кол ұстасып мейрамханаға тартуы қалай? Осы арасы ақылға сыйынқырамайды. Эйтеуір, "тіл табысадың" төңірегінде бір гәп бар тәрізді. Петренконың енбекке жарамсыздығы туралы қуәлік алғанын үй ішіндегілерден жасыруы да, таңертен кеткеннен кейін үйіне хабарласпай көшеде сенделіп жүріп алуы да тегін емес... Иә, бәрін басынан қайта бастау керек. Ол ең алдымен Пименовпен кездесуге үйғарды.

Алдында жатқан материалдарды сейфке салып, киіне бастағаны сол еді, телефон сылдыр ете түсті.

– Капитан Көшербаев тыңдал тұр! – деді ол үйрен-шікті әдетімен. Аржақтан "Еркін, маған келіп кетші" деген бөлім бастығының дауысы естілді.

Теміров кабинетінде жалғыз емес екен. Ол бірден істің жайына көшті.

– Еркін Жанатұлы, Серғалиевпен кездескен боларсыз?

– Иә, ол әлгі әзірде ғана келіп кетті, материалдармен танысып шықтым.

– Онда көңілге түйген ойларыңыз да бар шығар?

– Меніңше істі әлі де тереңірек зерттей тусу керек сияқты.

– Онда ойымыз бір жерден шыққан екен. Жаңа басқарма бастығы шақырып, осы істің түйінін тезірек шешуді тапсырды. Сондықтан ақылдаса келіп осы іс бойынша жедел топ құруга үйғардық. Сіз осы топтың жұмысына

жетекшілік ететін боласыз. Топтың құрамы жөнінде қандай пікірініз бар?

Көшербаев отыргандарды бір шолып шықты да:

– Жолдас подполковник, топқа лейтенант Серғалиев те тартылса дұрыс болар еді, – деді.

– Ол жағын өзің шеш, мен қарсы емеспін. Тек бір-беткей ме деп қалдым.

– Әлі жас қой, кейбір қорытындылары негізсіз де емес, бір жүрген ізбен екінші рет жүрмес үшін оның бізбен бірге болғаны жөн гой деймін.

– Жарайды онда. Басқа сұрақтарың бар ма?

– Жоқ, – деп капитан бәрі үшін жауап берді.

– Олай болса, іске сәт! Тек сұрайтыным: тергеудің барысы жайлыш маган хабарлап отырыныз.

* * *

Көшербаев күндегі әдетімен бүгін де жұмысқа ерте келді. Сағат тілі әлі сегізге жете қойған жоқ. Сәлден соң жедел топтың мүшелері оның кабинетіне жиналуға тиіс. Капитан ақ қағаздың бетінде Наталья Михайловна Петренко, Николай Григорьевич Пименов деген сөздерді бадырайтып жазып қойды. Иә, өзірше белгілі – осы екеуі ғана. Наталья Михайловна Петренконың әйелі. Ол өзінің айтудынша, күйеуін мерт боларынан он бес сағат бұрын көрген. Ал Пименов Петренкомен әңгімелескен, дәмдес болған соңғы адам. Демек, ізге осы екеуі арқылы ғана шығуға болады. Олай болса Серғалиевтің бірден Пименовке шүйлігінде негізсіз де емес. Бірак, өзірше қылмыскерді байлап-матап тастайтын бұлтартпас айғақ табылмай отыр. “Айғақсыз бәрін құдікке, жорамалға ғана құруға болмайды. Айғақ керек! Айғақ!...” Осы кезде кабинеттің есігі ашылды да оның ойы бөлініп кетті.

Топ мүшелері түгел жиналғаннан кейін ол әріптес-терін істің жайымен таныстыра бастады.

– Әңгіме ауыр қылмыс жайында болып отыр, – деді ол – Ал, қылмыскер өлі бостандықта сайран салып жүр. Демек, біз өзімізге зор жауапкершілік жүктелетінін түсінуіміз керек. Ендігі жерде ізден ауытқуға, уақыттан ұтылуға еш хақымыз жоқ. Сондықтан топтың жұмысын бірнеше бағытта жүргізуге тұра келді. Менінше, ең алдымен сол бағыттарды анықтап алғанымыз жөн болар, көне, кімнің қандай ұсынысы бар?

– Оқиға болған жерді тағы бір рет мүқият зерттеу көрек, – деді қылмысты іздестіру инспекторы, аға лейтенант Эубәкіров.

– Қанат Мағжанұлы, алты айдан кейін із кесуіміз құр әурешілік болмас па екең, – деп лейтенант Айбасов көңіліндегі құдігін жасырмады. – Менінше, Пименовті сүттен ақ, судан таза деуге болмайды. Әлі де болса оның тамырын басып көру керек шығар?

– Жолдастар, – деді Қөшірбаев әріптестерінің назарын өзінде аударып. – Шынында да біз әзірше Пименовтің қылмысқа қатысы жоқ дей алмаймыз. Бірақ, енді оған құр қол баруға болмайды, өздерінің ойлап қараңыздаршы, біздің қолымызда Пименовке қатысты бұлтартпас дәлел жоқ. Петренконың ұсынан табылған үш тал шашта онықі емес. Мінеке, осы үш тал шаштың иесін табуымыз керек. Сондықтан бірде-бір жорамал ескерусіз қалмауға тиіс. Кей кездері Серғалиевтің ізімен қайта жүргуте де тұра келеді. Нұрлан анықтаған куәгермен қайта әңгімелесу керек. Бұл орайда ашылмай қалған жайлар аз емес. Басқаны былай қойғанда, біз Петренконың таңертенген кешке дейін қайда болғанын білмейміз. Ол Пименовпен қайда, кашан кездесті? Бізге бұл жағы да беймәлім.

Пименовтің айтуына қарағанда, олар базарда кездескен. Пименовтің сөзі шын дейік. Онда Петренконың базарға неге келгендегі белгісіз ғой. Мүмкін, ол біреулермен кездеспек болған шығар? Ондай адамдар болса соларды іздеуіміз керек. Мүмкін, Петренко базарға мұлде жоламаған шығар? Пименовтің тергеуді теріс жолға салып жіберуі де мүмкін екенін естен шығармайық. Десек те, дәл қазір Пименовті мазалаудың қажеті жоқ. Сіздер қалай ойлайсыздар?

— Расында да, Пименовті сырттай бақылай тұрғанымыз жән болар. Ендігі жерде оны құр күдікпен мазалағанымыздан ештеме шықпайды, — деді Әубекіров.

— Онда сіз, Қанат Мағжанұлы, Петренконың жұмыс орнына барып, оның өмірінің соңғы күніне қатысты жайларды анықтаңыз. Оны сол күні көрген адамдардың да табылып қалуы мүмкін ғой.

— Ал сіз, — деді ол енді лейтенант Айбасовқа бұрылып, — мейрамханаға барып, даяшылармен тағы да сөйлесіңіз. Мүмкін, Петренко мен Пименовтің бірге отырғанын көрген басқа адамдардың ізіне шығарсыз. Әйтеүір, Серік Фалымұлы, бірде-бір факт назардан тыс қалмасын. Ал, мен Петренконың әйелімен, көршілерімен сөйлесіп қайтайын. Нұрлан Петренконың әйелімен бір-ак рет кездесіпті, оның өзінде де әңгімелері жараса қоймаған сияқты. Ертең осы уақытта, осы жерде кездесетін болайық.

Топтың мүшелеріне қадау-қадау тапсырма беріп шығарып салған Көшербаев алғашында Петренконың әйелін басқармаға шақырып алмақшы болған, бірақ, бұл ойынан тез айныды. “Жай да жүрегі жаралы адамды мазалап қайтем, бәрібір көршілеріне де кездесуім керек қой” — деп түйген ол өз ойын. Наталья Михайловнаның қайда екенін білмек болып жұмыс орнына телефон соғып

еді, ондағылар: “Петренко үйінде болуға тиіс, кіші қызы ауырып қалыпты”, – деді.

Осыдан кейін ол қабинетінде көп бөгелген жок.

Петренконың отбасы вокзал аланындағы биік үйдің жетінші қабатында тұрады екен. Қоңырауды қайта-қайта басқанымен ешкім жауап бермеді. “Ауруханаға кетіп қалды ма екен?” – деген оймен лифтке беттегені сол еді, қарсы есік ашылып, жасы алпыстар шамасындағы әйел көрінді.

– Сөлеметсіз бе? – деді капитан бейтаныс адамға жылды ұшырап.

– Сізге кім керек еді?

– Наталья Михайловнаны іздеп келіп едім, үйінде жоқ па, ешкім есік ашпайды. Сіздің көзіңізге түскен жоқ па?

– Көргем жоқ, байсыз әйел үйде отырушы ма еді, тәйірі, кеткен шығар тағы басы ауган жаққа.

– Баласы ауырып үйінде отыр, – деп еді ғой.

– Сізге оны айтып жүрген кім, балалары бәләң айдан бері әке-шешесінде. Саша қайтқаннан кейін іле апарып тастаған. Содан бері салт басты, сабау қамшылы.

Көшербаев өзінің полиция қызметкері екенін айтып, әйелмен сөйлескісі келетінін білдіруі мүн екен, үй иесі: – Мен же біледі дейсіз, – деп қашқақтай бастады.

– Аты-жөнім – Еркін Көшербаев, облыстық ішкі істер басқармасында аға инспектор болып істеймін. – деді капитан өзін таныстырып.

– Никитина Вера Александровна, вокзалда үй күтушімін.

– Онда Петренконы жақсы білетін болдыңыз ғой.

– Білмегендеге ше, Саша көз алдымында ескең бала емес пе. Бір кезде әкесімен бірге істегеміз. Біз же көрmedік. Зейнетақым аздау болған соң, жұмыстан әлі қалмай

келемін. Оның үстінде нәмерелеріме көмектесуім керек. Есік алдында сөйлескеніміз ынғайсыз болар, үйге кіріңіз. Бірді айтып бірге кеттім-ау, Сашаның әкесі бес жыл бұрын қайтыс болған. Саша оның жалғыз баласы еді, енді, міне, ол да өмірмен қош айтысты. Қыршын кетті.

– Иә, Петренконы белгісіз біреулер өлтіріп кетті. Біз қайткен күнде де оларды тауып, жауапқа тартуға тиіспіз. Оған сіздін де көмегініз керек.

– Тәйірі, менен қандай көмек болушы еді? Көрші тұрсақ та араласқан жандар емеспіз. Олар – жастар, у-шуды ұнатады. Ал біз шалымыз екеуіміз болсақ қулақтың тыныштығын ойлаймыз.

– Немене, олар жиі-жиі сауық-сайран құруши ма еді?

– Бірде төмөндегі көршілерімен сезге келіп қалғанын қулағым шалған.

– Онда кімдер тұруши еді?

– Ерлі-зайыптылар, күйеуі мүгедек, бір аяғы жоқ, үйінен көп шыға бермейді. Абайсызда поездың астына түсіп қалған. Эйелі подъезд жуады, сол байғусты күтіп отыр.

– Сонда олар неменеге келіспей қалды екен?

– Машаның сөзінде қарағанда Петренколар түннің бір уағына дейін улап-шулаң, мазаларын алса керек. Ақыры Маша олардың есігін қағуға мәжбүр болыпты. Бірақ, қызынқырап алған Наталья бет бақтырсын ба. “Билеймін бе, ән айтамын ба – онда сөндердің жұмыстарың болмасын” деп есігін тарс еткізіп жауып алыпты. Машаның да тілі сала құлаш қой, шан-шұң айғай шыққан соң есікке таялып келіп едім: “Бәлем, байың келсін, бәрін айтамын” дегенін естіп қалдым. Содан кейін у-шу басылды да Маша үйінде кіріп кетті.

– Сонда қалай, Петренконың үйде болмағаны ма?

– Олардың жұмысы белгілі ғой, он күн үйде болса, сонша уақыт жолда жүреді. Машаның зіркілдеуінә қарағанда үйде болмағаны ғой. Әйткені осы үйде кімнің қай пәтерде тұратының, қашан кетіп, қашан келетінін бес саусағындай білетін сол ғана. Сірә, сіздің онымен де әңгімелескеніз жөн болар. Қазір барсаңыз олар үйінде, жаңа ғана шырпы сұрап келіп кеткен.

– Жақсы, Вера Александровна, әңгіменізге көп рахмет! Егер тағы бір жайттар есіңізге түссе хабарласарсыз, – деді капитан. Сосын шығар есікке таяп барып артына бұрылды да:

– Вера Александровна, бұған дейін сізден осы жайында ешкім сұраған жоқ па? – деді.

– Жоқ. Сұраса кімге де болсын айтамын ғой.

– Ал, жақсы, онда қош-сау болыныз!

Стрельниковтер қонырау қаққан адамның кім екенін де сұраған жоқ. Тұпкір бөлмеден “Есік ашық, кіре берініз” деген ер адамның дауысы естілді. Расында да есік ашық екен. Әйтсе де капитан үйге кірер-кірмесін білмегендей тұрып қалды.

– Саша, сенбісің? Тезірек нанға барып келші, магазин жабылады.

Бүйірдегі бөлмеден сөйлей шыққан егде әйел бейтаныс адамды көрді де қалшиып тұрып қалды.

– Сізге кім керек еді? – деді ол сәлден соң өзінә өзі келіп.

– Стрельниковтер осы пәтерде тұра ма?

– Иә, иә, ерім де үйде, мен Мария Петровна Стрельниковамын. Сіз кім боласыз?

– Мен облыстық ішкі істер басқармасынанмын, аға инспектормын. Сізге келіп едім. Есікті ашып тастағанда-рыныз қалай, корықпайсыздар ма?

– Тәйірі, бізге кім тиеді дейсіз. Жұрт қызығатындан байлығымыз жоқ. Жоғары шығыныз. Осы кезде нәмереміз мектептен келуші еді, сол екен деп қалсам.

Көшербаев қонақ бөлмеге өтіп, диванға отырғаннан кейін өзінің жұмыспен келгенін айтты.

– Қайдан білейік, басы-қасында болғамыз жоқ, – деп жорта жауап берген Мария Петровна әңгімеге құлықсыз екенін бірден білдірген.

– Мария Петровна, мен сізге осы істің жайын бүгешүгесінде дейін біледі деген оймен келіп отырғам жоқ. Өзініз білесіз, қылмыс жасалғалы алты айдай уақыт өтті. Ал, қылмыскер әлі ұсталған жоқ. Оны осылай тайрандатып қоя берсек, ертең тағы біреуді мерт етпесінде кепілдік бере алады. Сіз Петренколардың отбасы, олардың тұған-туысқандары, дос-жолдастары, келімді-кетімді кісілөрі туралы бар білетініңізді айттып берсөніз.

Осы сездерден кейін үй иесі әңгімеге икемделе бастады.

– Қайдан білейін, полицияға бірдемені көрдім десен сотқа дейін сүйрейді деген соң қорқақтап жатқаным ғой.

– Оны сізге кім айтты?

– Осыдан бес-алты ай бұрын Натальяның да аузынан естігем. Подъезді жуып жүр едім, олардың үйіне бетен бір жігіт кіре берді. Бірақ, үйде көп бөгелген жоқ. Жайшылықта жұлдызымыз жараса қоймаушы еді, сол жолы не қылып иліккенін білмеймін, әлгі жігітті шығарып салған Наталья:

– Полициядан келіпті, әр нәрсені сұрайды, түк те білеймін дедім, – деді. – Оның не? – деп едім. Көрдім деген көп сөз, көрмедім деген бір-ақ ауыз сөз. Бірдеменің үшшығын шығарсан олар қыр сонындан қалмайды, күн демейді, түн демейді, маза бермейді. Енді олар маған

Александры қайтарып берер дейсің бе? – деді.

– Ашынған соң айтқан ғой, – деді капитан әңгімені басқа арнаға бұрмақ болып. – Сіздер оларды қашаннан білесіздер?

– Осы үйге 1982 жылы бәріміз бірге түскеміз. Бірақ, жақын қарым-қатынасымыз болған емес.

– Олардың ара-қатынасындағы келіспеушілікті аңғарған жоқсыз ба?

– Үй болған соң ыдыс-аяқ сылдырламай тұра ма. Дегенмен, алғашқы кездері олар ың-шыңсыз тұрып жатты. Бірақ кейін араларынан қандай қара мысық жүгіріп өткенін білмеймін, жаңжал көбейді. Бір-екі рет подъезге де шығып кеткен кездері болған. Сұрасаңыз көршілердің бәрі де айтады. Жалпы Александрдың аракқа әүестігі жоқ-ты. Меніңше бәрінә кінәлі Натальяның өзі. Беті жылтырағанның бәрі солай ма, қайдан білейін, әйтеуір той-думанды ұнатады, өзінің таныстары да көп.

– Солардың кімдер екенін айта алмайсыз ба?

– Қайсыбірін айтып таусасын. Айтпақшы, ұмытып барады екенмін, солардың ішінде қара мұрт жиі келетін. Қайда істейді екен деп жүруші едім, жақында базардағы дәріханада көрдім, үстінә ақ халат киіп алышты, дәрі сатып тұр. Дәуде болса, өзі осы жердің тұрғылықты адамы емес. Жүзіктің көзінен өтеді, нағыз сужукпастың өзі.

Мария Петровна базарды аузына алғанда Көшербаев елең ете қалды.

– Қашан көрдім дедіңіз?

– Дәл күні есімде жоқ, шамамен бір аптадай бұрын. Ал, ол осы үйге күн сайын дерлік келеді. Александр қайткалы тіпті айналышқтап шықпай қойды.

– Ол немене, бұрын да келуші ме еді?

– Келетін... Күнәлі болсам да айтайын, Наталья мен Александрың кикілжіндесуінің басты себебі де сол ма деп қалдым. Бірде тіпті полиция да келген.

– Петренконың әйелі үйінде жоқ көрінеді, көзіңізге туспеді ме?

– Үш-төрт күн болды подъезд жуып жүргендеге әлгі қара мұрт екеуінің артынып-тартынып кетіп бара жатқа-нын көргем.

* * *

Мерзімді уақытында Көшербаевтың кабинетіне жиналған жедел топ мүшелері откен күні не көріп, не білгендерін баяндауға кірісті. Бірінші болып сез алған Әубекіров өзінің депода болғанын, кіммен не жайында әңгімелескенін тәптіштеп айта бастады.

– Петренконың депода істегеніне биыл он екі жыл толады екен, – деді ол – Осы уақыт ішінде ол тек жақсы қырынан танылып келген. “Жұмысына тағанды, көп сезі жоқ момын кісі еді” деседі деподағылар. Колонна бастығымен де, бригадирмен де, қатардағы теміржолшылармен де сөйлестім, өзі түйіктау болса керек, ешкіммен етепе араласпауы да осыны дәлелдейді. Айтпақшы, ол сәуірдің 1-і күні депога мұлде келмеген. Кесте бойынша ол кезекті сапарға 4-ші сәуірде шығуға тиіс екен.

– Сонда қалай, үйінен жұмысқа кеттім деп шықкан. Әлде қалада көнілдес біреуі болды ма екен!

– Осындаі бір күдік маған да келді. Бірақ, әзірше қолда ештеңе жоқ. Дегенмен, оның жұмысқа барамын деп үй ішіндегілерді алдан кетуі тегін емес.

– Осы арада бір сәйкессіздік бар сияқты, – деді капитан. – Мен Петренконың әйелінен жолыға алмадым. Екі

көршісімен әңгімелестім. Олардың айтуларынша, Петрен-
колар, әсіресе соңғы кезде тату тұра алмаған сияқты.
Петренко қайтыс болғаннан бері оның әйеліне белгісіз
бір қара мұртты жігіт келгіштеп жүрген көрінеді. Қара
мұрт кім? Ол Натальяның көңілдесі ғана ма, әлде ол
екеуінің арасында басқа да байланыс бар ма? Осыны
анықтауымыз керек. Қазір Петренконың әйелінің қайда
екені белгісіз. Ол үш-төрт күннен бері үйіне соқпаған.

Осы кезде телефон шылдыр ете қалды.
– Капитан Көшербаев тыңдал тұр!
– Жолдас капитан, сізді мазалап тұрган “Күзет” бө-
лімінің кезекшісі Бәйкенов, – деді қонырау шалушы.
– Иә, иә, тыңдал тұрмын.
– Біз үстіміздегі жылғы шақыруларды түгел қарап
шықтық. Оның ішінде Петренконың шақыруы да тір-
келіпті. Телефон шалған әйел екен. Шақыруда үй иесі
Петренко Александр Сергеевич мас болып үй ішін-
дегілердің тынышын кетірді делінген. Ал осы шақыруға
барғандардың бірі сержант Қазбек Мұстафиннің айтуы-
на қарағанда, жағдай мүлде басқаша болған көрінеді.

– Қазбек қазір қайда?
– Осында.
– Онда тезірек маған жіберсеңіз.
– Құп болады, жолдас капитан!
Телефон трубкасын орнына қойған Көшербаев:
– Петренколардың көршісі Стрельникованың айтқаны
шын болып шықты. Наталья Михайловна Петренконың
күйеуім мас болып ландатып жатыр деп ішкі істер бас-
кармасынан көмек сұрағаны рас екен. Қазір осында сол
шақыруға барған сержант Қазбек келеді. Оған дейін
әңгімемізді жалғастыра берейік.

Әлжанов ресторанда болғанын, даяшы Кузнецованың

Серғалиевке айтқан сөздерін үтір-нұктесінә дейін қайталаپ шыққанын айтты. Олар ресторанды екі сағаттай отырған, он жарым кезінде есеп айырысыпты.

– Даңышының сөзінә шек келтіруге болмайды, – деді осы арада әңгімеге араласқан Серғалиев. – Оны Пименовтің өзі де мойындаған болатын.

– Жақсы, Петренконың өмірінің соңғы екі сағатын ресторанды өткізгенді анық дедік. Ал, оған дейін қайда болған? Базарға неге барған? Егер рас болса. Өйткені біз оны Пименовтің сөзінен гана білеміз фой. Пименовтің бізді басқа жолға салып жіберуге үмтүлуды да мүмкін екенін үмытпайық. Өйткені, ол өзінә ауыр кінә тағылып отырғанын жақсы түсінеді. Демек, біз кара мұрттың кім екенін анықтауымыз керек. Петренконың уысынан табылған үш тал шаш оқиғаға қатысты үшінші адамдікі болуы мүмкін екенін анғартады. Сол үшінші адам қара мұрт болса ше?! Бұл іспен, Қанат Мағжанұлы, Сіз айналысыныз, тағы да Петренконың жұмыс орнына соғыныз. Мүмкін, белгісіз бір жайлардың беті ашылып қалар.

– Ал, сіз Серғалиев, – ол енді лейтенантқа бұрылды. – Сіз Петренконың әйелінің қайда кеткенін анықтауға тырысыныз, мүмкін, ол ауылдағы әке-шешесінә кеткен болар. Облыстан тыскары жерге де кетуі ықтимал. Аэропортқа да соғыныз.

Осы кездे біреу есік қақты.

– Қазбек шығар, кірсін, шакыр, – деді капитан шеткерірек отырған Әлжановқа.

Сержант, формасындағы жас жігіт табалдырықтан аттар-аттамаста оң қолын шекесінә апарған күйі қаздыып тұра қалды.

– Жолдас, капитан, сержант Қазбек сіздің бүйрұғыныз бойынша келіп тұр!

– Сержант жоғары шық, мына орындыққа отыр, – деді ол кіші әріптесіне ізет білдіріп. – Неге шақыртқанымды білетін шығарсыз.

– Иә, – деді Қазбек.

– Онда Петренконың отбасындағы келіспеушілік жайлышты мүшелеріне айтып берсөніз.

– Жақсы. Кешкі сағат сегіз жарымның кезі болатын. Біз Жұмысшы поселкесінен бөлімге оралып келе жатқанбыз. ~~Кеңет~~ рация арқылы бөлім байланысқа шақырды. Бөлімдегі жауапты кезекші вокзал маңындағы бір пәтерде үй иесінің мас болып жанжал шығарып жатқанын хабарлап, соған соғуға бұйырды. Сыртқы есікті бізге жасы отыздар шамасындағы келіншек ашты. Жылаған болуы керек, екі көзі бұлаудай болып ісіп кетіпті.

– Сіз шақырдыңыз ба? – деп сұрадық.

– Иә, мен шақырдым, күйеуім ішіңкіреп келіпті, мазамызды алыш болды, – деді. Осы кездे екінші бөлменден ер адам шықты. Ішкен адам белгілі ғой, мына кісі сап-саяу. Қасымдағы серігім Петров та осылай ойлаған болуы керек, әйелге қарап: – Жолдасыңыз қайда? – деді.

– Мен, міне, алдарыңызда тұрмын, – деді әлгі жігіт сабырлы қалпын бұзбай.

Түкке түсінсек бұйырмасын. Содан соң мен:

– Сіз бұғін арақ іштініз бе? – деп сұрадым.

– Жоқ, бұғін үйден аттап та шыққам жоқ, – деді.

– Онда әйеліңіз бізді неге шақырды?

– Оны өзінен сұраныздар.

Келіншек жанарыммен жер шұқып, басын көтерген жоқ. Біз Петренкодан кешірім сұрадық та шығып кеттік. Лифтке кіргенмен кейін Петров:

– Масы мас емес, бірақ әйелі екеуінің арасында бір кикілжің бар сияқты, – деді.

- Маған да солай көрінді.
- Жақсы, әңгіменізге рахмет!

Көшербаев осыдан кейін топ мүшелерін көп ұстаған жоқ. Олардың әрқайсының нақты тапсырма беріп, шығарып салды. Сонын сағатына қарады. Уақыт он бірге таялыш қалыпты. Ол стол үстінде жатқан қағаздарын жинастырып сейфке салды да бөлім бастығының кабинетіне беттеді.

Подполковник кабинетінде жалғыз екен. Көшербаев алдындағы орындыққа жайғасқаннан кейін “құлағым сізде” дегендей кейіп танытты.

– “Суға кеткен тал қармайды” дегендей, айғақтың бәрін ұсак-түйек демей тексеріп жатырмыз, – деді капитан.

– Солай болуға тиіс!

– Серғалиев Пименовке шыққаннан кейін бәрін ұмытқан сияқты.

– Сонда қалай, Пименов қазірдің өзінде ақталып отыр ма?

– Олай деуге әлі өрте. Дегенмен, біз әзірше оны мазалағамыз жоқ, сырттай бақылаумен ғана шектеліп отырмыз.

– “Қара мұрттан” не хабар бар?

– Әзірше қайда екені белгісіз. Оған Петренконың әйелі арқылы шықпақпыз. Қөршілерінің айтуына қарағанда, екесінен осыдан үш-төрт күн бұрын бір жаққа кеткен.

– Иә, “Қара мұртты” қайткенде де табу керек. Петренконың әйелінен қайта жауап алу да артық болмас. Оның жұмыс орнына барып, басшыларымен, бірге істейтін адамдармен әңгімелесу керек.

– Жақсы, жолдас подполковник.

– Сағат бесте мектеп оқушыларымен кездесуге

баратыныңызды ұмытқан жоқсыз ғой.

– Жоқ.

– Олай болса, бүтінгі әңгімемізді осымен тәмамдайық.

* * *

Ол көзі жұмулы болғанмен, көнілі ояу күйде ұзақ жатты. Қанша әуреленгенмен кірпіктері айқасар емес. Кездесуде козғалған көңіл пернесі жуыр манда тыншымасын сезген ол төсегінен тұрып ас үйге барды. Бірақ, онда да байыз тауып ұзақ отыра алмады. Суынқырап қалған бір шәшке қара шайды сораптамай бір-ақ жұтты да қайтадан жатар бөлмесіне беттеді. Кездесуге жоғары сынып окушылары түгел дерлік жиналышты. Сұрактар қарша борады. Шамасы келгендегі бәрінен жауап берген болды. Осылай екі сағат уақыттың қалай өтіп кеткенін де анғармай қалды. Бірақ, негізгі сұрак алда екен. Ар жакта отырған окушылардың бірі орнынан тұрып:

– Рұқсат болса, мәнің бір сұрағым бар еді, – деді.

– Сұра, Берік, сұра, – деді сынып жетекшісі.

– Менің байқауымша, сіз ішкі істер органдарына бірден келмеген көрінесіз. Жаңа өзіңіз айттыңыз, орта мектепті тәмамдағаннан кейін біраз нәрсенің құлағын ұстапсыз, шопан болыпсыз, тракторда да істепсіз. Сонда қалай, сіздің қоғамдық тәртіп сақшылары қатарына қосылуыңыз кездейсоқтық па, әлде өмірдің өзі ұсынған тандау ма?

– Бұл сұраққа екі ауыз сөзбен жауап беруге болмайды. Бірақ, уақыттың тығыздығын ескере отырып, қысқа қайыруды жөн көріп түрмyn. Иә, мен погон тағуды жастай арманадым дей алмаймын. Бұдан менің бұл қадамым кездейсоқ жасалды деген ұғым тумасқа тиіс. Қанағаттансандар, жауабы осы.

– Раҳмет.

Шынында да, соңғы сауалдың жүгі ауыр болып шыкты. Ол еріксіз ой жетегіне ерді.

... Өзі тетелес ауыл балалары сиякты, ол да талдан “тұлпар” ертеп ертелі-кеш томпаландал жүруші еді. Балдәурен шақтың думаны таусылмластай көрінетін сол сәтте оған. Жок, олай емес екен. Мектеп директоры Сейсен ағай кәмелеттік аттестатты ұстасып тұрып: “Сәндер енді бала емессіндер, ер жетіп, азамат болдындар, ертен-ак өмірден өз орындарынды табасындар”, дегендеге ол он жыл бойы тәлім-тәрбие алған, білім көусарынан сузындаған алтын үя – мектебімен бірге балалық шақпен де қоштасатынын сезінген.

Сейсен ағай айтқандай, өмір іірімі тез үйіріп әкетті. О баста ойы мектеп бітірісімен жоғары оқу орнына тұсу болатын. Бірде парталас досы Төлеген биылша оқуға бара алмайтынын айтты. Еркін “неге?” деп қазбалаған жок. Оның анасын жалғыз қалдырып кетуге қиналып жүргегінін іштей сезетін. Досын аяп кетті. Содан болар, “Ендеше мен де ауылда қаламын” деген сөздерді қалай айтқанын да анғармай қалды.

Ауылда қалған соң оның арты белгілі рой. Енді қалтаға қол салып сөлеменде жүре алмайсын. Екеуді араға апта салып жұмыс сұрап басқармаға келді. Басқарма өздерімен бірге оқыған Сайлаубектің әкесі – Ерғали бұлардың оқуға бармайтынын естігендеге тіпті жайрандал қалды. “Біздің Сайлаубек прокурордың оқуына кетті. Дұрыс, жұмыс істейміз дегендерің күптарлық. Жұрттың бәрі бастық болса, жұмысты кім істейді, – деді ол жорта күліп. – халық “... доп ойнаған тозар, бәрінен де қой бағып құйрық жеген озар”, – деген. Ана Қадырға көмекші болындар”, – деп сол арада шешімін де айтып үлгерді ол.

Ер жетіп, бір-бір үйдің иесі атанғанда да Төлөген екеуінің арасы ажыраған емес. Бұгін де бір қалада, бір көшенің бойында тұрады. Ол жобалау институтында істейді, ал бұл болса қылмысты іздестіру инспекторы. Балалы-шағалы болса да бірін-бірі сағынып тұрады. Кездескен сәтте балалық шақты, ауылды еске алып ұзак сонар әңгіме бастап кететін әдеттері де бар. Ондайда жұбайлары жақтырмай қалады. Қанша дегенмен қала қыздары ғой. “Ауылда шаңнан басқа не бар”, – деп мұрындарын шүйіреді олар.

– Шіркін, ауылдың нesін айтасың! – дейді Төлөген келіншегін қыздыра түсіп.

– Жұпар иісі аңқыған кең далға нe жетсін! – деп Еркін де қиялға беріледі.

– Қымызы қандай, бір ұрттасаң бойың балқиды!

– Ауасын айтсаңшы, ауасын!

– Керемет болса, қалаға неге келдіңдер?!

Осы бір сөздерден кейін Төлөген екеуінің де ауызда-
рына күм құйылады.

Бұл арада уәж айту орынсыз секілді. Өздерінің қала-
лықтар қатарына қосылып, алыстағы ауылға ара-тұра
болса да ат ізін салып тұрмайтындарын қалай түсіндір-
сін. Тіпті ақталатын жай жок.

Ойына тағы ауыл оралды. Кешегі ауыл бұгінгідей
емес, магнитше тартып тұруши еді ғой. Қазір ғана бә-
рінің күрып жатқаны. Осыдан он бес-жиырма жыл
бұрын бар байлық ауылда тұрғандай көрінетін оған.
Отар-отар қой... Қадыр... Өздерін енбекке баулыған сол
асыл азамат қазір қайда екен? Зейнетке де шыққан
шығар-аяу.

... Қадырдың қияс мінезі елге ежелден белгілі. Ал,
бұлар болса, оның сырына көмекші болған екі жылдың

ішінде әбден қаныққан. Жалпы, ол қой аузынан шөп алмайтын момын жігіт, қақ-сокта жұмысы жоқ. Екі жылдың ішінде талай рет көздері жеткен оған.

Оның ойына осыдан он жыл бұрын қоныр күзде Қайранкөлдің дөнінде болған бір оқиға түсті. Түс әлең болатын. Ушеуі қос басында шай ішіп отырган. Машинаның ғұр еткен дауысы елең еткізді, ұшып-ұшып тұрды. Машина қосқа бұрылған жоқ, тұра көк шалғында иіріліп жатқан отарға тартты.

– Қойды үркітті-аяу, – деді Қадыр.

– Өзі біздің ауылдікі емес қой.

– Бастықтардың бірі шығар. – Қадыр қамшысын алыш отарға беттеді. Бұлар да оның сонына ерді.

Машинадан екі адам түсті. Біреуі басқарма Ерғали екен. Қасындағысы бейтаныс адам. Жүріс-тұрысына қарағанда бастық болуы керек. Отарға сұғына берген Ерғали бір семіз қойды шап беріп ұстай алды. Сол-ақ екен жуан машинасына қарай жүгірді. Жіпке жүгірген болуы керек, машинасының артында корбандал жатыр.

Осы сәтте Қадыр сұрланып кетті.

– Тапа-тал түсте мыналардыңі не-ай! – Оның бар айтқаны осы болды. Сосын шапшаң басып қойдың аяғын байлай алмай жатқан екеуге жетті де басқарманы қой үстінен тымақша жұлып алды.

Ерғали Қадырдан не күтсе де, мұны күтпеген болуы керек, алғашында тілі құрмеліп сөйлей алмай қалды. Сәлден соң ғана:

– Мұның не, ей! – деді.

– Мал иесі сен бе, мен бе, аулақ жұр!

– Ойының ба, шының ба?! Мына кісі ауданнан келіп еді.– Басқарманың жүні жығылып, жасып қалды.

– Аудан түгіл, облыстан келсе де менің жұмысым жоқ.
Койды босат.

Қадырдың өктем сөзі қорбандал жатқан жуанды да өңменің түйіп жібергендей еді. Ол есін жинап ала койды. Ергали бой берер емес.

– Сен өзің шындал барасың ғой, міне, Ілекеннің қағазы бар.

– Ілекен жомарт болса, қорасындағы қойынан берсін. Қадау-қадау осыны айтқан Қадыр көмекшілеріне иек қағып: “Койды өргізіндер”, – деді.

Жолдары болмаған екеу салдары суға кетіп, машинаға сүйретіле мінді. Еркін мен Төлөген іштей Қадырға риза болып тұр. “Не де болса естен кетпестей қылды-ау, әнді қайтып өздері де маңайды баспас”.

Қадыр олар кеткен соң да біраз бұрқылдан жүрді. “Өздері жынданған шығар, не көп – ауданда бастық көп. Бәріне қой бере берсе, дүниенің малы шақ келе ме?! Жылда осылай, шашып-шашып жыл аяғында межеден көріне алмадық деп мұләйімсіп отырғандары”. Қаз ашуын тырнадан алады дегендей, сосын ол Еркін мен Төлөгенге шүйлікті.

– Мен жоқта ашықауызданып қойды таратып жіберіп жүрмендер! Бір түж шетінеді бар ғой, ондырмаймын!

Екі дос бұрын осы Қадыр бастықтарға неге жақпайды деп ойлауши еді. Осы оқиғадан кейін олар оның жауабын тапқандай болды. Әйтпесе, Қадырдың көрсеткіштері басқалардікінен кем емес. Қозыны да алып, жұнді де жүрттан кем қырықпайды. Бірақ, өзінің айтуына қарағанда, бәйге алды тиіп көрмеген. Бастықтардың өзін не үшін ұнатпайтынын тегі іші сезетін болуы керек. “Мейлі, керемет болмай-ақ қояйын. Адал еңбегімнен жарылқасын” – деп отыратын.

Жайшылықта екі сөздің басын құрап айта алмайтын Қадырдың шешенсіп кететін әдеті бар еді. Бірақ, ол көлгірсүді білмейді. Дәйім көніліндегісін бүкпесіз айтады. Содан кейін мейлі шауып алсан да шайлықпайды. Тағы бірде отарға женіл машина бас тіреген еді. Машинадан түскен жас жігіт өзін облыстық газеттің тілшісімін деп таныстырды. Ол өзінін, аудан, кеңшар орталықтарында болғанын айтты да жұмыс барысы жайлышы сұрай бастады.

– Биыл жұз саулықтан қанша қозы алдындар?

– 85

– Жұн жөніндегі міндеттемелерініздің орындалуы қалай?

– Орындалды.

Қадырдың жауабы қысқа. Сірә, тілші оған қанағаттана қоймады білем, сұракты үсті-үстінә бүркүратты-ай кеп. Сәлден соң, көмекші шопандарға ауысты.

– Қашаннан бері істейсіндер?

Бұлар үшін Қадыр жауап берді.

– Бес айдан асып барады.

– Шопандық, қалай, үнай ма?

– Үнамаса, бұларды кім зорлапты.

Тілші қойын дәптерінің екі-үш бетін толтырығаннан кейін басын бір-ақ көтерді. Сосын Қадырға қарап:

– Сіздер туралы бір көлемді материал жазсам деп едім,

– деді. Осы сөздерді естігенде Қадыр бірдеме шағып алғандай ыршып түспесі бар ма.

– Бізді мақтамақсың ба?! – деді ол құлағына өзі сенбекендей.

– Оның ңесі бар, көрсеткіштерінің жаман көрінбейді. Солтүстікте жұз қойдан 85 қозы алу – рекорд!

Қадыр қолын бір сілтеп сейлеп кетті. Бұл – оның ашулана бастағаны.

– Сенің бізді мақтағаның кімге керек? Жазсан жағдайымызға қанық та ақиқатын жаз. Менінше, жүз қойдан 85 қозы алу мақтауға тұрарлық көрсеткіш емес. Жылда біз 95-100 қозы аламыз. Бірақ, соны аман сақтай алмаймыз. Оның сыры нәде? Оның себебін ана кеңшармен екі ортада сабылып жүрген мал дәрігері мен бас зоотехниктен сұра.

Тілші қойын дәптерін қайта сырды. Қадыр тоқтар емес. Сөз арасында қолын сермеп қояды.

– Бізде қора жағы жетпейді. Сондықтан мал тығыз орналасқан. Бар қораның өзі ескі. Ертең көктемде төбесінен тамшы ағып қозы да, қой да суыққа ұрынады. Бұл жөнінде басшыларға, мамандарға айта-айта шаршадық. Олар бізді жүз қойдан сексөн бес қозы алу жаман көрсеткіш емес,— деп жұбатады. Өзің айтшы, осылары дұрыс па?... Ол – бір, екінші бір көтеретін мәселе – шопандардың тұрмысы жайлы. Жаз бойы дала жайлап, ел бетін көрмейміз. Сондағы паналайтынымыз – мына жыртық қос. Басқа жақтың шопандары газ пайдаланатын көрінеді, бізде ол да жоқ. Осындай жағдайда кім жұмыс істейді, көnbіс болған бізге бәрібір. Ал, мыналар ертең-ақ қолдарын бір сілтеп тайып-тайып тұрады. Егер сен тілші болсан, осыларды жаз, біздің мұнымызды жоғары жақтағыларға жеткіз.

Қадырдың әрбір сөзін қалт жібермей қағазға түсірген тілші:

– Расында, мына айтқандарының көңілге қонымды екең,— деп ыңғайға көнек бастады.

Қадыр оған сенбеген сыңай танытып, шегелеп жатыр.

– Егер осы айтқандарымды жазбадың бар ғой, қалаға куып барамын.

Осыдан кейін тілші көп бегелген жок, келген ізімен кейін қайтты.

Уақыт өте берді. Шопандар тілшінің келгендін ұмыта да бастаған еді. Күндердің күнінде облыстық газетте Қызылағаштың қой фермасындағы жағдай туралы етектей мақала жарқ етеді түссін. “Қойды қырған қай қас-кыр?” деген тақырыбының өзі-ақ шошытып тұр”. Обалы ңе керек, тілші жігіт Қадырдың айтқандарын айна-қатесіз дәттепті. “Аға шопан Қадыр Әлжанов шаруашылықта қой өсірудің зор мүмкіндіктері пайдаланылмай отырғанын айтты” деген жолдарды оқығанда басқарманың бүгін болмаса ертең осында соғатынын ішіміз сезген.

Айтқанымыз келді. Бірақ, басқарма жалғыз емес, зоотехнигі бар, веттехнигі бар, барлық мамандарды ерте келіпті.

– Тілің шығайын деген екен! – деді ол келе Қадырға тиісін.

– Мұның айтуына қарағанда, бәріміз қаңбақ қуып жүрген сияқтымыз.

Зоотехник Әсет Әубекіров те басқарманы жөптеп жатыр.

Бірақ, Қадыр оларға бұрылып та қараган жок. Қаракек атқа қарғып мінді де, қостан үзай берген қой сонынан шаба жөнелді.

Әңгіме мұнымен біткен жок. Келесі күні бастық атаулы үйіліп-төгіліп келіп, қой санағын өткізді. Бәрінің қабағы қатулы, бірінен бірі өктем сөйлейді. Абырой болғандай қой түгел болып шықты.

Бастықтар кетісімен Қадыр бізді жанына шақырып алды да:

– Сәндер әлі жассындар ғой, шамаларың келсе окуға тұсу жағын ойластырындар, – деді.

Бірақ, бұлар сол жылы да, келесі жылы да окуға бара алған жоқ. Әненің кетеміз деп отырғанда басқарма “Ана жоғалған елу қойды орнына салмай ешқайда бармайсындар” деп зекіп тастаған. “Қайдағы елу қой?!” Бұлар аң-таң, Қадырға келді. Ол ешиңдерден хабарсыз екен. Жедел атқа қонып, ауылға шапты. Содан отар басына қас-қарай бір-ақ оралды. Қабағы қатулы, үн-тұнсіз көк майсаға сұлай кетті. Сәлден соң ғана басын көтеріп:

- Сотталып кетпесек жарайды ғой, – деді.
- Не үшін?!
- “Күштінің құйрығы диірмен тартады” деген емес пе, елу қойдың актісі үшті-күйлі жоқ. Ерғали “Ертең орнына сал, әйтпесе түрмеде шірисін”, – деп зіркілдеп отыр.
- Қап!!!
- Салынған акті қайда дейсіз, табылар?
- Эй, балалар-ай, сендер үе білесіндер, бұлар жең үшынан жалғасып, ауыз жаласып алған әккі қулар емес пе, тіпті сөйлескісі келмейді. Екі сезінің бірі “соттала-сын”, бірақ, сендер қорықпандар, бәрін өз мойныма алам. Соттаса мені-ақ соттасын.

Қадырдың күдігі рас болып шықты. Арада апта өткен соң, аудандық ішкі істер бөлімінен шақыру қағазы келді. Сол кеткенден Қадыр екі айға дейін ауылға оралған жоқ. Ауыл арасында әңгіме жатқан ба, “Қадырдың үстінен қылмыстық іс қозғалыпты” деген жайсыз хабар тез тарап кетті, сол күндері Ерғали отарға келгіштеп: “Балалар, сендер әлі жассындар, болашақтарың алдарында, шын-дарынды айтындар, елу қойдың із-түзсіз жоғалып кетуі мүмкін емес қой, алғанын, бергенін көрген шығарсындар, әйтеүір, текке күйіп кетіп журмендер”, – деп қамқор-сыған сынай танытқан. Бірінің бірі аузына түкіріп қойған

ба дерсін, ауданнан келгөн тергеуші де: "Аға шопанмен бірдей жауап бересіндер, шындарынды айтсандар күөретінде өткізем, ал әйтпесе темір тордың ар жағынан бірақ шығасындар" – деп зілденген. Бірақ, ňе дейсін? Қадырдың біреуге қой бергенін, ňемесе өзі алғанын көмесек, қалай көрдік дейміз.

Тергеу ұзакқа созылды. Бірақ, оның қылмысын дәлледейтін ешқандай айғақ табылмады. Ауылдастары елу қойды орынына салып, шығарып алмаса әлі де отыра берер ме еді, кім білсін. Қадыр ауылға оралысымен бірден облысқа тартты. Кетерінде көмекшілөрінә соғып: "Әй, балалар-ай, мен үшін оқуларыңдан қалдыңдар-ау, нақақтан күйдірмек болғандарын қайтерсің! Бірақ, қазір акқа қүйе жағатын кез емес-қой, шындықты қыуп барам, қайда болса да таппай қайтпаймын" – деген. Сол арада көрші отардың аға шопаны Мұхтар:

– Эуре-сарсанға түсіп қайтесін, аман-сау шықтың ғой, соған шүкіршілік ет, – деген.

– Жоқ, олардың арам ниеттерін жалғанның жарығына шығармай тынбаймын. Олар бүгін болмаса, ертең тағы біреуді отқа түсіреді. Әділдіктің туы жығылып қалған жоқ шығар, әлі-ақ елу қойды өздері орынына салады.

Айтқандай, бір айдан кейін ауылға облыстан тергеуші келді. Келгөн күннің ертеңінә Төлеген мән Еркіннен жауап алған. Бұлар тағы да өздері білестін жайларды жіпке тізіп, айтып берді. Тергеуші өзі бір биязы жан екен, коңыр майда дауысы құлаққа жағымды, алдындағы адамды бірден баурап алады. Ол ауылда жарты айдай болды. Кетерінде отарға соғып, Қадырға жыртылған актінің табылғанын, бәрі басқарманың бүйрығымен істелгенін, Ергали-дың басқа да былықтары белгілі болғанын айтып кетті.

Арада біраз уақыт өткеннен кейін Еркін тергеушімен

тағы кездесті. Куә ретінде аудандық халық сотына шақырылған екі дос мәжіліс залынан шыға бергенде кездескен тергеуші жылы ұшырап:

- Иә, батырлар, сот шешімің разысындар ма? – деді.
- Бұлай болады деп ойлаған жоқ едік, төбесімен көк тирегендей басқармамыз қылмысқа белшесінен батып жүр екен гой.
- Адалдықты, адамдықты ұмытқан адам жолдан тайды дей беріндер. Оның арты жақсылыққа апарып соктырмайды. Қайда жүрсөндөр де біреудің ала жібін аттамауға тырысындар, – деген тергеуші қоштасар сәтте.

Ол ауылға жеткенше осы сөздерді іштей қайталаумен болды. Қадырды арашалап қалған тергеушінің бейнесі көз алдынан кетпей қойды. Сол сәтте оның жүргегің тергеуші болсам деген ой мықтап ұялаған еді. Еркіннің бұл үйғарымына үй-ішіндегілер де қарсы болған жоқ. Сөйтіп, ол тағы бір жыл жұмыс істеді де күзде құжаттарын университеттің зан факультетіне тапсырды. Жолы болғанда емтихан, конкурстан сүрінбей өтіп, студент атанды...

Университетті тәмамдағаннан кейін өзі туып-өсken ауданның орталығына келіп ішкі істер бөлімінен қызметкес орналасты. Ол қазіргі бөлім бастығы Теміровпен тұнғыш рет сонда кездескен. Азамат Еслембекұлы ол кезде аудандық ішкі істер бөлімінде қылмысты іздестіру инспекторы болып істейтін. Кейін ол көршілес ауданға бөлім бастығының орынбасары болып тағайындалды. Ал, арада біраз жыл өткеннен кейін екеуінің жолы облыстық ішкі істер басқармасында түйісти.

* * *

Істің қазіргі барысы жаман емес. Бір аптаның ішінде

біраз мәселенің беті ашылған сияқты. “Қара мұрттың” кім екені аныкталды. Ережеп Мәліков, 1967 жылы туған, кәсіпкер, қаланың өзінде ғана бірнеше дәріханасы бар көрінеді. Капитан Пименов пен Петренконың фамилияларының түсіна үлкен әріптермен Мәліков деп жазды да астын екі сыйып қойды. Мәліков. Кім ол?

Петренконың әйелі алғашында Мәліков дегенді білмеймін деп азар да безер болды. Көшербаев: “Мәліков сіздің үйге жиі келетінін көршілерің де айтып отыр”, – деп еді. Петренко оған да дес бермеді.

– Бүгінде кімнің аузына қақпақ қоясын. Алжыған кемпір-шалдар нә демейді, тәйірі, – деген міз бақпай.

– Сонымен Сіз Мәліков дегенді білмейсіз гой?

– Білмеймін! Қөрмек түгіл естіген де емеспін.

– Онда бері қараңыз.

Капитан Петренконың алдына ұшақ билетінің кассада сақталатын бөлігін сырғытты.

– Міне, қараңыз, мынау сізге сатылған билеттің түбіртегі. Сіз оны осыдан он күн бұрын орталық кассадан алыпсыз. Дәл сол күні Мәліков те Алматыға ұшады. Бір қызығы сізben қатар отырган. Сонда қалай, Наталья Михайловна, осының бәрі кездейсоктық па? Әлде мұнда бір сыр бар ма?

Петренкода үн жоқ.

– Наталья Михайловна, қайталап сұраймын. Сіз Мәліковті білсіз бе?

– Иә, таныспыз.

Петренконың дауысы зорға шықты.

– Онда қайда, қашан, қалай танысқаныңызды айтып беріңіз.

– Қашан екені есімде жоқ, бірде кезекті сапардан оралған күйеуім ертіп келді. Екеуі жолай танысса керек. Ол

біздікінде көп болған жоқ, шай ішіп, азырақ әңгімелесіп отырғаннан кейін қонақүйге баратынын айтып, жинала бастады. Күйеуім: “Кеш болғанда қайда барасын, қона сал”, – деп жабысып еді, көнбеді. Содан кейін мен оны ұзак уақыт көргем жоқ. Бір күні біздікіне өзі келді. Күйеуім үйде жоқ еді, сонда да таныс болған соң есік аштым.

– Жай келіп пе?

– Сашаны сұрады. Оның кезекті сапарға кеткенін, енді төрт-бес күнде ғана оралатынын айттым. Онда не жұмысын бар еді деп сұрағам жоқ. Ана-мынаны сөз етіп біраз отырдық. Шай іштік. Осыдан кейін ол біздікіне жиі келетін болды.

– Күйеуіңіз барда да келіп жүрді ме?

– Жоқ, күйеуім жол жүріп кеткенде ғана келетін.

– Күйеуіңіз сіздің онымен жасырын кездесіп жүргенінізді сезбеді ме?

– Көпке дейін білген жоқ, кейін біреу жеткізсе керек. Бір күні жұмыстан оралысымен жанжал шығарғаны бар.

– Сосын сіз полиция шақырдыңыз?

– Иә. Бәрін біліп отырсаңыз нессіне сұрайсыз.

– Айта беріңіз, айта беріңіз.

– Ол егер Мәліков ендігәрі осы үйдің табалдырығынан аттады бар рой, менен жақсылық күтпе – деді.

– Сіз ақталдыңыз рой...

– Одан басқа қандай амал қалды менде. Күйеуімнің көзіне шөп салғанымды мойындауға батылым жетпеді. Бар айтқаным: құлағыңа сенбе, көзіне сен, – дедім. Осыдан кейін ол бұл мәселеге оралған жоқ.

Капитан әңгімені одан әрі созған жоқ. Келіншекке тергеу аяқталғанға дейін ешқайда шығуға болмайтынын ескертті де қош айтысты.

Көршілері айтса айтқандай, Петренконың әйелі шынында да келбетті екен. Тіпті екі баланың анасы, дейтіндегі емес, қыпша белі қызылып тұр. Аяқ басысының өзі өзгеше, бейнә бір қыл арқанның үстінде келе жатқандай бұралан-бұралаң етеді.

Петренконың жауабын ол үш қайтара оқып шықты. Алғашында бәрі орынды сияқты еді, бірте-бірте көніліне құдік ұялай бастады. Әңгіменің басында “Мәліковті білмеймін” деп азар да безер болған сұлу келіншектің айналасы он-он бес минуттың ішінде іштегі сырын бүкпесіз ақтара салуын ңемен түсіндіруге болады? Тіпті бәрін жіпке тізіп шықты ғой. Өз қылығынан өзі қымсынбайтын сыңай танытты. Мұнда ңе сыр бар? Дәл қазір дәп басып айту қын. Әйтепер тегін емес. Мүмкін оның түйінін Мәліков шешер? Ол ңе дейді?!

Мәліков қою қара мұртты кеспелтек жігіт екен. Шодырайып шығып тұрған жақ сүйектеріне қарағанда кайратты жан сияқты. Бірақ, инспектордың алдында ол біртүрлі жасып жанарын көтере алмады.

— Азамат Мәліков, Сіз Наталья Михайловна Петренконы білесіз бе?

— Үйінде бір рет болғам, содан қайтып көрген емеспін.

— ...

Бірінің аузына бірі түкіріп қойған ба дерсін. Бұл да көргем жоқ, білгем жоқ деп көлгірсігелі отыр. Көшербаев столының жартылай ашық тұрған суырмасында жатқан билетке қол соза берді. Ондағы ойы – Петренко сияқты Мәліковті де бірден бұлтартпай тұйыққа тіреу еді. Бірақ ол бұл ойынан тез қайтты. Мәліковке билеттің орынына Петренконың өзіне қайтарған жауабын ұсынды.

— Мынаны оқып шығыңыз, сосын жақсылап ойлан, деді ол Мәліков бір жапырақ қағаздан көз алмай үзак

отырды. Сабырлы қалпын сақтауға қанша тырысқанмен әлсін-әлсін құбылған өңі ішкі толғанысын сырт көзден жасыра алмаған еді. Ол Петренконың жауабын оқып шыққаннан кейін өзіне қойылар кезекті сұрақты күткендей үнсіз отырып қалды. Бірақ сұрақ қойылған жоқ.

— Азамат Мәліков, жұмыс аяғы таялып қалды, әнді сізді ұстамаймын, ойланыныз, ұмытылған жайлар болса есінізге түсіріңіз, келесі кездескенде уақытты текке өткізбейік. Бәрібір шындықтан ешқайда жалтара алмайсыз. Қош-сая болыныз. — Осылай деп Көшербаев алдында жатқан қағаздарды жинастыра бастады.

* * *

Бұл Мәліковтің милиция алдын бірінші көруі емес-ті. Кезінде қоғамдық жерде төбелес шығарып, жазықсыз жанды жәбірлекені үшін заң алдында жауапқа тартылған болатын. Сонда сот екі жылға бас бостандығынан айырған. Бірақ, одан бері едәуір уақыт өтті. Ол алғашында ішкі істер басқармасына өзінің неге шақырылғанын біле алмай дал болған. Қазірде түкке түсінсе бұйырмасын. “Әлгі капитанның өзі бір қызық адам екен. — Петренконы білесін бе? — деді де қойды. Қалай десе де шақырулары тегін емес”. Ойна бір сәт Наталья оралды. Іштей оған ренжіп қалды. Бәрін жіпке тізгендей айтып шыққаны ңесі екен. Тіпті екеуінің кездесіп жүргенін күйеуінің біліп қалғанына дейін жасырмапты. Әйттеір, не болса да милицияның ізге шыққаны анық. Енді одан құтылу оңай болмас...”.

Ол Натальяның инспекторға берген жауабын тағы да көз алдына елестетті. Тіпті қазбалаған кісі жоқ, өзі ағынан жарылып алдына түсіп отырған. Оған осынысы ұнаган жоқ. Тегін емес. Сұлу келіншек тағы бір күлгүйн алдына тоспаса ňе қылсын, осы?! Оңайын деп түрған іс

жоқ. Ол шақыру қағазын алғанда-ақ құрыдым деп ойлаған. Құдайы иіп өзірше аман құтылды. Иә, өзірше... Ертең ңе болары белгісіз...

* * *

Ол түні бойы көз ілген жоқ. Өткен күндерді есіне алып дөңбекшүмен болды. Ойлаған сайын ет-бауыры езіліп, тұнғиыққа батып бара жатқандай сезінеді өзін. Бәрінے Наталья кінәлі. Ал, жауабына қарағанда сол кінәнің бәрін бұған аударғысы келетін сияқты. Іздеп келген де бұл, айналышықтан шықпай қойған да бұл. Сонда нені мезгеп отыр? Ол әрі ойлап, бері ойлап, нәде болса қолмен істегенді мойынмен көтеремін деген тоқтамға келді. Қылмысын өз еркімен мойнына алғандарға женіл жаза тағайындалады деуші еді, мүмкін, бұған да біреу болмаса, біреу аяушылық жасар.

* * *

Көшербаевтың Мәліков пән Петренконың арасындағы байланысты дәлелдеуге айғақтардың жеткілікті екенін біле тұра тұра шабуылға шықпауының мәні бар-ды. Ол Петренконың жауабын оқығаннан кейін Мәліков өзінен-өзі шешіледі деп ойлаған. Өзірше үміті акталмаған сияқты. Арада үш күн өтсе де, Мәліковтен хабар жоқ. “Мүмкін, оны еркінде жіберіп қате істеген шығармын”, – деп ойлады ол “Бірақ адамды еріксіз қысқанмен бола ма, жас келіншекпенен таныстыры үшін жауапқа тарта алмайсың”. Осылай ойы он саққа жүгірген ол топ мүшелерін жинап, тағы да ақылдасуды жөн көрді. “Жұмыла көтерген жүк женіл” деген емес пе, олар ңе айтады. Жедел топтың мүшелері көп күттірген жоқ. Өткен күндер оларды тонның ішкі бауындай жақындастырып жіберген сияқты. Алғашқы күндердегідей емес, өкпесі тараған Серғалиев те іске көмегін тигізіп жүр. Оған Мәліковті

сырттай бақылау тапсырылған-ды. Капитан әңгімені содан бастауға үйғарды.

– Ал, сөйле, – деді ол жас әріптесінә жылы шырай танытып.

– Мәліков үш күннен бері жұмысына шыққан жоқ, – деп бастады әңгімесін Серғалиев. – Кеше кешке үйінен шығып вокзалға қарай жаяу бет алды. Бірақ, неге екені белгісіз, жарты жолдан кейін қайтты.

– Қанат Мағжанұлы, бұған сіз ňе айтасыз?

– Мәліков жұмысқа шықпай үйінде бұк түсіп жатып алуы тегін емес. Меніңше, ол қазір торға түскен арыстандай аласұруда. Не істерін білмейді. Жанын жегідей жеген ойлардан құтылуудың жолын іздейді. Сондықтан әлі де болса оны сырттай бақылаумен шектелеү тұрғанымыз жөн болар. Ол бүгін болмаса, ертең бәрін өзі мойындайды.

– Алғашында мен де осылай болады ғой деп ойлап едім. Әзірше ол үмітім ақталмай отыр. Жарайды ол Петренколарды білетінін мойындағы дедік. Бірақ, мұнымен қылмыс ашыла қалмайды ғой. Біз оның Петренконың өлімінә қатысы бар екенін дәлелдеуіміз керек. Ал, біздің қолымызды ештеңе жоқ. Рас, қысын-қырап жіберсек, оның қылмысты мойнына алуы да мүмкін. Бірақ, сотта бәрі ашылады ғой. Жалпы, өздерің жақсы білесіндер, сотқа бос сез емес, дәлел, нақты айғақ керек. Біздің жалпы бағытымыз дұрыс. Өткен уақыт ішінде біраз іс тындырдық. Ең бастысы іске қатысты тағы бір адам белгілі болды. Бірақ, оның тек жорамал екенін естен шығармауымыз керек. Иә, әзірше бұл тек жорамал ғана...

Топ мүшелері бір сәт үнсіз қалды.

– Меніңше Пименовті тағы да мазаламай болмайды,

— деді сәлден соң Айбасов. — Оның 1-ші сәуір күні базарға баруы құдік тудырады. Мүмкін, ол Мәліковті билетін шығар. Осыны анықтауымыз керек. Сосын, қылмыс жасалған жерді тағы бір мүқият тексеру керек сияқты. Мүмкін, ілгешек боларлық бірдене табылып қалар.

Айбасовтың бұл пікіріне ешқайсысы қарсы болған жоқ.

— Жақсы, — деді Еркін Жанатұлы. — Қанат Мағжанұлы, депога сіз барыңыз. Пименовті мазаламас бұрын ол еңбек ететін ұжымның мүшелерімен, басшыларымен кездесіп, әңгімелесініз. Ол бізге жай да өкпелі ғой. Ешқандай айғақсыз қайта-қайта мазалай бергеніміз жөн болмас.

Осыдан кейін ол Серғалиевке бұрылды.

— Сіз Мәліковті көзден таса қылмаңыз, үйде, үйде деп жүріп сан соғып қалмайық.

* * *

Көшербаевтың кабинетіне кіргені сол еді, ішкі телефон шылдыр ете қалды.

— Капитан Көшербаев тыңдал тұр.

— Жолдас капитан, сізді мазалап тұрған жауапты кезекшінің көмекшісі лейтенант Петров. — Сізге бір жігіт келіп тұр.

— Аты-жөнін сұрадыңыз ба?

— Мәліков, Мәліков Ережеп Нұрғожаұлы.

— Кірсін.

Мәліков табалдырықтан аттады да ілгері озбай тұрып қалды.

— Отырыңыз, — деді капитан оған қарсы алдындағы орындықты нұқсан. Мәліковте үн жоқ, бар болғаны қолындағы бас киімін умаждай береді. Келуін келсе де әңгімені неден бастарын білмей, айтар ойын жүйелей

алмай отырғандай көрінді оған. Осы сәтті қапысыз пайдалануға үйарған капитан:

– Сіздің бұл іске қатысыңыз бар екенін біз білетінбіз – деп қойып қалды.

Мәліков елең ете түсті.

– Қандай істі айтасыз?

– Түк білмегенсімесеңіші, Петренконың ісін айтамын.

Тергеуші ойындағысын дөп басқанда Мәліков отырған орнынан ыршып кетті.

– Жоқ, жоқ! – деді ол ерні дір-дір етіп. – Бұл жала, мәнің оған түк те қатысым жоқ.

– Онда неге Петренконың әйелін білетініңді жасырасын.

Аға инспектор Мәліковтің ойлануға мұршасын келтірмей бастырмалата жөнелді.

– Ол сол күні базарға келген. Кімді іздең келді? Эрине, сізді іздең келді. Элде шақырумен келді ме?

Бір уақыт тілі байланғандай үнсіз қалған Мәліков:

– Мен ол күні таңертен базарда болғам жоқ, – деді.

– Онда қайда болдыңыз?

– Үйде болдым, жұмысқа түстен кейін ғана шықтым.

Көршім де растай алады.

– Сол кеткенің таңертенге дейін үйге оралмайсыз, оны қалай түсіндіресіз?

– Оны сіздерге кім айтты?

– Мінекей, сіз тұратын үйдің иесі Салах Рахруддиновтің түсініктемесі. Онда сол күні сіздің үйде қонбағыныңыз жазылған. Ол кісінің қолын танушы ма едініз.

Мәліковтің үнжыргасы түсіп кеткені соншалық, ол қағазға қараған да жоқ. Иә, ол қармаққа мықтап іліккен сияқты. Үсті-устінә қойылған сұраптар есенгіретіп таста-

ғандай. Өзінің осында неге келгенін де үмітты. Сәлден соң су сұрап ішті де:

– Жазының, бар шынымды айтайын, – деді.

Көшербаев алдында түрған магнитофонды іске қости да, өзі де қолына қаламын алғып Мәліковтің айтқандарын қағазға түсіре бастады.

Мәліков өзінің Петренконың әйелімен көптен таныс екенін айтты.

– Қайда, қашан таныстыңыз?

– Алғаш үйінде.

– Кейін?

– Сосын арада біраз уақыт өткеннен кейін базарда кездестік. Таңертеңгілік павильондағы дүңгіршек сатушысынан ақша қабылдап жатыр едім, біреу терезе қақты. Наталья екен. Мен:

– Дәрі керек пе? – деп едім ол жымыш басын шайқады. Мен оның ауруханада істейтінін білмейтінмін. Сол арада біз біраз өнгімелестік. Ол кетерінде: “Біздікіне келіп жүрсейші”, – деді. Жалғызбасты адамның жайы белгілі ғой, сұлу келіншектің сөзін далға тастагам жоқ. Осыдан кейін біз жиңі кездесіп жүрдік. Бір күні ол маған өзінің бір етініші бар екенін айтты. Мен:

– Ол же?! – деп едім.

– Орындауға уәде берсең айтамын, әйтпесе басқа біреуді іздеуге тура келеді, – деді.

Құдай тас төбеден үрайын десе қыын ба, көнілін қия алмадым, же болса да орындауға уәде бердім. Ол біраз дәріні сатып беруімді өтінді: – Қолға түсे бермейтін дүниелер ғой, бір-екі күнде өтіп кетеді, – деді. Ердін екі сөйлемені өлгөні емес пе, берген уәдемді қайтып ала алмадым. Алғашында 25 мың теңгенің дәрісін сатып бердім. Арада біраз уақыт өткеннен кейін ол тағы келді...

– Сіздің бұл сөздеріңдің шын екенін кім растай алады?

– Дүнгіршекте сатушы болып істейтін Валентина. Наталья әкелген дәрінің бәрін сол қабылдан алатын.

Бұл Көшербаев үшін күтпеген оқиға еді. Ол Петренконың Мәліков екеуінің арасындағы байланысты бүгешесіне дейін жасырмай айтудының сырын енді ғана үққандай болды. Сірә, ол қылмысын “махаббат” машақтымен бүркемелемек болған той. Ал, Мәліков болса езінің кісі өлтіруге қатысы жоқ екенін дәлелдеу үшін осы жолды таңдал отыр. Мәліковтің айқандары шын болса, қылмыскердің өрісі тарыла тустан.

– Мәліков, сіз Александр Сергеевич Петренконы білуші ме едіңіз? Онымен ňеше рет кездестіңіз?

– Иә, бірде онымен осы қалаға дейін бірге келгенім бар. Жолда танысып, шүйіркелесіп кеттік. Сонын ол мені қояр да қоймай үйіне ертіп әкелді. Екінші рет онымен сол үйдің подъезінде кездесіп қалдық. Мен сасқанымнан оны қонаққа шақыра келгенімді айттым. Бірақ ол маған сенбеді білем, салқын қош айттысты да үйіне кіріп кетті. Осыдан кейін үйінде жанжал шығарып, әйелін сабаса керек.

– Оны қайдан білдің?

– Натальяның өзі айтқан. Пәледен машайық қашыпты деген емес пе, менің де далаға тастай алмай жүрген жаным жоқ, біраз уақыт ол үйге жоламай қойдым. Әйтсө де Наталья қайта-қайта келгіштеп, қыр соңымнан қалмады.

– Ал, сәуірдің 1-күні қайда болдын?

– Жаңа айттым ғай, түске дейін үйде, сағат кешкі алтыға дейін жұмыста болдым. Бұл күні Петренко кезекші сапарға кетуге тиіс-ті. Сағат жетіден кете сол үйге жиналдық.

– Бізін кім?

– **Мен** Самат деген жолдасымды ерте бардым. Наталья да жалғыз емес екен, өзімен бірге істейтін бір жас келіншекпен қарсы алды. Ұмытпасам, есімі – Лариса.

– Ол үде қашанға дейін болдындар?

– Таңертенгі алтыға дейін. Наталья “Көршілердің көзіне түсіп қаласындар”, – деп ерте шығарып жіберді.

Бүтінге осы жетер деп Мәліковке жауабының сонына қол қойдырып алған Еркін Жанатұлы кезекшіні шакырды.

– Азамат Мәліков, істің анық-қанығына жеткенше сізді тұтқындаі тұруға мәжбүр болып отырмын, – деді ол.

– Сіздің мәні қамауға алуға құқының жок, прокурор-дың рұқсаты қайда?

– **Міне**, ол жағын алдын ала ескергеміз.

Кезекші Мәліковті алып кеткеннен кейін ол қалалық ішкі істер басқармасына хабарласып, Серғалиевті тауып алды да оған Мәліковтің тұтқындалғанын хабарлады.

***

– Әйттеір, өзі қылмысын мойындады ма?

Еркін Жанатұлын кезекші бөлмесінде тосып алған Серғалиевтің алғашқы сөздері осы болды.

– Әзірше, Петренконың өліміне қатысы бар екенинен үзілді-кесілді бас тартып отыр. Оның өзінің айтуынша, Петренконың әйелімен екеуі бірлесіп ұрлық жасаған. Біз оның әрбір сөзін мұқият тексеруіміз керек. Өйткені, ол кісі өлімінен гөрі ұрлықтың жазасы жеңіл екенин жақсы біледі ғой. Сондықтан, сен базардағы Мәліковтің меншігіндегі дәріхананын сатушысымен кездес.

Серғалиев шығып кеткеннен кейін Көшербаев соңы

екі күннің оқиғаларын бөлім бастығына баяндамақ болып, Теміровтің кабинетіне беттеді.

Аға инспектордың айтқандарын ықылас қоя тындаған подполковник:

– Егер Мәліковтың айтқандары рас болса, жіптің бір ұшы қолға тиген сияқты. Ертең Петренконың әйелі істейтін ауруханадағы дәрі-дәрмек қозғалысын тексеру керек. Петренконың ажалы осы қоғам мүлкінде қол сұғушылардан да келуі мүмкін, – деді.

– Бұл жөнінде топ мүшелеріне нақты тапсырма берілді.

– Мәліковтің өзі қайда?

– Қамауға алынды.

– Дұрыс, қалғандарына да ес жиғырмай ширак қимылдау керек, қосымша көмек керек болса айтыңыз, кісі береміз. Әйтеуір, осы істі тезірек ашу керек.

– Рахмет! Әзірше көмектің қажеті жок.

* * *

Таңертең ерте дәріханаға келген Серғалиев капитан айтқан келіншекті көре алмады. Оның орнында жасы қырықтар шамасындағы қазақ әйелі отыр.

– Апай, маған Лариса керек еді.

– Ол байғұста ңе жұмысын бар еді, кеше осы арада жүргегі қысып қалып, ауруханаға жеткізген едік. Таң ата қайтып кетіпті. Қайнұмды да таба алмай қалғаным, аяқ астынан қайда кеткенін. Өзім де ңе істерімді білмеймін.

– Қайнұм деп отырғаныңыз кім?

– Ережепті айтам, кешеден бері жоқ.

* * *

Капитан Көшербаев соңғы күндердің оқиғаларын ой елегінен өткізіп отыр. Қылмыскерге апарар жіптің ұшы тағы да қолдан сусып кеткен сияқты. Мәліков айтқа-

нынан танар емес. Осы сәт оның ойына әкесі Жанаттың бір сөзі оралды. Ол анға шықкан түз тағыларының қаптаған ізін көріп алақайлаған баласына: “Шиырдан жол табу қыын” деуші еді. Өкінішке орай, күн озған сайын із көбейіп барады. Алғашкы күндері жүрек түкпіріне үміт отын ұялаткан кейбір іздер көмескі тарта бастаған секілді. Пименов, Петренко, Мәліков... Осы тізбекке жана есім қосылғандай еді, бірақ, Серғалиев жайсыз хабар әкелді. Ол сағатында Серғалиевті Лариса Иванованың өлімі жайлы медициналық қорытындыға жұмсаған. “Петренконың өлімі туралы істің қайта қозғалуынан күдіктенген сыйбайластары Ивановадан құтылуға үмтүлуы да мүмкін ғой”, – деп ойлаған ол. Оның бұл күдігі расталмады. Дәрігерлер Иванованың кенеттен қайтыс болуы асқынған жүрек ауруының салдары екенін айтты. Медициналық қорытындыда да “Иванова Лариса Семеновна, 1966 жылы туған, жүрек соғысының бұзылуынан қайтыс болды”, – деп жазылған. Әттеген-ай... Аға инспекторды түйікә тіреп отырған да осы жай.

Іә, сауал көп. Ал, әзірше тиянақты жауап жоқ. Уақыт өтіп барады. Қылмыс жасалған жерден табылған үш тал шаштың да иесі белгісіз. “Ол кім? Әйелінің қөлденең табыс тауып жүргенін Петренконың да сезіп қалуы мүмкін ғой. Оның ажалына себепші жай да осы болса ше?”! Осылай ой жетегіне ерген Көшербаев ”Ең алдымен Үрланған дәрі-дәрмекке қатысты мәселелердің басын ашып алу керек” деген тоқтамға келді...

Аға инспектордың бұл пікірін топтың басқа мүшелері де макұлдаған.

– Мәліковтің алты дәріханасы бар. Үрланған дәрілөр соларға да түсіү мүмкін ғой. Тоқта... тоқта!... Мәліков Петренко қайғылы қазаға ұшыраған түнде оның үйіне

бір жолдасын ертіп барғанын айтып еді ғой. Қалай есімнен шығып кеткен! Сонда Наталья Михайловнаның жанында болған жас келіншек кім?... Мәліков оның кескін кейпін, жас шамасын біледі ғой. Аты – Валентина болуға тиіс. Сосын Мәліковтің серігі Самат қазір қайда? Мүмкін, ол Валентинамен кейін де кездескен шығар. Олай болса қазір Мәліковті алдырайық.

Мәліков Валентинаны сырттай суреттеп шықты.

– Ақ-сары жұзді, қой көзді, қыпша бел, шашы иығына төгіліп тұрады. Айтпақшы, сол жақ құлағына екі сырға тағады. Бойы бір метр алпыс сантиметр шамасында.

– Ал, Самат қайда?

– Ол құрылысшы, қалада болуға тиіс.

– Қанат Мағжанұлы, сіз Саматты тауып, Валентинаға қатысты жайларды анықтаңыз, – деді ол Әубекіровке.

– Ал, Нұрлан, сен Мәліковтің дәріханаларынан құлағына екі сырға таққан келіншекті іздейсің. Басқа да ерекше белгілерін жаңа естідің ғой. Тек есінде болсын, сатушы жігіттермен танысқанда аузына түскен кез келген атты айта салуы да ықтимал. Сондықтан, атынан гөрі ерекше белгілерінен қойғаның жөн болар. Түстен кейін мен басқарма бастығында мәжілісте боламын. Мені іздей қалсаныздар, кезекшіге хабарласыңыздар.

Мәжіліс ұзакқа созылды. Өзінің республика Ішкі істер министрлігі алқасындағы есебі туралы хабарлама жасаған басқарма бастығы жаңа министрдің талапты күшейтіп отырғанын айтып, бұдан былайғы уақытта ескішеле жұмыс істеуге болмайтынын, әркім енбегінен, жұмысының қайтарымына қарай бағаланатынын ескертті.

– Өкінішке орай, бізде ашылмаған қылмыстар аз емес, – деді ол – Мұның өзі бізден кадрлардың сапалық құрамын жақсартуды, олардың біліктілігін арттыруды, іске

деген жауапкершілігін барынша күшеттуді талап етеді...

Еркін Жанатұлы өзімен бір қатарда отырған бөлім бастығына көз тастаған еді. Ол да бұған қадала қарап қалыпты. “Бастығымның жанарын көрдің бе, кимылдау керек” дегенді аңғарды. Не істесін аянып жатқан бұлар жок. Қылмысты іздестіру инспекторы да адам емес пе? Басы жұмыр пәнделердің кез келгені сияқты, олар да кейде қателеседі, жаңсақ басады. Қайсысының қылмыс-керді тайрандатып қойғысы келді дейсін. Тіпті мойынына салу онайға түспейді. Оның ойына тағы да Петренко оралды. Сұлу келіншектің, екі баланың анасының үрлікқа ұрынуы еш ақылға сыймайды. Не жетпеді екен? Күйеуі табыскер болғанға ұқсайды. Өзі де жұмыстан қол үзген емес. Оның үстінен ауылдағы әке-шешесі де көмек-тесіп тұрған. Сонда Петренконы үрлікқа итермелеген не күш? Ал, сол Петренко енді “Сұға кеткен тал қармай-дының” кебін киіп, қылмысын мойнына алмай, қаса-рысып бағады. Ол үшін бұлтартпас айғақ керек. Әубә-кіров пән Серғалиев не бітіріп қайтар екен?

Ол мәжілістен шығысымен кезекшіге телефон сокты. Кезекші жана ғана Әубәкіров өзін іздегендін айтты.

– Ол кайда жүр екен?

– Серғалиев екеуіміз Мир көшесінің соңындағы дәріханада отырмыз, – деді.

– Жақсы, рахмет!

Ол трубканы орнына қойып, анықтамаға қол соза бергені сол еді, телефон қайта шылдырлады.

– Капитан Көшербаев тындал тұр.

– Жолдас капитан, мен Әубәкіровпін.

– Иә, иә, құлағым сізде, Қанат Мағжанұлы.

– Самат та, сатушы да табылды.

– Не дейді, ерекше белгілері, бәрі келе ме?

– Иә, бәрі келеді, тек есімі Валентина емес, Ольга болып шықты! Фамилиясы – Никольская. Оны бізге тауып берген Самат Арыков.

Көшербаев сағатына қарады. Жұмыс аяғы таялыш қалған екен, соған қарамастан ол Никольская мен Арыковты басқармаға жеткізуге бұйырды.

Никольскаяның жасы отыздар шамасында ғой деп жобалаған. Қателеспепті. Сатушы аға инспектордың:

- Қайда, қашан тудыңыз? – деген сұрағына:
- 1971 жылы, Петропавлда тудым, – деп жауап берді.
- Отбасының бар ма?
- Жеті жасар қызы бар, әке-шешемнің қолында, күйеуіммен айырылысып кеткенбіз.

Озін еркін ұстап отыр. Таңдайы тақ-тақ етеді. Сірә, полицияға неге шақырылғанын сезбейтін болуы керек.

- Ольга Николаевна, Сіз Арыковты көптен білесіз бе?
- Жарты жылдай болып қалды.
- Қайда, қашан, қалай танысқаныңызды есіңізге түсіріп көрінізші?

Никольская ойланып қалды.

- Иә, наурыз, жоқ, сөүір айында, бір құрбымның үйінде таныстым.
- Құрбының кім? Петренко ма?

Капитан “Петренко ма?” деген кезде манадан аяғының басына қарап отырған Никольская басын көтеріп алды. Дәл осы сәтте оның жанарына үрей ұлаған еді. Оны Еркін Жанатұлы анғара қойды.

- Ольга Николаевна, сөйлеңіз, сізді Арыковпен кім таныстырды, Петренко ма? – деді ол.
- Иә, Петренко.
- Оны қайдан білесіз?
- Ол қалалық ауруханада аға медбібі болып істейді.

– Жарайды, Петренконың үйінде сіздерден басқа тағы кім болды?

– Саматтың бір жолдасы, аты – Ережеп.

– Енді мына бір жайды есінізге түсірініші, сіздер ол үйге қашан келіп, қашан кеттініздер?

– Кешкі сағат жеті кезінде жиналдық қой деймін, тұннің бір уағына дейін отырдық.

– Накты айтсаңыз.

– ...

– Ольга Николаевна, қашан тарадыныздар?

– Таң алдында.

– Енді мынадай сұраққа жауап беріңіз, Наталья Михайловна Петренкодан сіз товар аласыз ба?

– Ол кісіден біз дәрі аламыз.

– Ал, дәрінің орнына тек ақшасын алған уақытыңыз болды ма?

Никольскаяның басы тағы да салбырап кетті.

– Ольга Николаевна, сіз койылған сұрақты түсіндіңіз бе?

– Түсіндім.

– Ендеше жауап беріңіз.

– Бір рет дәрі алуға барғанымда Наталья Михайловна бір керек адамы қызылып сұраган соң бізге бөлінген дәріні сатып жібергенін, соның ақшасын алуымды өтінді. Менің алғым келмеп еді, бірақ тықпалап болмады.

– Мұндай жай неше рет қайталанды?

– Бәрі есте тұра ма, соңғы кезде тіпті жиілеп кеткен соң, шыдай алмай бас дәрігердің орынбасарына айтқам.

– Петренко кейін дәріні қайда жіберіп жатқанын айтқан жоқ па?

– Жоқ.

– Жалпы Наталья Михайловнамен қарым-қаты-

насыңыз жаман болмаған сияқты ғой.

– Ол рас, екеуіміздің жасымыз шамалас болғандықтан ба, тез жақындастып кеттік. Біздің үйде де талай болған. Бір-бірімізден сырымызды да жасырмайтынбыз.

– Сізге Мәліков туралы ештеме айтқан жок па?

– Айтты. Тіпті кейінгі кездері күйеуінен айырылып, соған қосылғысы келетінін де сездірген.

– Жақсы, бұғінге осы да жетер, мына араға қол қойыныз, – деп Көшербаев Никольскаяға қалам ұсынды.

Самат та Никольскаяның айтқандарын растап шықты. Ол өзінің Никольскаямен қай күні, қалай танысқанын тәптіштеп айтып берді.

– Мәліковтің оғисін жөндеп бергенім бар-ды. Наурыздың отыз бірі күні телефон шалып, ертең туған күнім, кездесейік, екі сұлу келіншекпен оңаша атап өтеміз, – деді. Айтқандай, бірі күні кешкі сағат жетіде вокзал аланындағы тоғыз қабатты үйге ертіп келді.

– Сіз қателесіп отырған жоқсыз ба?

– Жоқ, оны Ережептен де сұрауға болады. Кейін оның төлкүжатын көргем. 1-ші сәуірде туғаны рас.

– Мәліковтің қазір қайда екенін білмейсіз бе?

– Бір жаққа кеткен болуы керек, екі-үш күннен бері көргем жоқ.

Оперативті топтың мүшелері Арықов кеткенін кейін де ұзак отырды. Никольскаяның тез табылуы, оның дәрігे қатысты былдық-шылықты мойындауы бәрін ұмыттырып жібергендей.

– Байқайсыздар ма, Мәліковтің айтқандары шындыққа саяды. Демек, қайғылы оқиғага оның қатысы болмауы да мүмкін.

– Дегенмен, әлі де тереңірек үніле түсуіміз керек, – деді Айбасов. – Өйткені, жаңа естідіңіздер ғой, Пет-

ренконың әйелі құрбысына құйеуінен ажырасқысы келетінін білдірген. Бұл алдын ала, жан-жақты ойлас-тырылып жасалған қылымыс болмасын.

– Қанат Мағжанұлы, таңертең сіз тағы Никольская істейтін ауруханаға барып, құжаттарды көтертініз. Нұрлан Мәліковтен жауап алсын. Мен Петренкодан сыр тартып көрейін, келістік пе осыған.

– Келістік.

– Онда, көріскеңше күн жақсы.

* * *

Петренко бүгін алғашқыдағыдай емес, аға инспек-тордың кабинетінде имене кірді.

– Сәлеметсіз бе, жақын келіп мына орындыққа отырыңыз – деді Еркін Жанатұлы, оны бірден әңгімеге тартып. – Сізді бірнеше күннен бері мазалағамыз жоқ, жақсылап ойланған шығарсыз, жауап беруге өзірсіз бе?

– Иә, – деді Петренко.

– Онда әңгімемізді Мәліковтен бастайық...

– Мәліков туралы айттым ғой, басы бос жігіт, ұнады... Аржагын білесіз.

– Наталья Михайловна, Мәліковтің өз айтуына қара-ғанда, сіз оны тек жүрек қызының басуға ғана пайдалан-баган көрінсіз. Өзіңіз айтасыз ба? Әлде?

– Бәрін біліп отырсаныз, өзіңіз айта беріңіз, мені әурелеп қайтесіз.

– Олай болса, Мәліковтің өз аузынан естиік.

Еркін Жанатұлы магнитофонды іске қости.

...

Петренкода үн жоқ. Жаңа ғана нарттай жанған екі беті күкүлданып барады.

– Наталья Михайловна, бұған ңе айтасыз?

Еркін Жанатұлының осылай деуі мүн екен, Петренко

жылап қоя берді. Содан екі иығы дір-дір етіп, көпке дейін өзін-өзі келе алмады. Аға инспектор оны асықтырған жоқ. Тек Петренконың өзі “жазыңыз” дегендеге ғана қолына қалам алды.

– Мәліковтің айтқандары рас, – деді Петренко әлі де өксіген күйі. – Бәрінә өзім кінәлімін.

– Сіздің нәмен айналысып жүргенізді күйеуініз де білді ме?

– Жоқ.

– Тіпті сезбеді ме?

– Сезген де жоқ, тек бірде 30 мың теңгеге сырға алғанымда: “Соншама ақшаны қайдан алдың?” – деп таң қалған. Мен: “Жартысын қызметтес әйелден қарызыға алдым”, – дедім. Жалпы, ол еңбекақысын тиынына дейін санап әкеліп беретін де, кейін оның қайда кетіп жатқанын сұрамайтын.

– Мәліковтің қайда екенін білесіз бе?

– Жоқ, соңғы күндері хабарласпай кетті. Табанын жалтыратқан екен ғой деп ойлагам. Бақсам, сіздердің торларыңызда тоты құстай сайрап отыр екен ғой.

– Сізге мынадай тағы бір сұрақ: – Күйеуінізбен қалай тұрдыңыз?

– Ана жолы айттым ғой, жаман тұрғамыз жоқ. Тек Ережепті кездестіргеннен кейін оған деген көнілім суынқырап қалғаны рас.

– Айрылыспақ болғаныңыз да осы кез шығар?

– Оны кім айтты? Мәліков пе?

– Жоқ, өзіңіз кімге айтып едіңіз?

– Ә, ә, есіме түсті, бірде қызынқырап отырғанда Ольгаға: “Маскүнем күйеуінді қуып шығып сен дұрыс істеңсің”, – дегенім бар-ды. Ол: “Кім көрінгеннің қолтығында жүргеннің нәсі жақсы?!” – деген. Сол арада мен Ере-

жепті сүйіп қалғанымды айттым. Күйеүім қайтқаннан кейін екі ай өткен соң, Ережеп маған: “Қосылайық”, – деді.

– Сіз не дедіңіз?

– Мен оған екеуіміз қосылып, бұл қалада тұра алмайтындығымызды, Сашаны өлтірген кісінің табылмай отырғаның, сөзге ілігетінімізді айттым. Ол: “Онда “басқа қалаға кетейік,” – деді.

– Алматыға сол үшін бардыңыздар ма?!

– Иә, үй саудалап қайтқан едік.

– Балаларыңызды қайтпексіз?

– Олар бесіктен шыққаннан әке-шешемнің қолында өсіп келеді ғой, мені іздемейді де.

Еркін Жанатұлы жауаптың соңында Петренконың қолын қойдырып алды да “Заң алдында жауап беретініңізді сезіп отырған шығарсыз”, – деді.

Петренко уәж қайтарған жоқ. Тек бұғін өзінің үйіне оралмайтынын естігенде еніреп қоя берді.

* * *

Бұл жолы Мәліков те ағынан жарылып, Петренкоға қосылмақ ойы бар екенін, Алматыға соңғы сапары кезінде үй сатып алмақ болғандарын айттыпты. Шынында да, сәуірдің 1-і күні туған екен. Демек, Петренконың үйінде осы оқиғаға байланысты сауық- сайран құрған. Бәрінің сөзі бір жерден шығып отыр. Олар таңғы алтыға дейін үйден ешқайда аттап шықпаған. Жарайды, Мәліков пен Петренко келісіп алды делік, ал Никольская бұлардың ісінен бейхабар ғой. Сонын Мәліковтің көнілдесін киналмай-ақ сатып жіберуін немен түсіндіруге болады? Ол алдын ала бірденеден сезіктеніп келісіп алса, бірден морт сынар ма еді. Жоқ, үш тал шаштың иесі бұл топтың адамы емес... Оның ойына тағы да Пименов оралды.

Соңғы күндері өлдөрнеше рет депога соғып, Пименовті сырттай бақылаған Айбасов оның жүріс-тұрысынан, мінез-құлқынан күдік аларлықтай ештеме байқамағанын айтты.

— Дегенмен Пименовке тағы бір жолығып әңгімелессем бе деймін,— деді Еркін Жанатұлы. — Өзініз ойлап қаранызышы, ол Петренкомен өмірінің соңғы сәтінә дейін бірге болған. Ресторанда олардың не туралы әңгімелескені де белгісіз. Екі сағат аз уақыт емес қой. Тамақ ішті, музика тыңдады делік. Дегенмен, осы арада түсініксіз жайлар көп сияқты. Соғын үш тал шаш кімдікі? Петренко мен Пименов үйге қайтып келे жатқанда оларға үшінші адамның қосылуы да ғажап емес қой.

— Бұдан бұрын да айтқам, тағы да қайталаймын, Пименовті мұлде естен шығарып тастауға болмайды. Рас, оның Петренконың өліміне қатысы жоқ шығар, бірақ, ол әлі дәлелденген жоқ қой.

— Қанат Мағжанұлы дұрыс айтады. Адамды ңегіzsіз жазалауға болмайтын сияқты, ңегіzsіз актауға да болмайды. Сондыктан, біз істің мұддесі үшін сәл шегініс жасап, Нұрланның ізімен жүруіміз керек. Оған Сіз қарсы емес шығарсыз,— деді Еркін жас әріптесінә барлай қарап.

— Кезінде Пименовке жерден жеті қоян тапқандай жабыса кеткенім рас. Ал, соңғы күндердің оқиғасы істің күрделі екенінә көз жеткізіп отыр. Пименовтің жатақханаға бір сағат кеш келгені болмаса, оған Петренконы сен өлтірдің деудің өзі қын екен.

Әріптестерімен қош айтысқан Еркін тағы да Пименовтің жауабын қолына алды. “Бұл қалай, шегініс пе, әлде женіліс пе?! ”Суға кеткен тал қармайдының” кебін киіп отырған жоқ па, осы? Исті алғаш қабылдап алған

күндері: “Жазықсыз” жанды текке жазғырмайык”, – деп шырылдаған өзі емес пе еді?!

Пименов “Петренконың өліміне менің қатысым жоқ” дегенинен басқа ештеме айтпаған. Петренкомен бірге болған екі сағаттың ішінде олардың не жайында әңгімелескені де белгісіз. Даңышының айтуына қарағанда, Петренко арақты көп ішпеген. Осылай белгілі жайларды ой елеғінен өткізген Көшербаев жоғарыда Пименовке жолыбып, тағы да әңгімелесуге үйғарды.

Капитан депога жұмыс аяғы таянған кезде келген еді. Пименовті табу қыынға соққан жоқ. Кеспелтектеу келген орта бойлы жігіт өзін іздеп келген бейтаныс адамды тосырқай қарсы алды. Көшербаев өзінің облыстық ішкі істер басқармасы қылмысты іздестіру бөлімінің аға инспекторы екенін айтқанда қабағы тіпті түсіп кетті.

– Мен өзім білетін жайдың бәрін айтқам, оған қосарым да, аларым да жоқ, – деді ол бірден әңгімеге құлықсыз екенін білдіріп.

– Сіздің жауабынызбен таныстым, өкінішке орай, сіз өзінізге тағылған кінә бұлтын сейілте алмағансыз.

– Сонда сіз де Петренконы мен өлтірді деген оймен келіп тұрсыз ба?!

– Жоқ, ондай ойдан аулақпын, бірақ, шын кісі өлтірушіні тапқанша сізді де, басқаларды да актауға негіз жоқ.

– Сонда маган не істе дейсіз?

– Шындықты айтуыңыз, бізге көмектесуіңіз керек.

– ...

– Сіз алғашқы жауабыңызды “Петренконы базарда кездестірдім” депсіз, осы кездейсоқтық па, әлде алдын ала келісіп пе едініздер?

– Бұл үзақ әңгіме, қарсы болмасаныз, жатақханаға

барып сөйлесейік, – деді Пименов сәлден соң ынғайға көшіп.

– Жақсы.

Пименов тәртінші қабатта шағын бөлмеде тұрады екен. Бөлме іші тап-түйнақтай жиналған. Стол үстінде жасы он сегіз-он тоғыздар шамасындағы бойжеткеңнің суреті тұр.

– Қалындығың ба? – деді капитан.

– Иә, темір жол техникумының соңғы курсында оқиды, сіздердің “көмектерініздің” арқасында айырылып та қала жаздадым. Милиция жазықсыз адамды жаппайды деп өсken бейкүнә жан Петренконың өлімінен кейін қарамды көрсе қашып жүретін болды.

– Қазір қалайсыздар?

– Қазір жаман емес, мәнің кінәсіз екеніме көзі жеткен сиякты.

– Қалындығыңды сендірсөн, онда біздің де күдігімізді сейілт, – деп капитан осы арада әнгімені өз арнасына бүрдys.

– Уақытыңыз болса әнгімені әріден бастасам, – деді Пименов қос жанарын бұған қадап.

– Мен сол үшін келіп отырған жоқпын ба, құлағым сізде, айта беріңіз.

– Мен бұл қалаға Белоруссиядан келгем, – деп бастады әнгімесін Пименов. – Әскери борышымды өтегеннен кейін осы жаққа тартып кеттім. Өйткені, артымда аландастын ешкімім жоқ еді. Әкемнің кім екенін әлі күнге білмеймін. Шешемді де көп болса үш-ақ рет көрген шығармын. Балалар үйінде жүргенімде бір рет келіп: “Шыда, аз ғана уақыттан кейін алып кетемін”, – деп еді. Содан кейін кездескен емеспіз. Осында келуін келіп қалсам да, қайда табан тірерімді білмей көп қиналдым.

Окуға мойын жар бермейді, жұмыс істейін десем мамандығым жоқ. Осылай дел-сал болып жүргенімде Петренкоға кездестім. Неге екенін білмеймің, оған бірден ақтарылып, бар сырымды айттым. Мені үнсіз тындаған Александр Сергеевич “Ештеңе етпейді, әлі-ақ өмірден өз орныңды табасын” деп арқамнан қақты. Сосын ол мені өзі еңбек ететін жерге, депоға ертіп әкелді. Байқаймын, мұндағы басшылар оны сыйлайтын сияқты. Айтқанын екі еткен жоқ, машинистің көмекшісін даярлайтын курсқа қабылдады. Курсты ойдағыдай тәмамдағаннан кейін Александр Сергеевич мені өзіне көмекші етіп алды, жатақханаға орналастырды. Алғашқы күннен тіл табысып кеттік, айтқанын екі етпеуге тырысамын. Жұмыс ұнады. Үш-төрт күн, кейде одан да ұзағырақ сапар шегіп келеміз де сонша уақыт дем аламыз. Еңбекақымыз да жаман емес. Жатақханада тұратындардың деңі өзім сияқты жастар, солардың біразымен танысып алдым. Сосын...

Осы араға келгенде Пименов күмілжіп қалды. Көшербаев айта түссе екен, әңгімесін үзбесе екен деп отыр. Бірақ, асықтырған жоқ.

— Сосын не сұрайсыз, думанды өмір басталды, — деді Пименов сәлден соң әңгімесін одан әрі жалғастырып. — Бос уақытта сыраханаға барамыз. Арактың өзәзіл екенін кім білген, бара-бара өмірдің онсыз қызығы жоқтай көрінді. Бір-екі рет жұмыска да шыға алмаған күндерім болды. Александр Сергеевич бір сапарда осы қылықтарамды бетіме басып, катты ұялтты. “Арақ ешкімді жақсылыққа жетелемейді, тереңіне тартып әкетпей тұрғанда тиыл”, — деді ол. Бірақ мен өзімді-өзім тоқтата алмадым, айықтырғышта араға ай салып түнеп жүрдім. Оның арты белгілі ғой, жиналыш, талқылау. Бәрінің айтатыны белгі-

лі: арақ ішуіңді доғар, дейді. Алғашқы кездері уәде берумен құтылып жүрдім. Кейін жұрт сөзіме сенуден қалды. Осы кезде Александр Сергеевичтің де шыдамы таусылды білем, мәнімен жұмыс істемейтінін кесіп айтты. Сөйтіп ол өзіне басқа көмекші алды да, мәні слесарылар бригадасына жіберді.

– Тәлімгеріннің қылышына қатты ренжіген шығарсын?

– Кім өз кінәсін мойындай қояды дейсіз, маған да бәрі Петренконың қырсығы болып көрінген. Бірақ, онымен сөзге келгем жоқ. Өкпем қара қазандай болса да жақ ашпай кете бардым. Жөндеушілер ұжымындағы жағдай мүлде басқаша екен. Бригадир тәртіп сақтамасам мұнда көп тұрактай алмайтынымды ашық айтты. Мен де адам емеспін бе, намысқа бағып, бұдан былайғы уақытта арақты аузыма алмауға іштей ант бердім. Жігіттер шеттеткен жоқ. Бірақ, өзім бауыр басып қалған Александр Сергеевичтің орны бөлек еді. Ол да маған қатты өкпелеген болуы керек, көпке дейін ат ізін салған жоқ. Кездесе қалсақ салқын ғана бас изеп өте шығады. Бір күні ол мәні арнайы іздеп келіпті. Жұмыстан үйге бірге қайттық. “Маган ренжіп жүрсін бе?” – деді. “Өзіме өзім ренжімесем, кімге өкпелейін”, – деп ағымнан жарылдым. Содан екеуіміз көп әнгімелестік. Ол кетерінде: “Өзің келіссен, қайтадан сұрап алайын”, – деді. Мен “иә” дей қойғам жоқ. Сол кездескеннен кейін мен оны 1-ші сәуірге дейін көргем жоқ. 1-ші сәуір күні қолым бос болғандықтан ертемен базарға барған едім, Александр Сергеевич қарсы жолықты. Оның жүзі жабырқау көрінді маған. Амандық-саулықтан соң, шеткерірек шығарып алып, Саша: баяғыда бізбен бірге келген “Қара мұртты” білесін ғой, ана дәріханада сол жоқ па екең, қарап келши”, – деді. Оның кімді іздеп түрғанын мен түсіндім. Айналып қарап

шыктым, бірақ, ол көзіме шалынбады.

– Сіз алғашқы жауабыңызыда: “Петренконы “Қара мұртты” жігітпен сөйлесіп тұрғанда кездестірдім” деп едініз фой.

– Олай дегенім рас, өйткені тергеуші бірден жанал-кымға алып жаптырып тастаған жоқ па. “Сен өлтірдің, мойында” деген соң зәрем зәр түбінے кетті. Егер Александр Сергеевичпен арамызда болған әңгімені жіпке тізіп айттып шықсам, оның ажалына кінәлі өзім болып шығатындаі көріндім. Сосын тергеушінің дік-дік етуі де қитығыма тиіп қалды.

– Сонымен...

– Петренконың “Қара мұрттан” неге тасаланып тұрғанын түсініе алмадым. Осы ойымды сезді ме, ол “Бүгін бос болсан бір жерге барып отырып қайтайық” – деді. Мен “жарайды” дедім. Екеуіміз көзден қаға беріс кафеге келдік. Қандай тاماқ алатынымызды Александр Сергеевич айтты. Біразға дейін әңгімеліміз үйлесе қоймады. Оның қабагы жазылар емес, әр сөзінен кейістік білінеді. “Не болды?” – деп мен де қазбалагам жок. Әңгіме тиегін өзі ағытты. Салған жерден әйелімен ажырасатынын айтты. Мен таң қалдым. Өйткені, бірге істеп жүргендे ол ылғи үйге жеткенше асығатын, әйеліне, кішкентай қыздарына сыйлық алуды ұмытпайды. Қайда барсан да “Наталья, Наталья” деп әйелін аузынан тастамайтын. Әңгімені сабырлы бастаған ол бірте-бірте қызбаланып кетті. “Неге дейсің фой” – деді де іле жауабын берді. Ол бөтен ереккепен әүейленіп жүрген көрінеді, әлгі “Қара мұртпен” ауыз жаласып қалыпты. Оның сөзін бөліп: “Өсекке ере беруге болмайды фой”, – дедім.

Жок, қанқу сөз емес, соңғы кезде Натальяның мінезі мүлде өзгеріп кетті. Бұрын сапардан келгенде жадырап

әлдымнан шығатын, ал қазір жоқ нәрсеге ашу шақырып, отырсаң опақ, тұрсаң сопақ қылады. Жарайды оған мән бермес едім. Жуырда ойламаған жерден сактық кітапшасын тауып алдым. Мен жасырып кітапша ашыпты. Онда қанша ақша жатқанын көргенде төбе шашым тік түрді. Тегін емес. Осыншама ақшаны қайдан алады? Элде көнілдесінікі ме екен?

– Көнілдесі кім?

– Әлгі “Қара мұрт”, Мәліков деген біреу. Мені де ұрып өлтіретін кісі жоқ қой, әйтпесе, танымайтын адамды үйге өртіп өкелетін нәм бар еді. Бәрінен де тамағымды ішіп, табағымды тепкеніне өкінемін.

Мен оған ieber айтартымды, қалай жұбатарымды білмей қатты қысылдым. Әрі ойлап, бері ойлап асықпауға аныққанығына көз жеткізуге, Натальяның өзімен ашық сөйлесуге ақыл қостым. Ол сөйлескенің, бірақ, әйелінің өзіне шаң жуытқысы келмейтінін айтты. Сосын бүгінгі жүрісінің мәніне ойысты. Денсаулығына байланысты өнбекке жарамсыздығы туралы куәлік алыпты. Әйтсе де онысын әйелінен жасырып, таңертсөн үйінен кезекті сапарға кеттім деп шығыпты. “Үстінен шығып масқара қылам да есігін тарс жауып кетем”, – деді. Асыққанымыз жоқ, ұзақ отырдық.

– Ақшаны кім төледі?

– Александр Сергеевич. Мен ынғайлана бастап едім “Мен есептесемін” – деп болмады. Үйге автобусқа отырмай жаяу тарттық. Красин және Труд көшелерінің киылсынына келгенде мен “осы арадан бұрыламын” дедім. Александр Сергеевич: “Жұр, біздін үйге бірге барайық”, – деді. Бірақ мен бара алмаймын деп кесіп айттым. Ол одан әрі қыстаған жоқ. Сол арада тағы да 10-15 минуттай тұрып қалдық. Менің бармайтыныма көзі жетті

ме, әлде оны өзі де ретсіз көрді ме: “Ал, сау бол” деп қош айтысты да үйге беттеді.

– Ол мас емес пе еді?

– Жоқ, екеуіміз бір шөлмекті тауысқамыз жоқ. Алғашында мен де тартынып ішпеймін деп едім Александр Сергеевич жайын айтқан соң босап кеттім. Көптен ішпегендікі ме, бірден басыма шапты, бірақ, мас болғам жоқ.

– Кезекші әйел “қызулау келді” – депті ғой.

– Мүмкін, сыртқы есікті тарс қылып жауып тастапты. “Соншама һемене, қызыл інірде қасқыр жей ме” дегенім есімде.

– Содан кейін Петренконы көрген жоқсын ғой.

– Жоқ, екі күннен кейін деподан оны біреулер өлтіріп кетіпті деп естідім.

– Жақсы, өнгімене рахмет! – деп Еркін орнынан тұрғанда сағат тілі тоғызыға таялып қалған еді. Ол шығар есікке жете беріп қайта бұрылды да:

– Николай, жатақханаға қай уақытта келгенің есінде жоқ па? – деді.

– Сағатқа қарағам жоқ, журналға бірде келді деп жазыпты ғой, сол дұрыс болуға тиіс.

– Айтуыңа қарағанда, Петренкомен сағат 12-нің кезінде айырылысқан сияқтысын. Сонда қалай жатақханаға дейін бір сағат жүрдін бе, әлде тағы бір жерге соқтың ба?

– Ешқайда соққам жоқ, тура жатақхана келдім.

* * *

Петренконың кезекті сапарға бармай қалуының сыры ашылды. Ол қас-қарайғанша әйелінен бой тасалай тұру мақсатымен Пименовті кафеге шақырган. Петренконы

өзі айтпаса Натальяның Мәліковпен байланысы барын, күйеуінен жасырып жинақ кассасына ақша салғанын Пименов қайдан біледі. Ол енді ғана шынын айтқан секілді. Бірақ, ол Петренкомен қоштасқаннан кейін бір сағат қайда болған? Пименовтің айтқандарына қанша сенгісі келгенімен осы бір сағат ойынан шықпай қойды. Бір сағат. Қайдан шықкан бір сағат? Мүмкін, олар көшеде бір сағат емес, екі сағат жүріп қалған шығар? Осыны анықтау керек. Өз ойын осылай түйіндеғен Көшербаев ертеңінде депоға тағы келді.

Ескі танысында жылы шырай амандасқан Пименов оның кафеден Красин және Труд көшелерінің қылышына дейінгі аралықты жаяу жүріп өту жөніндегі ұсынысына қарсылық білдірген жоқ. Оған олардың 40 минут уақыты кетті. Петренко мен Пименов осы арада 10-15 минут тұрып қалды делік. Соның өзінде Пименов жатақханада он екіде болуы керек қой. Ал кезекші әйел қателессе ше? Ол өзінен-өзі мырс етіп күліп жіберді. Пименов оған таныркай қараған.

— Сен алғаш рет жауап алған лейтенант есінде шығар,
— деді капитан. — Қайта-қайта соның ізінے түсे бергеніме күліп тұрмын. 1-ші сөүір күні жатақхана бойынша кезекшілік аткарған адамға тағы жолықпай болмайтын сияқты. Осыдан жарты жылдай бұрын лейтенант онымен де әнгімелескен болатын.

Пименов уәж қайтарған жоқ.

* * *

Жатақхананың жас тұрғындары “Оля апай” деп атап кеткен. Орынтай Ахметованың үйі де вокзал маңында екен. Есікті оның өзі ашты. Көшербаев өзінің кім екенін, не жұмыспен жүргенін айтқанынан кейін үй иесі оған: “Жоғары шығыңыз”, – деді.

Еркін Жанатұлы әңгімені бірден бастады.

– Апай, жатақханада кезекші болып көтеп істейсіз бе? – деді ол.

– Иә, 10 жылға таяп қалды, бұрын депода істегем, күрметті демалысқа шыққан соң үйде кол қусырып отыра алмадым.

– Жатақханада тұратындар негізінен жастар шығар?

– Иә, жастар ғой. Әйтеуір, бірі келіп, бірі кетіп сапырылышып жатады.

– Олардың бәрін жақсы танисыз ба?

– Танымғанда ше, күніне бәлән рет кездесеміз ғой.

– Пименовті де білесіз бе?

– Николайды айтасыз ба, оны жатақханада білмейтін жан жоқ шығар. Кезінде күнде ішіп келіп, жұрттың тынышын алып, аты шыққан. Араққа тойып алып ықылық атып жүретін. Қазір, әйтеуір, түзелейін деген сияқты. Жұмыстан кейін бейсауат ешқайда шыға да қоймайды. Үйленбек ойы бар деп естідім.

– Апай, анада сіз ол жатақханаға сағат бірде оралды деп жазыпсыз, кателесуініз мүмкін бе?

– Біз жатақханаға мерзімді уақытынан кеш келгендерді тіркең отырамыз. Кезекшінің қасында сағат ілулі түр.

– Оның тоқтап қалуы нәмесе озып кетуі мүмкін ғой.

– Ондайын байқағам жоқ, жана сағат, әлгі... Қалай деуші еді. Тілі жоқ.

– Электронды сағат па?

– Иә, иә.

– Сол күні Пименовтен басқа кешіккендер болды ма?

– Журналдан қарау керек, бәрі сонда жазылған.

Үй иесімен қош айттысып көшеге шыққан капитан әнді көп ойланбастан жатақханаға беттеді.

Кезекшілікте отырған Анна Дмитриевна Киселева журналды ақтарыстырып біраз отырғаннан кейін 1-ші сәуір күні он бес адамның кеш келгенін айтты.

– Он бес адам. Тым көп екен, – деді аға инспектор.

– Міне, қарауынзыға болады, – деп кезекші кітапты Көшербаевқа жылжытты. Еркін Жанатұлы кешігіп келгендердің аты-жөндерін қойын кітапшасына көшіріп алды. Осы он бес адамның ішінен Пименовті көрген біреудің табылуы мүмкін фой.

Сол күні ол “қара тізімге” іліккен он бес адамның онына жолықты. Бірақ, олардың бірде-бірі жатақхана маңында Пименовті кездестірмепті. Тізімде он бірінші тұрған Элия Бектемірова осыдан біраз жыл бұрын жеке пәтер алған екен. Ол енді соған жолықпақ болды. Кадр бөлімінен Бектемірованың мекен-жайын алыш, Свердлов көшесіндегі №49 үйге келді. Әйттеуір, келгеніне қарай Бектемірова үйінде болып шықты.

– Сіз теміржолшылар жатақханасында тұрдыныз ба?

– деді ол.

– Иә, бұл үйге көшкенімізге екі айдай ғана болды.

– 1-ші сәуір күні сіз жатақханаға кеш келіпсіз, есік алдында немесе жатақхананың ішінде Пименовті кездестірген жоқсыз ба?

– Шынында да, мен сол күні жатақханаға тұнгі сағат он екі кезінде келдім. 44-ші разъезде тұратын туысқандарыма барып едім. Әзер жеттім. Өйткені, онда жүрдек поездар тоқтамайды. Пименовті көргем жоқ. Келесі күні таңертең ерте тұрдым. Біздің бөлмеміз бірінші қабатта, кезекшінің столынан алыс еместі. Бөлмеде сағат болмағандықтан уақыт білмек болып сонда бардым. Сағат тоғызыға таялып қалыпты. Тез-тез өзіммен бірге істейтін құрбым Вера Алексееваны оятып,

бір шәшке шайымызды іше алмай жұмысқа кеттік. Вокзалға жете бергенде маңдайшада ілулі түрған үлкен сағатқа қөзім түсіп кетті. Онда сағат 8-ді көрсетіп тұр. Жанұшырып жұмысқа жетсек шынында да сағат 8, цех-тың іші тым-тырыс.

31 март күні тұнде оны ешкімнің жазғы уақытқа көшірмегенін түсіндім.

Кешкес келсек жатақханадағы сағат әлі түзелменті, 8-ді көрсетіп тұр. “Біз оны қай жерін бұрайтынын біл-мейміз ғой” деп ақталды кезекші.

– Бұл жайдан сізден басқа кім хабардар еді?

– Вера Алексеева, сосын... сол күні кезекшілікті қабылдал алған, аты-жөні есімде жоқ, қарт адам...

– Ол кісі қазір істей ме?

– Жоқ.

– Сіз Пименовті білесіз бе?

– Сырттай танимын, бірақ, сөйлескен адамым емес.

– Ал Петренконы ше?

– Петренко... Петренко, жоқ, бірінші рет естіп отырын.

– Осыдан жарты жылдай бұрын Жұмысшы посел-кесінде белгісіз біреулердің кісі өлтіріп кеткенін естіп пе едіңіз?

– Естігем.

– Сізден ол жайында ешкім ештеңе сұраған жоқ па?

– Жоқ.

* * *

Сонымен Пименов жатақханаға бірде емес он екіде келген болып шықты. Ал сарапщылар анықтап отырынадай, Петренко он екі мен бірдің арасында өлтірілген, Әлия Бектемірованың айтқандары толық рас-таалды. Сағаттағы айырмашылықтың кезінде ашылмай

қалу себебі – Орынтай Ахметовадан кезекшілікті қабылдап алған Соколова сол күні соңғы күн жұмыс істе-ген екен. Жатақханадағы сағаттың бір тәуліктен астам алда болғанын басқа кезекшілер білмеген де, естімеген де. Ол осы бір сағатты анықтау үшін екі күнін сарп етті. Бірақ, оған өкініп отырған жоқ. Расында да, бұл іске Пименовтің қатысы жоқ шығар? Енді ол өзі мойнына алмаса оған айып тағуға да негіз жоқ. Мәліков... сол өлтірсе ше?! Әлде Петренконың әйелінің зұлымдығы ма? Әйтеір, сауал көп, те жауап жоқ. Ол тағы да топ мүшелерін жинауға үйғарды.

* * *

Ол топ мүшелерінде өзінің соңғы екі күнде анықтаған жайларын баяндап шықты.

– Онда біздің қолымызда үш тал шаштан басқа ештеңе қалмады ғой, – деді Айбасов.

– Иә, үш тал шаштан басқа ештеме жоқ. Бірақ, шара-сыздыққа салынғанмен қылмыскердің бізді өзі ізделп келмейтіні белгілі ғой. Сондықтан, қарап отыра алмаймыз, қай бағытта қимылдаймыз, соны ақылдасайык.

Әңгімеге манадан үнсіз отырған Серғалиев араласты.

– Жарайды, іске Пименовтің қатысы жоқ делік. Ал Мәліков, Петренконың әйелі жайында осыны айта аламыз ба? – деді ол.

– Өзіміздегі белгілі жайларды ой таразысына салсақ, оларды да кісі өлімінде қатысты деуте негіз жоқ, – деді Айбасов. – Өйткені сағат он екіге дейін Пименов Петренкомен бірге болған. Дәл осы уақытта Петренконың үйінә жиналған төртеу ешқайда шықпаған. Петренконың өлігінің жанында бір мезгілде түскен екі адамның ізі ғана анықталған. Мұның өзі нені көрсетеді? Петренконы өл-

тіруші жалғыз болған. Мүмкін ол мұлде кездейсөк адам шығар?

– Петренконы аяусыз соққылағанына қарағанда олай деүге болмайды. Бірден жеті қабырғасы сынған, басқа да жарапары аз емес. Өзіміз ойлап қарайықшы, ұзында өші, қысқада кегі болмаса, осылай тепкілер ме еді?!

Көшербаевтың осы сауалы басқаларды да ойлан-дышып тастағандай еді.

– Мүмкін, кісі өлтіруші мас болған шығар? – деді сәл-ден соң Серғалиев.

– Жоқ, өзі мас болса, өзі жалғыз болса сап-сая Петренконы ұрып жығар ма еді? Серғалиевтің пікірінше, Айбасовтың айтқан уәжі де акылға қонымды сиякты.

– Сонда сіздіңше кім болғаны?

– Меніңше, кісі өлтіруші нашақор болуы мүмкін. Эйтпесе өз бетімен кетіп бара жатқан адамды бас-көз демей төпелей ме? Бұл арада мына бір жайды да анықтап алуымыз керек. Пименов жатақханаға он екіде келген. Ол Петренкомен қоштасқан жерден жатақханаға дейін он-ақ минуттық жер. Егер еш жерде бөгелмese Петренко да осы уақытта үйінде болар еді.

– Міне, мәселенің түйіні де осында болып отыр ғой.

Серғалиев “кісі өлтіруші нашақор болуы мүмкін” дегенде Еркін Жанатұлы елең ете түскен. Шынында да, оның пайымдауы дұрыс. Кісі өлтірушінің жалғыз болғаны талас туғызбайтын, анықталған жай. Егер ол мас болса соқталдай Петренконы мұрттай ұшырып өлтіріп кете алар ма еді? Ал, оның айуандығын сау кісіге телу тағы қынсыз. Демек, Петренконың есірткінің күшімен есінен айырылған есуасқа кезігіп қалуы мүмкін ғой. Осы ойдан аса алмаған ол әріптестері назарын өзінje аударды.

— Меніңше, Қанат Мағжанұлының айтқаны назар аударуға тұрарлық, — деді ол

— Кісі өлтірушінің нашақор болуы ғажап емес. Сондықтан, осы жорамалды да ескерусіз қалдырмай, анық-қанығына көз жеткізейік. Нұрлан, сен наркологиялық диспансерге барып нашақорлардың тізімін ал Әсіресе, Жұмысшы кентінде, вокзал маңында тұратындарға назар аудар. Ал Қанат Мағжанұлы, сіз Мәліков пән Петренконың әйелінің ісін жеріне жеткізіп айыптау корытындысын дайынданызы, іске қатысты бірде-бір құжат, материал ескерусіз қалмасын. Мен Жұмысшы кентіне барып учаскелік инспекторға жолығайын. Ондағы жағдайды одан жақсы билетін ешкім табыла коймас.

* * *

Өзін Серік Бәриев деп таныстырған жасы қырықтар шамасындағы учаскелік инспектор кеңттегі жағдайдан жақсы хабардар екен. Ол кімнің қай үйде тұратының, кімнің нәрестеге бейім екенін, жиі төртіп бұзатындарды, маскүнемдерді, отбасы шырқын бұзатындарды түгел жіпке тізіп айтып шықты.

— Жалпы қыын учаскелердің бірі – деді ол әңгімесін одан әрі жалғастырып. – Тебелес те, үрлық та осында, кейде күні-түні жұмыс істеуге тұра келеді. Айтасын, түсіндіресін, бірақ соған құлақ аспай қинайды ғой.

— Ондайлардың тізімі бар шығар?

— Бар болғанда қандай, мінә, қараңыз, бәрі он алты мен жиырманың арасындағы кілең жастар.

— Мына қызыл сиямен астын сызып қойғандарыңыз кім?

— Бұлар бұрын қылмыстық жауапкершілікке тартылғандар. Ал мына жасыл сиямен сызылғандар биыл сотқа

іліккендер. Көрдіңіз бе, биылдың өзінде сегіз адам істі болды. Оның төртеуі тәбелескені, екеуі есірткі сатқаны, екеуі үрлық жасағаны үшін сотталды.

– Үрлық жасағандар кімдер?

– Балтабаев және Серегин дегендер. Балтабаев осыдан төрт ай бұрын бақылаусыз қалған біреудің үйінің сыртқы есігін бұзып кіріп, тонамақ болған жерінде ұсталды. Ал Серегин Александр, біреудің жалғыз баласы, кішкентайынан білем, ерке өскен сотқарлау еді. Ол түнде кенттегі азық-тұлік дүкеніне тұсті. Артынып-тартынып шыққанша “Күзет” қызметкерлері келіп қалыпты.

– Бұған дейін дүкенге тұсу оқиғалары болып па еді?

– Жылдың басында сол дүкен үш рет тоналды. Ұры шүшеуінде де ұстаттай кетті. Оқиғаның қалай болғанын қалалық ішкі істер бөліміндегілер жақсы біледі. Ал осыдан жарты жылдай бұрын дәріханаға ұры түскең.

– Жарты жыл дейсіз бе, оқиғаның нақты қай уақытта болғанын айта алмайсыз ба?

– 1-ші сәуір күні екені есімде, ал қай сағатта жасалғанын білмеймін. Оны анықтаудың ешқандай қындығы жоқ, “Күзетке” барыңыз, сондағылар бәрін айтып береді.

“1-ші сәуір ... Кездейсоктық па, өлде екі оқиғаның арасында бір байланыс бар ма?” Көшербаев “Күзет” бөліміне жеткенше осыны ойлаумен болды. “Күзеттің” бастығы подполковник Сансызбаев әріптесінә қажет деректерді тез тауып берді.

– Үрлық 1-ші сәуір күні тұнгі сағат 12-де жасалған, – деді ол. Өзіңіз білесіз, Жұмысшы кентіне 20-25 минутсыз жете алмайсыз. Біздің жігіттер жеткенше ұры жасырынып үлгерген. Біздің ойымызша, дүкенді, дәріхананы тонаушы бір адам, ол және сол манайда тұрады. Олай дейтінім, ұры жағдайдан жақсы хабардар.

* * *

Көшербаевтың басқармаға оралғаны сол еді, бөлім бастығы өзінә шақырды.

- Аянып жатқанымыз жоқ, – деді капитан.
- Еркін, ендігі жерде сөз емес, іс керек. Өзі үміт бар ма? Болса соны айттыңыз, әйтпесе...
- Әйтпесе, істі тапсырыңыз дейсіз ғой. Жолдас подполковник, мәнінше жедел топ қылмыскердің ізімен келеді, тек уақыт керек.
- Қанша уақыт керек? Айтпақшы, дәріханадан нә ұрланаипты?
- Ұры дәрі-дәрмекке тимеген, ақшаны ғана алышты.
- Акша арнайы сейфте сақталады ғой, ал ол өзің айттып отыргандай 20-25 минутта ісін тындырып тұрса, оны қалай тез ашқан?
- Сол күні дәріханада істейтін Соловьева ұмытып, кілтті сейфтің аузында қалдырып кетіпті. Ұры терезені қиратып кірген. Кезінде дүкендерде де дәл осы әдіспен тоналған болатын.
- Жақсы, бұзып-ақ кірсін, сонда ол кілттің сейфтің аузында қалғанын қайдан білген?
- Соловьева кінәсін мойнына алыш тұрган соң, мән соны қазбалаган жоқ едім, – деп лейтенант шынын айтты.
- Қазір Соловьева қайда?
- Үйінде болуға тиіс, сол Жұмысшы кентінде Украин көшесіндегі 44-ші үйде тұрады.
- Онда мен қазір сонда барамын, кейін тағы кездесерміз, – деп капитан Мартынюкпен қош айттысты.

* * *

Украин көшесіндегі 44-ші үйдің биік дуалынан санылау таба алмаған капитан ішке кіре алмай біраз тұрды.

Көршілерінен сұрастырып көріп еді: “Үйлөрінде болуға тиіс, жұмыс істемейді”, – деді. Сонын ол мүмкін естіп қалар деген ниетпен қақпаны қатты-қатты қаға бастады. Әйтепе, үйде біреу бар екен. Ар жақтан – “Бұл кім?” деген ер адамның дауысы естілді!

– Соловьевтер осы үйде тұра ма? – деді ол.

– Иә, иә, тоқтай тұрыңыз, қазір ашамын.

Үй иесі:

– Соловьев мен боламын, Петр Кириллович, – деді.

– Мен облыстық ішкі істер басқармасының аға инспекторымен.

– Кіріңіз, – деді үй иесі көңілі бірден пәс тартып.

Соловьевтердің ауласы кең екен. Қарағайдан бұрап салған үйдің сырты өсем безендірілген. Ауланың түкпірінде тағы бір шағын үй тұр.

– Қызыныз үйде ме? – деді Еркін Жанатұлы бірден не жұмыспен келгенін білдіріп.

– Светлананы айтасыз ба? – Шалабдырап қалды. – Ксения, Ксения, бері шығып кетші, – деді ол ар жақтағы біреуге дауыстал.

Үйден етженді жасамыс әйел шықты.

– Менің зайдыбым Ксения Георгиевна, – деді Соловьев.

– Ксения, мына кісі полициядан келіпті. Светлананы сұрайды.

– Оның қайда екенін өзіміз де білмей отырмыз, – деді Ксения Георгиевна.

– Білмегендеріңіз қалай?

– Осыдан бір айдай бұрын Сургутте тұратын әпкесіне кеткен, реті келсе жұмысқа орналаспақшы да. Содан бері хабарсызбыз.

– Жолдасымен бірге кетіп пе еді?

– Жоқ, жалғыз... Бар пәле сол жолдасында болып отыр

фой, – деп Ксения Георгиевна кемсендей жөнелді. – Қайдағы сүм қайдан кездескенін?! Өз баламыздан кем көргеміз жоқ. Бөгет жасамайық деп, мына шағын үйге жеке шығардық. Бақсақ, Николай нағыз нашақордың өзі болып шықты. Қазір емдеу орнында жатыр. Бәрінен Светланамды сорлатып кеткеніне күйінәмін.

– Олар қанша тұрып еді?!

– Бар жоғы бес-ақ ай. Ол бұрын бір әйел алып тастаған жан, онда баласы да бар көрінеді. Бейшара қызымыздың басын айналдырып тастаған соң амал бар ма?

– Сіздер ештеме сезбедініздер ме?

– Қайдан білейік, ішер тамағымыз бірге болғанмен, жатар орнымыз бөлек қой. Танертең жұмысына кетеді. Содан кешкे дейін көрмейміз. Жалғыз қызымыз болған соң қолда барды аяған жоқпыз, көмектесіп түрдышқ. Ал, ол бейбак жұмыс істемейді екен. Светлана да кейін біліпті, бірақ, қорланып бізге айта алмапты.

– Ксения Георгиевна, есінізде жоқ па, күйеу балаңыз нешінші размерлі аяқ киім киюші еді?

– Неге білмеймін, білемін, анада жазғы туфлиін өзім сатып әпергем, 42 размер, құдайым оған ой бермесе де бойды аямапты ғой.

“Нашақор”. Аяқ киімнің өлшемі де келеді. Сонда қылмыскер Соловьевтердің күйеу баласы – Николай Киселев болғаны ма? Серғалиев не біліп қайтар екен?..

Серғалиев көп күттірген жоқ. Ол наркологиялық диспансердің есебінде Жұмысшы кентінен жиырма бес адам тұратынын хабарлады. Олардың жетеуі – әйел, он үші – орта жаста.

– Демек, осы жолы дәл шықсақ біздің іздеген адамымыз соңғы бесеудің арасында болғаны фой, – деді

капитан істің беті бері қарағанына қуанышты екенін жасыра алмай.

- Иә қылымыскердің өрісі барынша тарылған сиякты.
- Онда былай істейік, сіз түстен кейін Жұмысшы поселкесінде Украина көшесіндегі 44-ші үйде тұратын Соловьевтердің отбасына соғып, 42 размерлі аяқ киімді табуға тырысыныз. Соловьевтердің өздерінің айтуына қарағанда, олардың күйеу баласы – Николай Киселев нашақор, қазір ауруханада жатқан көрінеді.
- Ол рас, тізімде оның да фамилиясы бар. Мен диспансерде болып, оны сыртынан көрдім де, жасы отызға еркін толмаған, бойы бір метр сексен сантиметр шамасында.
- Дәріхананы тонаған да, Петренконы өлтірген де осы Киселев болуы мүмкін. Дәріханаға қатысты істі жүргізген лейтенант Мартынюк үрлік жасаған күні Соловьеваның сейфтің кілтін ұмытып аузында қалдырып кеткенин айтты. Оны Киселевтен басқа кім білуі мүмкін? Бұл – бір. Екіншіден, Соловьева алдын ала жасалған келісім бойынша кілтті әдейі тастап кетуі мүмкін ғой. Осыны анықтауымыз керек. Соловьевтің қызы Сургутке кетіпті, бүгін болмаса ертең келуге тиіс. Келісім мен одан жауап алуымыз керек.

* * *

Екі күн өтті. Соловьевадан хабар жоқ. Капитан мазасыздана бастады. Өйткені уәделі күн жақындал қалған еді. Соловьева енді екі күн бөгелсе подполковникең демек? Ақыры ол кабинетінде байып тауып отыра алмай тағы да Жұмысшы кентіне соқты. Есік алдында жолықкан үй иесі қызының бүгін танертең келгенін айтты.

Ол Соловьевадан 1-ші сәуір күні дәріхананың қалай

тоналғаны жөнінде айтып беруін сұрады. Сол-ақ екен, Соловьеваның ұнжырғасы түсіп кетті, екі беті қызырып, әңгімені неден бастарын білмегендей томаға-түйік отырып қалды.

– Светлана, менің сұрағым түсінікті ме, сізге? – деді капитан.

– Түсінікті.

– Онда сөйле, асықпай-саспай бәрін есіне түсір, біз үшін бәрі маңызды. Өйткені әңгіме адам тағдыры жайында болып отыр.

– Мен бәрін айтып едім ғой.

– Бұрынғы жауабына алып -қосарың жоқ па?

– ...

– Онда мынадай сұраққа жауап бер. Лейтенант Мартынюкке “Сол күні кілтті сейфтің ауызында қалдырып кетіппін”, дейсіз. Жарайды, солай-ақ болсын делік. Сонда кілттің сейфтің аузында қалып қойғанын үры қайдан білген. Осыны түсіндіре аласыз ба? Әлде, сіз дәріхананы жабарда қасынызда біреу болып па еді?

– Жоқ, әдеттегідей, сағат сегізде телефон арқылы “Күзет” бөлімінә тапсырдым да үйге кеттім.

– Сосын?

– Сосын...

– Күйеуініздің туфлиі қайда?

– Үйде болуға тиіс.

– Онда мүмкін болса, көрсетсеңіз.

Соловьева кереуеттің астынан бір қорапшаны алышты да ашып тергеушінің алдына қойды. Шетелдік туфли, сірө, көп киілмегенге үқсайды, өкшесі де қажалмаған.

– Бұдан басқа туфлиі бар ма?

– Жоқ, осының өзін шешем сатып әперген.

Көшербаев Соловьевтардың үйінен шыққаннан кейін тұра наркологиялық диспансерге тартты. Ойы тезірек Соловьеваның күйеуіне жолығу. Есі кіріп, із қалдырғанын сезгенін кейін туфлиін жоқ қылыш жіберуі мүмкін фой, шашын алыш сарапшыларға тапсыру керек. Николай еңгезердегі жігіт екен, Көшербаев өзінің тергеуші екенін айтқанда біргүрлі сасқалақташ қалды.

– Осы арада әңгімелесеміз бе, әлде бөлімге барамыз ба?

– Өзініз біліңіз.

– Ол саған байланысты, шынынды айтып, сәуірдің 1-і күнгі оқиғаны түгел, рет-ретімен еске түсірсөн істі осы арада-ақ бітіреміз. Ал түк білмегендің бұлтактайдын болсан, бөлімге баруға тұра келеді.

– Түк түсінсем бұйырмасын, сәуірдің 1-і, одан бері жарты жыл өтті фой.

– Жарты жыл өткені рас, мүмкін ұмытып қалған шығарсың, есіңде түсірейін, тұн, дәріхана... Енді есіңде түсті ме?

– Ештеңе түсініп отырғаным жоқ.

– Киселев, текке өуре болып қайтесін? Әйелің бәрін айтты. Дәріханаға түскенің дәлелдеуді қажет етпейді, ал Петренконы өлтіруіңе жол болсын.

Киселев үндей алмай қалды.

– Өзің айтасың ба, әлде...

Киселевте үн жоқ, басы тәмен салбырап кеткен.

Капитан асықтырған жоқ.

– Сонымен, әйеліңе сездірмей сейфтің кілтін үрлап алдың.

– Рас.

– Өкейдікінде теледидар көрем деп, тұра дәріханаға тарттын.

— . . .

– Неге үндемейсің, Киселев?!

– Жазыңыз, бәрін өзім бастан-аяқ айтып шығайын.

Киселевтің айтуына қарағанда, дәріханаға Серегин түскен.

— Серегин?.. Серегин?..

– Қазір ол тергеу оқшаулағышында отыр.

– Түсіндім, түсіндім, айта бер.

– Кезінде Алексеймен біраз уақыт бір заводта істедік.

Кейін біздің цех таратылғаннан кейін бір-екі рет товар әкелеміз деп Польшаға да бірге барып қайтқанымыз бар. Ол да оңай нәрсе емес екен. Шаршап шалдығып, барып қайтасың, көрмейтін қорлығың жоқ. Ақыры, оны да койдыш. Ал маған үнемі ақша керек болды. Екі қолға бір жұмыс таба алмаған сон же істейсің, бір күні кездескенде жайымды Алексейге айтып едім. “Саспа, жолдас емеспіз бе, осындай қызын уақытта бір-бірімізге көмектеспесек же болғанымыз” – деп бір түйіншекті үстата берді. Ол менің есірткіге өуестеніп жүргөнімді білетін. Осыдан кейін мен оны өзім іздейтін болдым. Алғашында, обалы же керек, бетімнен қақпай беріп түрдү, кейін қарызға деп сұрайтын болдым. Оған да көнді. Осылай жүріп жаттық. Бәрі ойламаған жерден басталды. Бір күні ол кешке мені іздел келіпті.

“Тиыштық па?” деп едім, “Әңгіме бар, жүр жеке шығып сөйлесейік”, – деді. Киініп сонынан ердім. Байқаймын, қызынқырап алған сияқты. Үйден ұзап шыққан соң “Сен маған қанша қарыз екенінді білесін бе?” – деді. Жауабын да өзі берді. 150 мың теңге! “Жұз елу мың!”. Мен аузымды ашып үлгергем жок. – Иә, жұз елу

мың, бері салғанда. Оның бәрі маған қайдан келді дейсін, иесі келіп қысып жатыр. Ертең кешке дейін тауып бермесем жағдайым қын болады.

– Ойбай-ау, жұз елу мыңды аяқ астынан қайдан аламын, қазір қалтамда жұз теңге де жоқ.

– Оны маған айтпа, ертең айтылған уақытта әкеліп бермесен екеуміз де құримыз. Осылай деді де ол кетуге ынғайланды. Дауысында жасандылық жоқ, қорқып кеттім.

– Тоқтасайшы, ақылдасайық, не істейміз.

– Не істейтіні бар, ақшаны табу керек!

Осы арада есіме Светлананың ақшаны үйге әкелмейтіні түсে кетті. “Дәріханада ақша бар” дедім.

– Оны қалай аламыз?

Ақыры, оны көндіріп, сейфтің кілтін ұрлап әперетін болдым. Айтқандай, Светлана жұмыстан келген соң шешесіне кеткен кезде кілтті алдым да Серегинге бердім. Тұнде әйелім дәріханаға ұры тұсті деді. Одан кейін не болғанын білмеймін.

– Бұл қай күні.

– Сәуірдің 1-інде.

* * *

Киселев ештеңені бүгіп қалмаған секілді. Өкшесі қажалған 42 размерлі туфли Серегиндікі болып шықты. Петренконың уысында қалған үш тал шаш та сарапшылардың айтуына қарағанда, Серегиндікі: биологиялық құрамы да, жуандығы да келеді. Енді тек осының бәрін Серегиннің мойнына салу керек. Серегин қазір тергеу оқшалағышында отыр. Тұн жамылып дүкенге түскен жерінде ұсталған. Тіпті қашар сыңай танытпаған. Таяуда соты болуға тиіс. Бұл арада да үйлеспейтін жайлар аз емес. Дәріханаға түсіп кісі өлтіргенмен кейін оның араға

жарты жыл салмай дүкен тонауы, қолға түсіү түсініксіз. Алғашқы жауап алу кезінде ол дүкенге бірнеше рет түскенін мойнына алды. Әлі дәріхана жайында әңгіме қозғалған жоқ. Ақтық әңгіме бүтін болуға тиіс. Ерболат Жанатұлы алдында жатқан құжаттарды қарап отыр.

- Жолдас капитан, Серегинді жеткіздім, кіргізейік пе?
  - Әкеліндер.
- Серегин жуасып қалған сияқты. Үн-тұңсіз орындыққа отырды. Жанары үрейлі.
- Сонымен Серегин, басқа қылмыстарға қатысым жоқ,
  - дейсін ғой.
  - Жоқ, жолдас бастық. Үш рет құтылдым, төртіншіде тұтылдым.

- Онда бері қара, мына туфлиді танисың ба?
- Менікі.
- Сенікі екенінде біздің де күмәніміз жоқ, үйінен алынды. Ал мына үш тал шашты танисың ба?

Серегин әлі түкке түсінбегендей, бірақ көзінің қарашығы ұлғайып барады.

- Жақсылап қара.
  - Шаштан шаштың қандай айырмашылығы бар?
  - Болғанда қандай, мына үш тал шаш сенікі. Әңгімені осымен доғарамыз ба, әлде қылмысынды майныңа аласың ба.
  - Алдым ғой бәрін, тағы **нені** ал, – дейсіздер.
  - Петренконы өлтіргенінді неге айтпайсың.
- Серегин селт еткен жоқ.
- Сәуірдің 1-і күні тұнде болған оқиғаны өзің айтасың ба, болмаса мен есіне түсірейін бе.

- ...
- Үндемейсің, ә? Онда тында. Сәуірдің 1-і күні дәріханаға кірдін. Үйрәншікті әдіс. Бұзып-жарып кіресін де

алатыныңды алып, күзет қызметкерлері жеткенше таба-
ныңды жалтыратасың. Бұл жолы алдыңнан Петренко
шығып қалды...

– Өзім айтайын, деді Серегин.

– Сонымен?..

– Маған Киселев қарызы болатын. Бәрі соның әлегі,
“Светлана мәнен қорқып, үйге ақша әкелмейді, бәрін
сейфте сақтайды” деді. Маған көнуге тура келді, сейфтің
кілті қолыма тиғеннен кейін, терезені бұзып, ішке кірдім.
Шағын қорапшада белінен бір буып қойған ақшаны
тауып алу қынға соққан жоқ. Таса-тасамен жүгіріп келе
жатқанымда бұрыштан шыға берген бір ер адамды соғып
кеттім. Өзім күнде көріп жүрген Петренко. Ол: “Немене,
жын соғып кеткен бе, көзіңе қарамайсың ба?” – деді.
Қаракөленке болғанымен, мені танып қалды. “Алексей-
місің?” – деді. Не істерімді білмей қатты састым, “Ертен
дәріхананың тоналғанын естиді... Айтып қояды, айтып
қояды...” Осы бір ойлар миымнан шықпай, әлгі жерден
қаққан қазықтай қозғала алмай қалдым. Бәрі еркімнен
тыс болған сияқты, бұрыла берген Петренконы ту
сыртынан ұрып жықтым да тепкілей бастадым. Ол тіпті
қарсыласпақ түгілі, дыбысын да шығарған жоқ...

Ертенің есім кіргеннен кейін бүгін болмаса ертең ұс-
талатынымды сезіп, қатты састым. Күдік, сөз жоқ, маған
түседі... Ақыры, тапқан амалым – дүкенге түсу болды...

КӘСІПКЕРДІҢ ӘЛІМІ

Күндегі әдетімен таңертеңгі сағат тоғызға жетер-жетпесте оғиске келген Нина алғашында Сергейдің жұмыс орнынан табылмағанына онша алаңдай қоймағанды. Сағат он болды. Сергей өлі жоқ. Нина енді мазасыздана бастады. Өйткені кеше екеуі таңертең сағат 9-да жұмыста кездесуге келіскең-ді. Сергей Нинаның күйеуі, бірақ екеуі екі бөлек тұрады. Ержетіп қалған ортақ үлдара бар, бизнесте де бірге істеп жүр. Кеше жұмыстан кешкі сағат 8-дер шамасында Сергей Нинаны үйіне жеткізіп салды. Арада біраз уақыт өткенін кейін Нинаға Москваға тауарға кеткен жүргізуі телефон шалып, өзінің шекарауда, кеден бекетінде тұрғанын хабарлады. Сер-гейдің қоштасарда айтқан: “Николай неге кешікті, мере-кенің алдында келіп қалса жарап еді, сөрелер бос қалуға жақын” – деген сөздері есінде Нина күйеуін қуантып қояйын деп ұялы телефонын алышп еді, жауап болмады. Содан кейін он минут өткен жоқ, Сер-гейдің өзі хабар-ласып, жай звондадың ба деп сұрады. Нина Николайдың шекараға жеткенін, сағат он екілөрге қарай келіп қала-мын дегенін айтты. Содан кейін екеуі таңертең тоғызға таман оғисте кездесуге келісті. Бұл айтылған уақытта келді. Сергей жоқ. “Қайда жүруі мүмкін? Шұғыл бір жұмыстармен басқа жаққа кетіп қалса, ол міндетті турде хабарласуға тиіс еді ғой” Уйдегі телефон да, ұялы телефоны да жауап бермейді...

* * *

Шағын автотұракта күзетші болып істейтін Алмастың сыртқы қақпаны жапқаны жаңа ғана еді, конырау шылдыр ете түсті. “Кім болды екен?” Тұракта орын жоқ. Мұнда елу машинадан артық симайды. Сондықтан, көліктерін қоятындардың көбі белгілі бір орынды әлде-

қашан иемдөніп алған. Алмас оларды түгел дерлік таниды. Ол жақындаған келгенмен қақпаны бірден аша қойған жоқ. Устінде “такси” деген жазуы бар “Волганың” қасында тұрған ұзын бойлы жігіт бұрын мұның көрмеген адамы. Осы кезде оның ту сыртында тұрған, алғаш келгенде өзін қәсіпкермін деп таныстырган Сергей Киньконың “Тойотасы” дүр ете түсті.

– Мен Киньконың фирмасында істеймін, қожайыным машинаны алып кел деп жіберді, – деді бейтаныс жігіт.

– Өзі қайда?

– Өзі “Глория” кафесінде отыр, аздал қызынқырап алып еді, үйінә жеткізіп салу керек.

– Мен сізді танымаймын, біреудің көлігін қалай беремін.

– Сенбесен міне, кілті, құжаттары.

Бейтаныс ұстатқан құжаттарды шамның жарығына барып, мұқият қарап шыққан Алмас қақпаны ашты. Осы кезде “Волга” сәл алға жылжып, қайта тоқтады. Киньконың қарамағында істеймін деген жігіт, неге екенін кім білсін, машинаның сол жағынан барып отырды. Сонын іле қайта шығып, он жаққа отырды да, қозғала бастады. Осы бір жай оның әрбір қимылын бағып тұрған Алмастың көңілінде құдік туғызды. “Бұл бұрын бұл машинаға отырмаған адам болды. Әйтпесе, рөлінің қай жақта екенин білер еді ғой”. Киньконың “Тойотасы” рөлі он жақта орналасқан таза жапондық машина болатын. Алмас ойланып, есін жиғанша машина қақпадан шығып та кетті. “Шықпаса не істер еді”. Осы оймен ол тым болмаса “Тойотаның” сонына ілескен “Волганың” нөмірін есте сақтауға тырысты. Газ-3110 маркалы ақ түсті машина, мемлекеттік нөмері Т 117 КДН. Байқап қалды, ішінде біреулер бар. Ол қақпаны жауып күзетшінің бөлмесінje

оралғаннан кейін газеттердің бірінің шетінде әлгі нөмірді жазып қойды. Т 117 КДН. Кінько біразға дейін онын ойынан шықпай қойды. Ол бүгін машинасын сағат 8-ден кete қойған. Қазір 12. Әдетте машинасын уақытынан бұрын алатын болса, ескертіп отыратын. Бүгін кетіп бара жатып, сыртын сұрте салшы деп Алмасқа 200 теңге ұстаратқан. Қыстың іші емес пе, машинасы таза екен, Алмас жұмысқа шүберекпен бір-ақ рет сүртіп өтті. “Қызыңқырап қалды дейді, үйінде таксимен де бармай ма?”

* * *

Тұс болды. Сергейден хабар жоқ. Нина жүкшілердің бірін үйінде жіберіп еді, “Есігін қақтым, қақтым, ешкім жауап бермейді” деп келді. Жүкші өзінің жолай автотұраққа соққанын, онда Сергейдің көлігінің жоқ екенін айтты. “Үн-тұнсіз қайда кетуі мүмкін? Осы маңайда болса ұялы телефонын неге алмайды?” Сапырылысқан сансыз сауалдардан басы шағып ауыра бастады. “Қайда жүр?” Тіпті миы жетер емес. Товармен келген машина қантарылып ол тұр. Өз дүкендерінде қаншасын тұсіру керек, қалғанын қайда апарады, кімге береді? Оның бәрін Сергей шешуге тиіс. Алғашында Сергей тұратын пәтердің есігін бұзып кірмек болған, бірақ “машинасы тұрақта жоқ” дегенен кейін ол ойынан тез айныды. “Неде болса машинасымен бір жаққа кетіп отыр”.

Кешке дейін Сергейдің бір хабарын біле алмаған Нина үйге келгенен кейін кіммен сөйлесерін білмей ұзак отырған. Екеуінде де араласып-құраласып жүретін досжолдас жоқтың қасы. Кезінде болған. Бірақ, мына заман, дүниенің соңына түсken қу тірлік бәрін жан-жаққа бытыратып әкетті гой. Ағайын-туғандары да солай, бірінің бірінде кіріп шығуға уақыттары жоқ. Осылай дел-сал болып отырғанда оның ойына мемлекеттік автоинспек-

цияда істейтін ңемере інісі Володя оралды. Володяны табу қыынға түскен жоқ, ұялы телефонын тез алды.

– Володя, мен Нинамын, танертеңнен бері Сергейді таба алмай басым қатып отырмын.

– Ешқайда барамын деген жоқ па еді?

– Кеше кешке бүгін оғисте кездесеміз деп келіскең болатынбыз. Танертең келген жоқ, біліп кел деп жүкшіні жіберіп едім, үйі жабық түр, автотұрақтан машинасын алыпты. Қорқып отырмын, танертеңнен бері бір хабарласпауы мүмкін емес қой. Сен жігіттеріңнен білші, мүмкін біреуі көрмесе, біреуі көрген шығар.

– Жарайды, аландама, қазір кезекші арқылы бәрін білемін.

Айтқандай, бір сағат өтті ме, өтпеді ме, Володя телефон шалып, Сергейдін қалада екенін хабарлады.

– Оны қайдан білдін?

– Бүгін күндізгі сағат 2-лөр шамасында оны Соколовка жақтан келе жатқанда біздің қызметкерлердің бірі тоқтатыпты. Сірә, ішіп алса керек, әкімшілік жауапкершілікке тартылатыны жөнінде хаттама толтырылыпты.

– Содан бері қайда жүр?

– Мүмкін, машинасын басқа жерге қойып, жолдастарының бірінің үйінде дем алып жатпаса.

– Телефонды неге алмайды?

– Мас шығар, телефонын бір жерге түсіріп алуы да мүмкін фой.

– ...

Иә, Сергейдің аузына бірдеме тисе бәрін ұмытып кететіні бар. Нина болмаса, баяғыда-ақ жиган-тергенін шашып бітірер еді. Кеше ғана адам сияқты, “Тауардың келмей жатқаны-ай, жаңа жылдың алдында сауда қызып жүре берер еді” деп істің жайын ойлап отырған секілді

еді, енді, міне, бәрін ұмытып, арақ қуып кете барды. Көп сайқалдарының бірінің үйінде жатуы да мүмкін. Оларды Нина білмейді, бірақ іші сезеді. Екеуінің реسمи түрде айырылыспаса да бөлек тұрып жатқандары содан.

* * *

Көпке дейін көз іле алмай әбден шаршап барып ұйықтаған Валентина, қанша уақыт өткенін білмейді, оянып кетті. Ұйқысы қанып қалған сияқты. Қаранғы бөлмеде қыбыр етпей жатыр. Максим қайда жүр екен? Сірә, күйеу болып онбайды білем. Анада шешесі айтқан еді: “Қызыым-ау, көлденең көк аттының етегінен ұсташаға неге асығасың, танысқандарың жаңағана емес пе, өзі бір емес, екі рет түрмеде отырып шығыпты, байқасайшы” деп. Тындағай қоймаған. Түрмеде отырды демесе, жаман жігіт емес сияқты, ешкімде жұмысы жоқ, өзімен өзі малын бағып жүріп жатыр. Содан үш айдай жүргенген кейін Максим бұған қосылайық деп ұсыныс жасады. “Қайда тұрамыз?” деп еді, шешесінің осындағы бос үйлердің бірін сатып әперетінін айтты. Қазір сол үйде тұрып жатыр. Алғашында айналып, аймалап жанынан шықпаса, осы соңғы айда өзіне оғаш болып көрінген екі оқиға Валентинаны ойландырып таstadtы. Осыдан төрт күн бұрын Максим жоқта үйге оны іздеп жасы жиырмалар шамасындағы бір қыз келді. Өзін Марина деп таныстырған бейтаныс қызы Максимнің жолдасымен жүретінін, Максимнің екеуін туған күнін атап өтуге шақырғанын, бірақ Олегпен ұрсысып қалып, жалғыз келгендін айтты. Бір түрлі нанымсыздау көрінді. Сонда да танымайтын-білмейтін адамды қалай қуып шықсын, жылы қабак танытып, шайға шақырды. Сол күні Марина бұлардың үйінде қонып қалды. Таңертең оны қаладан такси келіп

алып кетті. Бұл алдыңғұні болған оқиға. Ал кеше Максим үйге қонған жоқ. Таң ата бір-ақ келді. Жалғыз емес, қасында өзімен шамалас бұл танымайтын бір жігіт бар. Екейі үйге біраз дүние кіргізді. Соның бәрін апыл-ғұптыл куыс бөлмеге қойды да, бұған ләм-мим деместен, қайта кетіп қалды. Немен келді, немен кетті? Оны да көрген жоқ. Тек таң атып, пешті жаққаннан кейін “Бұл ңе әкелді екен?” деп куыс бөлмеге кірген. Үюлі жатқан дүниелерді көргенде, біреу өңменің итеріп жібергендей, тілі байла-нып диванға отыра кеткен. Чемодандар мен сөмкелерде ңе бар екені белгісіз, ашық жатқан телефонды, бейнемаг-нитофонды, кассеталарды, мылтықты анық көрген. Бұл ңе дүние? Жаңа көрінгенмен, ұсталған сияқты. Максим сол кеткеннен әлі жоқ.

* * *

Қала абыр-сабыр. Жұрттың бәрі Жаңа жылдың қамына кірісіп кеткен. Ал Нина болса күйеүінің бір хабарын біле алмай әлек. “Кеше оны МАИ қызметкерінің тоқтатқаны рас екен, тіпті наркологиялық диспансерге де апарыпты. Ішкені анық, машинаның техпаспортын қалдырып, әзер құтылған сияқты. ”Одан бері де біраз уақыт өтті ғой, мастығы тарқап, есін жиятындей болды. Әлде, жол апатына ұшырап қалды ма екен? Онда МАИ-дағылар білер еді ғой! Эйтеір, жай емес”. Ол өзінің дауысы қаттырақ шығып кеткенін аңғармай да қалды.

— Түү, Нина, өзінді өзің мүжгілей бермесейші, ер адам қайда жүрмейді дейсін, келеді, одан да жұмыспен айналысайық, сөз естіп қалып жүрерміз.

Өзімен көп жылдан бері бірге істеп келе жатқан есепші Шолпан Айбеккызы осылай басу айтқанмен, Нинаның жаны жай табар емес. Ол Шолпанға “Телефонды қалдырып, аттап та шықпа” деп қатты тапсырды да, өзінің

қайда баратынын да айтпастан кетіп қалды.

Телефонда дамыл жоқ. Бәрінің іздейтіні Сергей. Кім, не үшін іздел жатыр ол жағын айтпайды. Шолпан тұсқи тамаққа бармақ болып киініп шыға бергенде телефон тағы да безілдей жөнелді. Ол “Алайын ба, алмайын ба?” – дегендей, аз-мұз ойланып тұрды да жұмыс орнына қайта оралды.

– Алло! Алло!

– Иә, Киньконың жеке кәсіпорны.

Ар жақтағы ер адам амандық-саулық жоқ. Нөмірі Т 555 ДДН, “Тойота-Корона” 20-шы мөлтек ауданның плотинаға шығар жағындағы көп қабатты үйдің ауласында тұр, – деді де трубканы тастай салды.

* * *

Нинаға белгісіз хабарлаған ауланы тауып алу қынға соққан жоқ. “Тойота” айтқан жерінде тұр екен. “Таңертен-нен бері қасынан тастамай жүрген ұлы – Женя машинадан түсे салысымен ”Тойотаның“ есігін тартып көріп еді, ашылып кетті. Кілті орнында тұр. Түкке түсінбекен ұлы аузын ашқанша болған жоқ, Нина еңіреп қоя берді.

– Өзім де сезіп едім, сорладық қой, сорладық!!!

– Мама, қойшы қайдағыны айтпай, әкем осы пәтерлердің бірінде шығар...

– Сау болса кілтін машинасында қалдырып кетуші ме еді, өзің қарасайшы, түтел қырау басып кетіпті, кешеден тұрган нәрсе!!!

– Енді не істедік?

– ...

* * *

Тікелей бастығынан шұғыл тапсырма алған қылмысты іздестіру инспекторы капитан Болат Шамғонов серіктірімен бірге кәсіпкер С. Кинько тұратын үйге тез жетті.

Подъезге кіре берісте біраз адам жиналып қалыпты.
Бұлар жақындағанда олар ығысып жол берді. Жөн сұра-
мақ болып бұрыла бергені сол еді, подъезден шықкан
орта жастағы ер адам:

– Сіздер полициядансыздар ма, журініздер, Сергейдің
пәтері үшінші қабатта, – деп жол бастады.

– Үйде кім бар?

– Ешкім де жоқ, Нинаның жүргегі қысып қалып жаңа
ауруханаға әкетті. Мынау жалғыз үлдары – Женя, мен
көршісімін, екеуміз сіздерді тосып тұр едік.

– Үйге кірдіңіздер ме?

– Нина сұрағаннан кейін балкон арқылы мен кірдім,
Сергей ваннада жатыр екен, ешнәрсені қозғаған жоқпыз.

– Жақсы, біз қылмыс орнын зерттеп алғанша сіздер
осы маңайда бола тұрыныздар.

Капитан ваннага кіrmес бұрын серіктерімен үйдің
ішін бір шолып шықты. Дүниенің бәрі орнында, шашы-
лып жатқан ештеңе көрінбейді. Диванның алдындағы
шағын столда жартылай ішілген конъяктің бөтелкесі, екі
рюмка тұр. Тамаққа аса зауықтары соқлаған сияқты, әр
нәрсені бір шұқып жепті.

Үй иесі ваннаның ішінде бір жамбастай сұлап жатыр.
Мойнына салынған кәдімгі кір іletін жіптің бір шеті
жылу жүйесінә байланысты.

* * *

Болат Шамғоновтың жұмысқа келгені сол еді, ішкі
байланыс телефоны шылдыр ете түсті.

– Капитан Шамғонов тыңдал тұр.

– Болат Еркінұлы...

– Сәлеметсіз бе, полковник мырза.

– Амансындар ма, маган келіп кетші.

Зейнел Ғабитұлы Бекетов – Болаттың тікелей бастығы. Оның же сұрайтыны белгілі, кеше кісі өліміне қатысты өзі тапсырған қылмыстық істін жайын білмек қой, сірә. Болат керек болып қалады-ау деген қағаздарын қолтығына қыстырып, бастығының кабинетіне беттеді.

Әлгіндей болмай кіріп келген бұған көзілдірігінің астынан барлай қараған полковник кел отыр дегендей, алдындағы орындықты нұскады.

Сосын:

– Баяндаңыз, – деді.
– Кәсіпкер Сергей Васильевич Кинько өз пәтерінде біреулердің қолынан мерт болған. Өзі осы қалаға белгілі адам, жасы 45-те, үш бөлмелі пәтерде жалғыз тұрады екен.

– Сараптама қорытындылары дайын болды ма?
– Иә, қылқындырып өлтіргенге дейін біреулер оны қатты соққыға жыққан, басында, деңесінде дақ бар, екі қабырғасы сынған. Іске оны жақсы танитын біреулердің қатысы бар сиякты.
– Оның неге сүйеніп айтып отырсын?
– Диванның алдында екі кісі отырып арақ ішкен, ыдыстары, қалған-құтқан тағамдары жиналмай қалыпты. Есік те сау, кілтпен ғана ашылған.

– Екі кісі дейсін бе?
– Иә, столда екі рюмка, екі шанышқы тұрды.
– Кинько өзің айтып отырғаныңдай, белгілі адам. 2001 жылдың қорытындысы бойынша ол “Жылдың үздік кәсіпкері” атанған, бірнеше дүкеннің иесі. Жас кезінде бокспен айналысқан, қалай ол бір кісіге бой бере қойды екен? Әлде қатты мас болды ма екен?
– Сараптаушылардың айтуына қарағанда, екі кісі жарты шөлмектей ғана конъяк ішкен.

– Таныстарының арасында құдік түсетіндей адамдар бар ма екен?

– Қазір бәрін іздестіріп жатырмыз. Туыстарының, көршілерінің айтуларына қарағанда, араласып жүрген адамдары шамалы көрінеді. Ажыраспаса да әйелінен бөлек тұрады екен. Ұлдары – университеттің студенті.

– Біреулердің тапсырысы бойынша өлтірілуі де мүмкін фой.

– Пәтерден біраз нәрсенің үрланғанына қарағанда олай деуге келмейтін сияқты.

– Тергеу жұмыстарын басқа жаққа бұрып жіберу үшін солай істеуі де мүмкін фой. Әйтеуір, бәрін мұқият тексеру керек. Көмек керек болса, қалаған адамдарынды ал. Қайткенде де ізін сұытпауға тырысындар.

– Құп болады, полковник мырза, қолдан келгеннің бәрін жасаймыз.

Сол күні Болаттың кабинетінің жарығы түннің бір уағына дейін өшкен жоқ. Басқарма бастығынан шыққан соң ол тұра Киньконың фирмасына тартқан. Ондағы ойы әйелімен кездесіп, сөйлесу еді. Әйелі орнында екен. Аман-дақ-саулықтан кейін бұған қарап, сұрай бер дегендей, отырып қалған.

– Нина Александровна, біздің жұмысымызды түсінешіз фой, қылмыскерлер іздерін жасырып үлгергенше қимыл-дал қалуымыз керек.

– Сұраптарыңызды қоя беріңіз.

– Сергей Петровичке қастандық ойлайтын жандар бар ма еді?

– Біз бұл қалаға бертін, екі облыс қосылған кезде ғана келдік. Таныстарымыз шамалы. Сонын қунде жұмыс, қун демейміз, тұн демейміз. Адам бір түрлі қажиды екен, бертін келе Сергейдің сіркесі су көтермейтін болды. Жоқ

нәрсеге ашуланып, шу шығарады. Ақыры бөлек тұруға келістік.

– Балаларыңыз кіммен қалды?

– Екі ортада жүреді. Баланың аты бала емес пе, біздін проблемаларымызды қайтсін, киімі көк, тамағы тоқ... Тіпті бізден неге бұлай тұрып жатырсындар деп сұраған да емес.

– Күйеуіңіз қылмыскерлерге есікті өзі ашқан секілді.

– Өзімнің де миым жетпей отыры. Кім болса да сеніміне кірген адам. Әйтпесе, ол бейmezгіл уақытта есікті таныстарына да ашпайтын. Сол күні әдеттегідей мені жұмыстан кейін үйге әкеліп тастаған. Арада біраз уақыт өткен-нен кейін телефонмен сейлестік. Қасымда ешкім бар деген жоқ.

Фирмадан шыққаннан кейін Болат әңгіме арасында Нина Александровна әлденеше рет аузына алған МАЙде істейтін Володя Карелинге жолықты. Ол желтоқсанның 23-і күні Нинаның өзінө телефон шалғанын, күйеуінің қайда екенін біле алмай көмек сұрағанын, сосын өзінің кезекшіге хабарласқанын, Сергейдің рөлге арак ішіп отырып жол полициясы қызметкерінің назарына іліккенін тәптіштеп айтып берді. “Кинько Соколовкаға неге барды екен? Тапа-тал түстө арақ ішіп алғаны ңесі? Өзі асыға күтіп отырған таудардың түнде келетінін біле тұра, әйелінө таңертен жұмысқа келемін деп басқа жаққа кетіп қойғаны қалай?” Осы арада бір үйлесімсіздіктер бар сияқты. Кешікпей ол Соколовка жолында Киньконы тоқтатқан жол полициясының қызметкерін тауып алды. Лейтенант погонын осыдан жарты жылдай бұрын ғана таққан жас жігіт екен. Тәртіп бұзушыны наркологиялық диспансерге апарғанын, жүргізуші өзіндей жас жігіт “жаздым, жаңылдым, ендігәрі аузыма бір грамм да ішім-

дік алмаймын” деп жалынып, жалбарынған соң жүрегі жібіп қоя бергенін айтты.

- Жас дейсін бе, жасы қай шамада?
- Жиырма бестер шамасында шығар.
- Жиырма бес дейсің бе, кескіні, бойы, басқа да ерекше белгілері есінде жоқ па?
- Кескіні ашандау, бойшаң, үстінде қысқа тоң,...
- Тоқта, тоқта, бойшаң дейсің бе? Сен өзі құжаттарын дұрыстап көрдің бе?
- Қолыма ұстадым. Техпаспортты, сосын жүргізуші куәлігін.
- Аты-жөні есінде ме?
- Кинько Сергей Петрович.
- Тоқта, тоқта.

Болат қағаздарының арасынан мана өзі өйелінен сұрап алған кәсіпкердің суретін алып шықты.

– Мынау ма?
Суретке бір сәт қадала қарап қалған инспектор сәлден соң:

- Жоқ, бұл емес, мынау кексе адам ғой,— деді.
- Міне, мінеле мәселе сонда болып тұр, Кинько қырық бестен қырық алтыға қараған адам. Ал сен рөлде жапжас жігіт болды дейсің, құжаттағы адамға ұқсамайтының анғармағаның қалай?
- Тіпті ойыма да келменті, бәрін қолыма ұстата салған соң аса шұқшимап едім. Кінелімін, кешіріңіз...
- Менен несінде кешірім сұрайсың, өз басшыларыңа түсіндіре жатарсың. Ал қазір уақытың болса наркологиялық диспансерге бірге барып қайтайық.

Лейтенант үнсіз бас изеді.

Диспансердің кезекші дәрігері Кинькоға байланысты толтырылған құжаттың көшірмесін тез тауып берді. Көз

жүгіртп оқып шықты. Масандau деп жазылыпты. Аяғында таныстым деген сөзден кейін ирелендете салған Киньконың қолы тұр. Кейін оны Нина Александровнаға көрсетіп еді, үзілді- кесілді “Бұл күйеуімнің қолы емес” – деді. Бұл оның рөлде басқа адам болды деген ойын бекіте түсті. Әзірше белгісіз жанның қылмысқа қатысы болуы әбден мүмкін. “Ал машина оның қолына қалай түскен? Белгісіз қылмыскер кілтті тапқан күннің өзінде Киньконың машинасын қай тұраққа қоятынын қайдан біледі? Білді-ақ делік, соның өзінде ондағылар танымайтын адамға біреудін машинасын ұстата сала ма?” Осындаи ойлардың жетегінде Кинько машинасын қоятын автотұраққа келген капитан журналды қарап отырып, желтоқсанның 21-і күні Киньконың машинасын кешкі 8 сағат 30 минутта автотұраққа қойып, үш сағаттан кейін қайта алып кеткеніне көз жеткізді.

- Содан кейін қайта әкеleiп қойған жоқ па?
- Ол күні кезекшілікте Алмас деген жігіт болған, мен ешинәрсе білмеймін. Бірақ содан бері Киньконы көргемін жоқ.
- Алмасынды қайдан табуға болады?
- Ол осы арада жақын тұрады. Әлгі әзірде ғана телефон арқылы сөйлескемін, үйінде, керек болса шақырайын.
- Шақыр.
- Алмас көп күттірген жоқ. Орта бойлы жас жігіт екен.
- Алмас деген жігіт сіз боласыз ба?
- Иә, иә.
- Осында қүзетші болып істейсіз ғой.
- Иә...
- Мен қалалық ішкі істер басқармасы қылмысты іздестіру бөлімінің инспекторы Болат Шамғоновпын.

Өзіңе қоятын сұраптарым бар, бері жақында.

– Желтоқсанның 21-күні тұнгі күзетте сен болдың ғой.

– Иә мен болдым.

– Кинько деген азамат сол күні машинасын тұраққа қойды ма?

– Қойды, журналда бәрі жазылған. Бірақ...

– Немене бірақ?

– Бірақ, өзі әкеткен жоқ, үш сағаттай өткөннен кейін бір жас жігіт келіп, “Машинаны аламын”, – деді. “Иесі қайда?” деп едім, кафеде отыр, мас, үйіне жеткізіп салуым керек, – деді. Құжаттарын көрсөтті. Сосын қалай бермейін. Оның үстінде анада бір-екі рет баласы, сосын бірде әйелі де осылай келіп алған. Өзі айтқан шығар, әйтпесе таңтертең келіп айғай-шу шығарар еді ғой.

– Жас жігіт дедің бе, суреттеп бере аласын ба?

– Жұқатай келген, талдырмаш, үстінде қысқа тон.

– Кудіктендерліктей ештене байқамадын ба?

Алмас сәл ойланып қалды да:

– Байқадым, – деді. – Ол қолындағы пультпен қақпа-ның ар жағында тұрып-ақ машинаға от алдырғанмен, ә дегендегі сол жағына барып отырды, Киньконың машинасының рөлі оң жағында. Осыдан күдік алыш қалдым.

– Әлгі жігіт жалғыз келді ме?

– Жоқ, таксимен келді. Таксидің ішінде тағы біреулер болды, бірақ олар машинадан шыққан жоқ. Такси “Тойотаның” соңынан қозгалды.

– Такси деп отырғаның қандай машина?

– Жаңа ақ түсті “Волга”.

– Немірі есінде жоқ па?

– Есімде жоқ, осында бір газеттің шетінде жаза салып едім. Одан бері екі кезекшілік өтті. Біреу алыш кетпесе, сөзжұмбағы бар еді...

Сол арада олар қуыс-қуысты түгел ақтарғанмен газет табылмады. Күзетші жігіт былай да ойланды, алай да ойланды, бірақ таксидің нөмірін есіне түсіре алмады.

Дегенмен біраз жай анықталған сияқты. Соколовка тас жолында ұсталған адаммен машинаны тұрақтан алып кеткен бір кісі. Машинаны автотұрақтан алып шыққанға дейін тосып тұруына қарағанда бұған такси жүргізу-шісінің де қатысы болуы ықтимал Солай десе де ол такси жүргізушісі деген сөздердің жаңына үлкен сұрақ белгісін қонжитып қойды. Оны ойланып отырып сызғылап-сызғылап, қалай қалыннатып жібергенін де анғармай қалды. Такси жүргізушісі ештеңден хабары болмаса да “тос” деген соң тосуы мүмкін ғой. Ол да мүмкін. Қалай дегенмен де жүргізушін іздеу керек. Қалада қазір не көп, такси көп. Жаңа ақ “Волгалар” да қаптап жатыр. Қолында дерегің, дәйегің болмаса олардың қайсысына барып соқтығасың. Онда қылмыскерлерді үркітіп алуың да мүмкін. Сосын “Тойотаны” алып кеткен жас жігіт кім? Оның бұрын сотталған адам болуы да мүмкін ғой. Оның машинаны айдалаға апарып, кілтін ішінде қалдырып тастап кетуінде не сыр бар? Жанармайы бітіп қалды деуге келмейді. Әлде біреулерден шошынды ма екен? Әйтеір, сауал көп. Осылай ұзақ отырған ол ертеңгі атқаратын істерін қойып кітапшасына тұртіп алды да орнынан көтерілді.

* * *

Осы істің Болатқа тапсырылғанына бүгін төртінші күн. Бірақ бәлендей алға жылжығаны шамалы. Дегенмен, бір орында табылжымай түр деуге де болмайды. Сарапшылардың айтуларынша, Кинъконың үйінде үш адам болған. Рюмкадан әйел адамның саусағының іздері табылды. Көршілерін түгел сұрастырып шықты. Бірақ

ешқайсысы сезік туғызарлықтай ештеңе аңғармаған. Бұғін автотұраққа тағы соқты. Тұннің бір уағында келіп тоқтаған таксиді автотұрақтың іргесіндегі дүнгіршектің сатушысы да көріпті. “Бірақ нөмеріне назар аударғам жоқ” деді. “Енді қалада жолаушы тасумен айналысып жүрген бүкіл ак ”Волгаларды“ тексеріп шығудан басқа амал жоқ. “Қанша екен, жұз бе, екі жұз бе? Күзетші тым болмаса жүргізушінің жұзін де көрмеген. Қанша дегенмен Қызылжар шағын қала ғой, қазір кәсіпкердің өлімі туралы жүрттың бөрі құлақтанып қалды. Жүргізуші де өзінің автотұраққа кімдерді апарғанын түсінген шығар. “Көрдім деген көп сөз” деп ат-тонын ала қашса ňе іstemек? Осылай ойланып отырғанда телефон шылдыр ете түсті.

- Капитан Шамғонов тыңдал тұр.
  - Сөлеметсіз бе, ағай. Мен... Мен автотұрақтан телефон шалып отырмын.
  - Иә, иә, тыңдал тұрмын.
  - Газет табылды, осында машинасын қойып жүрген біреу “Сөзжұмбағын шешемін” деп алып кеткен екен, бұғін өзі әкеліп берді. Таксидің нөмірі Т 117 КДН.
- Болат өз құлағына өзі сене алмай тұр.
- Тағы бір қайталап айтшы.
  - Мінє, алдында жатыр, өз қолыммен жазып қойғам, Т 117 КДН.
  - Сізге көп рахмет, борыштымын.

Осыдан кейін капитан кабинетінде көп бөгелген жоқ, МАИ-ге телефон соғып Т-117 КДН нөмерлі “Волганың” қай фирмандықі екенін біліп алды да, тұра бұрынғы такси паркіне тартты.

Өзінің қылмысты іздестіру бөлімінің инспекторы екенін айтып, куәлігін көрсеткенен кейін диспетчер қыз екі сөзге келген жоқ: – “Иә, Т 117 КДН нөмірлі ”Волга“

біздің паркке қарайды, екі жүргізуші кезектесіп жұмыс істейді – деп бәрін тәптіштеп айтып берді.

– Желтоқсанның 22-і күні түнде кім жұмыс істеді еken?

– Қазір қарайық, бәрі журналда тіркелген. Желтоқсанның 22-і... Ақанов Марат.

– Ол қазір қайда?

– Таңертең жұмысқа шыққан. Қажеті болса рация арқылы шақырайын.

– Иә, кездесуім керек.

Сол-ақ еken диспетчер рацияның даусын қосынқырап Ақановты байланысқа шақыра бастады:

– Он екі, он екі!

– Он екі тыңдал отырмын.

– Сіз қайдасыз?

– 20-шы мөлтек ауданға жолаушыларды өкеле жатырымын.

– Онда босағаннан кейін паркке соғыныз.

– Жайша ма?

– Түсіндіңіз ғой, кешікпенге тырысыныз.

– Жақсы, бес-алты минуттан кейін келемін.

Марат Ақанов отызға әлі еркін тола қоймаған жас жігіт еken. “Света, сәл хабарласпасам мені сағынып қаласын-ау” деп әзілдей кіріп еді, диспетчер: Сізде мына кісінің жұмысы бар көрінеді, – деп капитанды нұскады.

– Ақанов Марат сіз боласыз ба?

– Иә, менмін.

– Менің атым – Болат, тегім Шамғонов, қылмысты іздестіру инспекторымын, мүмкін болса оңаша сөйлессек.

Капитан осылай өзін таныстырған кезде жүргізуши бірден басылып қалды.

- Өзініз білініз, демалыс бөлмесі бар, болмаса...
- Сіз қарсы болмасаңыз, осы арадан алыс емес, қала-
лық ішкі істер басқармасына барсақ.
- Барсақ барайық.
- Болат төртінші қабаттағы өзінің кабинетіне көтеріл-
генмен кейін жүргізушіні қарсы алдына отырғызып,
бірнеше сұраққа жауап беруге тура келетінін айтты.
- Асықпай ойланып, нақты жауап беруге тырысыңыз.
- Жақсы.
- Сіз желтоқсанның 22 күні түнде қалалық гимна-
зияның сыртындағы автотұраққа соқтыңыз ба?
- Қазір есіме түсіріп көрейін. Желтоқсанның 22-сі,
түнде... Иә, бардым.
- Өз жұмысыныңбен емес, біреуді апардыңыз фой.
- Екі жігіт, бір қызды апардым.
- Олармен таныстырыңыз жоқ па еді?
- Қызды біраздан бері білетінмін, жігіттерді бір көрге-
нім бар.
- Онда олармен сол күні қалай кездестіңіз, қайда
бардыңыз. Соның бәрін рет-ретімен айтып шықсаңыз.
- Біз бір машинада екі адамнан жұмыс істейміз, тәулік
сайын ауысып отырамыз. Әдеттегідей, 21-і күні қабыл-
дал алдым. Кешке қарай сағат 10 кезі болуы керек, тамақ
ішнейін деп “СМАК” кафесінә соқтым. Қайда болаты-
нымды диспетчерге айтқам. Содан жарты сағаттай өткен-
де бір жас жігіт келіп: “Сені таныстарың қүтіп отыр” де-
ді. Мен оны танығам жоқ, “Кімді айтып тұрсың?” – деп
едім, “Сен мәні танымадың ба, Колямын фой, Максим мән
Марина күтіп отыр, Жабаев көшесіндегі 111- үйге бару
керек”, – деді. Әлгі жігітті сонда ғана шырамыта баста-
дым. Осыдан екі-үш күн бұрын Маринаны Богатое село-
сына апарғанда танысқам.

– Марина кім, оны қайдан білесіз?

– Марина “Комфорт” деп аталағын кафеде істейді, бірде жұмысына апарып тастағам, содан кейін ол такси көрек болса үдайы мені шақыртатын болды. Солай танысып алдық. Бірде ол маған Богатое селосына барып келетін жұмысы бар екенін айтты. Апарып тастадым да келесі күні алыш қайтатын болдым. Айтқандай, келісілген уақытта серігім екеуміз әлгі селоға бардық. Рөлде Александр, ол Богатое селосының қайда екенін білмеймін деген соң бірге бардым. Маринаны апарып тастаған үйге кірсем, екі жігіт, үш қызы дастарқан басында отыр екен. Марина жігіттермен таныстырылды. Максим үй иесі екен, Коля қаладан келіпті. Сол арада отырып, бір-екі рюмкадан арақ іштік. Кетерде Марина: “Коляны да ала кетейік”, – деді. Біз қарсы болғамыз жок, қалаға келген соң айтқан жерлөрінде түсіріп кеттік.

– Содан кейін оларды көрген жоқсыз ғой?

– Көргем жок, керек уақытында Марина өзі диспетчер арқылы шақырып алатын. Әлгі жігітті қасыма отырғызып алыш айтқан жеріне келдім. Николай “Машинанды осы жерге қоя тұр” деді де, қараңғылыққа сіңіп жоқ болды. Қай подъезге кіріп кеткенін анғара алмай қалдым. Бірақ көп бөгелгендік жоқ, 5 минут шамасында Максим мен Маринаны ертіп қайта оралды. Қолдарында чемодан, сөмке, бірнеше пакет бар екен. Соларды багажникке салайық деді. Машинадан түсіп, багажникті аштым. Сірә, едәуір нәрсе болса керек, сыймай қалған бір сөмкені Николай алдына алыш отырды.

– Не нәрсе деп сұраған жоқсыз ба?

– Үшеуін де бұрыннан білетіндіктен сұрамадым. “Қайда барасындар?” деп едім, “бізді “СМАК-қа” apar, аздалап шалып алайық, осында бола тұруға тұра келеді, мені

астында күтіңіз” деді. Ақанов кабинетінен шығып кеткеннен кейін астындағы кезекшіге телефон шалып өзінен шыққан жұргізушіні бөгей тұруын сұрады. Өзі бөлім бастығына жолығуға асықты.

Мұның әңгімесін ықылас қоя тыңдаған бөлім бастығы:

– Қылмыскерлердің ізіне шыққан сияқтысың, ендігі іс-қимыл қандай болмақ? – деді.

– Олардың үшеуін бір мезгілде ұсташа керек, әйтпесе, біреуін ерте, біреуін кеш тұтқындасақ, сезік туғызып алуымыз мүмкін. Кім біледі, олар бір-бірімен телефон аркылы хабарласып отырған болар.

– Қолымызда қандай айғақ бар?

– Такси жүргізушісі айтқанынан тана алмайды, автотұрақ күзетшісі де таниды. Үйлерінен ұрлаған дүниелер де шығып қалар, әзірше еш жерге еш нәрсе түсken жоқ.

– Жақсы, онда жігіттерді алып іске кірісіңіз. Хабарды өзінен күтемін.

Капитан Шамғонов бөлім бастығынан шығысымен жігіттердің бір тобын Богатсөға жіберді де өзі кафеге тартты.

Кудряшова бұларды күтіп отырғанындей бір ауыз сөзге келмей соңдарына ерген. Ал Николай кафеден алыс тұрмайтын болып шықты. Ол да үйінде екен. Жедел топ мүшелері күдіктінің қолына кісен салғаннан кейін: “Ұрланған заттарды өзің тауып бересің бе, әлде тінту жүргізейік пе?” дегенде, үн-тұңсіз кіре берісте аяқ астында жатқан коңыр сөмкені нұсқады.

– Қалғандары қайда?

– Оны алған кісіден сұраңыздар.

Кешікпей Богатсөға кеткен жігіттер де оралды. Бұрын екі рет сотталған Максим Герасимов қанша әккі, қу

болғанымен ізіме бұлай тез шыға қояды деп ойламаса керек, үрланған заттарды түгел өз қолымен шығарып беріпті. Сөйтіп одан “Панасоник” бейнемагнитофоны, “Орель” аудиомагнитофоны, қоңыр түсті тон, “Сайга” мылтығы, газбен атылатын пистолет, “Алимко” радиотелефоны, басқа да Кинъконың үйінен жоғалған заттар алынады. Бұлардың бәрі, әрине, бұлтартпас айғақтар. Со-лай бола тұрса да Шамғонов ең алдымен Кудряшовадан жауап алуға үйғарды.

Кудряшованың көздері бұлауланып ісіп кетіпті. Басы салбырап кеткен, тұмауратқан адамдай ара-тұра мұрнын тартып қояды.

- Аты-жөніңіз?
- Кудряшова Марина Геннадьевна.
- Қайда, қашан тудыңыз?
- 1981 жылы Петропавл қаласында тудым.
- Біліміңіз?
- Сауда колледжін бітіргем.
- Соңғы жұмыс орныңыз.
- “СМАК” кафесінде даяшымын.
- Не үшін ұсталып отырғаныңызды білесіз бе?
- ...

Кудряшова да үн жоқ.

– Осылай отыра береміз бе, шыныңды айтсан жазан жеңілдейді. Бізге бәрі белгілі болып отыр: серіктерің ұстаңдары, машина, үрланған заттар табылды. Кінәларыңды мойындарыңа салатын айғақтар жетіп жатыр. Сен айт-пасаң ана екеуі сайрап қоя береді. Байқа, ертең бәрінә өзің кінәлі болып шыға келіп жүр ме?..

Капитан осылай деуі мұн екен, Кудряшова еніреп қоя берді.

- Бәрінә Максим кінәлі, Кинъконы өлтірген де сол...

– Сен, немене кәсіпкер Кинъконы бұрыннан танушы ма едің?

– Кинъкомен бірде біздің кафеге келіп тамақ ішкенде танысқам.

– Иә, сосын?...

– Сосын екі-үш рет кездестік.

– Ал Максим Герасимовты қайдан білесің?

– Онымен де кафеде танысқам. Осыдан төрт-бес күн бұрын Богатөғе туған күніне шақырды. Жалғыз бардым...

– Таксимен бардың ба?

– Иә, осында таныс такси жүргізушім бар, сол апарып тастады. Менен басқа ешкім болған жоқ, бірге тұрып жатқан әйелі бар екен, үшешіміз түннің бір уағына дейін отырдық. Танертең Максим бір жігіт пән екі қызды ертіп келді. Николай да қалада тұрады екен. Мен оған: “Сағат төрт кезінде қаладан машина келеді, бірге кетейік” дедім. Ол келісті. Сосын тағы да арақ іштік. Мен жұмысқа барытын болғаннан кейін тартыныңқырап отырдым, қалғандары қызып қалды. Біраз отырганнан кейін қазір келемін деп сыртқа беттеп едім, Максим ере шықты. “Байқа, әйелің қызғанып шатақ шығарып жүрмесін” – деп едім, “Ол жағына аландама, бір-ак ауыз сөзім бар, сіздің кафеге келушілер көп қой, қалтасы қалындау бір ашық ауызды таба аласың ба?” – деді. Арактың әсері ме екен, ойланбастан келісе кеттім. “Ондай адам бар, бірнеше дүкен үстап отырган кәсіпкер, менің жақсы танысым”, – дедім. Содан кейін қалада кездескенде Максим маған: “Кинъкомен ретін тауып өз үйінде кездесуге тырыс, ол келіссе, маған хабар бер, ар жағын өзім айтам”, – деді. Сол күні Кинъкоға телефон шалып, біреуге жұз доллар берешек екенімді, соны сұрап қысып жатқанын айттым.

“Сол да сөз болып па, көмектесемін, қолың тисе кешке үйден келіп алып кет”, – деді. Максимнің жоспары дайын екен. “Сен біраз отырганнан кейін ретін тауып, есігін ашып жібер, ар жағын өзім білемін” – деді.

Сағат тоғызға қарай Максим екеуміз Кинько тұратын үйге келдік. Мен оған Сергейдің пәтерін көрсеттім. Ол “Бір айналып келемін, ұялы телефонына звондаймын” – деді.

Келіскең уақытта келіп есік қақтым. Сергей Петрович үйде екен. “Жоғары шық, осы сенің көп қыздардан артықшылығың, айтқан уақытыңнан кешікпейсің” – деп күліп алды да: “Не ішеміз?” – деді. “Өзің біл” дедім мен. Ол бардан басталмаған конъяк алып шықты. Біраз отырдық. Ол же ішесін, же жейсің деп бәйек болып, кіріп-шығып жүрді. Сағатқа көз қиығымды салсам онға таялып қалыпты. Мен: “Шиенің шырынын ішкім келеді” – дедім. – “Түү жоқ нәрсені сұрайтының-ай, қазір дүкенге барып келе қояйын” – деді. Сол-ақ екен мен: “Менің жасым кіші ғой, қазір жүгіріп барып келемін” деп шыға жөнелдім. Бұрыштағы дүкенін шырынды алып үйге беттегенімде телефоным шылдырлады. Максим екен, жағдай қалай? – деп сұрады. Мен: “Келе бер” – дедім.

Сергей Петровичпен тағы біраз отырдық. Сосын ол душқа түсіп алмақ болып, ваннаға кірді. Осы кезде тағы телефон шылдырлады. Максим. – Есік ашық па? – деп сұрады. Мен “иә” дедім. Сөйткенше болған жоқ, олар кіріп келді. Максим жалғыз емес екен, анада өзінің туған күнінде бірге болған Николайды ерте келіпті. Маған: “Төргі бөлмеде отыр, дыбысынды шығарма” деді де өздері ваннаға беттеді. Ар жағын білмеймін.

– Максим мені үйден алып шыққанда өзінің біреумен тәбелесіп қалғанын, соны тәубесінә келтіру керектігін

айтқан. “Үйге қалай кіреміз?” деп едім, “Саспа, онда өзіміздің адам отыр”, – деді. Менің күдігімді сейілту үшін подъезге кіріп келе жатып, телефон шалды. Расында да есік ашық екен. Максим кіріп келген бойда ваннадан шыға берген үй иесін ұрып жығып тепкінің астына алды. Мен де тепкілей бастадым. Сосын қайтадан ваннаға сүйреп кіргіздік. Осы арада Максим одан ақша қайда? – деп сұрады. Мен сонда ғана Максимнің мені алдал әкелгендің түсіндім.

– Азамат Иванов, бұған дейін Герасимовтың шын ойын білгем жоқ дегініз келеді ғой, мен сізді дұрыс түсініп отырмын ба?

– Иә, Максимнің жоспарынан хабарым болған жоқ. Үй иесі, жігіттер, үйде ақша сақтамаймын, не керектің бәрін алындар, қалалық гимназияның сыртындағы автотұрақта машинам тұр, кілті қалтамда, керек болса соны да алындар, тек өмірімді сақтандар деп жалбарына бастады. Оған қараған Максим жоқ, кір ілетін жібек жіпті мойнына салып қылқындыра бастады. Мен “Корқытқан түрі шығар, босатар” деп ойлагам, босатпады. “Бұлай келіскең жоқ едік қой, мұның не?!?” – деп ашу шақыра бастап едім. “Енді кеш, сен одан да әңеугі такси журғізушіні алып кел” деп қолыма біреудің телефоны жазылған бір тілім қағаз бен 200 теңге ұстатты. Диспетчер мен ізdegен адамның жаңа ғана кафеге тамақ ішуге кеткенін айтты. Расында да барсам Марат тамақ ішіп отыр екен. Қайта оралып келгенде Максим мен Марина бәрін буып-түйіп қойыпты.

Тергеушінің алдын талай көрген Герасимов та бұлтартпас айғактардың толып жатқанын түсінсе керек, бәрін өзі айттып шықты.

... – Сонымен көсіпкер Кинькоға қарақшылық ша-

буыл жасау жөнінде алдын ала жоспар құрған жоқпыз дейсіз ғой.

– Жоқ, бәрі аяқ астынан туды. Өлтіреміз деген ой болған жоқ, корқытып, азын-аулақ ақшасын алып кетпек болғамыз. Бірақ ол ақша жоқ деген сезінен танбады. Оның үстінен алысып-жұлысып жүргенде менің бетпердемді жұлып алыш, кескінімді көріп қалды...

– Оның машинасын автотұрақтан алыш шыққаннан кейін қайда бардыңдар?

– Маринаны үйіне апарып таstadtық та Николай екеуміз Богатеға кеттік. Онда көп бөгелгеміз жоқ, машинадағы заттарды түсіріп, қалаға қайтып келе жатқанда жол полициясының инспекторы тоқтатты. Арақ иісін сезіп қалды білем, бірден наркологиялық диспансерге апарды. Әйтепер, машинаның техпаспортын алыш қалды да қоя берді. Осыдан кейін машинамен жүргүре қорқып, 20-шы ықшам ауданындағы бір үйдің ауласына тастанап кеттім де автобуспен ауылға бардым.

Болат шаршағанын енді ғана сезгендей. Соңғы күндері сағатқа қарауга мұршасы болған жоқ. Күдіктілер қолға түскенен кейін жұмыс тіпті көбейіп кетті. Оқиға болған жерді бірнеше рет тексеруге, әр үйді тінтуге, наркологиялық-биологиялық сараптамалар жүргізуге, күдіктілерден, куәлардан қайта-қайта жауап алуға, оларды беттестіруге, тағы басқа жедел шараларды жүзеге асыруға тұра келді. Сөйтіп осы бір қанды оқиғада кімнің қандай роль атқарғаны айқындалды. Ең бастысы, қандықол қылмыскерлер бұл жолы бостандықта көп тайрандаған жоқ. Олар өз жазаларын алады. Осыларды ойлағанда ол қанша шаршаса да иығынан бір ауыр жүк түскендей сергіп қалды.

КӨГІЛДІР

МАЗДА

Басқарма бастығының қабағы қатулы. Жиналғандарды жанарымен шолып шықты да, бірден іске көшті:

– Бір аптаға бес қарақшылық шабуыл көп емес пе?! Қайда барсаң да: “Қырып-жойып жатыр, полицейлер қайда?” деген сияқты гу-гу әнгіме. Иә, полицейлер қайда? Осылай дәрменсіздік танытып отыра береміз бе? Әлде Астанадан кісі шақыртайық па?... Серік Жанатұлы, сіз же айтасыз?

– Полковник мырза, шынында да шүғыл шаралар қолданбай болмайды. Менінше, жедел топ құру керек.

– Келістік. Жедел топты басқаруды сізге тапсырамын. Жұмыс барысы жайлы күн сайын мені хабардар етіп отырыңыз.

* * *

Қарашаның 11-і күні “Жұлдыз” балабақшасы тоналды дегендеге қылмысты іздестіру бөлімінің бастығы Серік Элиев онша елең ете қоймаған. “Жедел мәліметтерде күн сайын дерлік кісі өлімі тіркеліп жатқанда, 34 мың теңге деген же, жасөспірімдердің ісі шығар”. Жоқ, балабақша күзетшісі Николай Сорокиннің айтуына қарағанда, тұнгі “қонақтар” көнігі қылмыскерлер. Олар бетперде киіп кәдімгідей сайланып келген. Біреуінің қолында үнғысы кесілген мылтық болған. Тұнгі екілер шамасында сыртқы есікті бұзып кіріп, мұның аяқ-қолын байлап, ақшаның қайда сақталатынын айт деген. Бұл қайdan білсін. Тепкінің астына алса керек, бет-аузының ісігі әлі басылмапты.

– Неше адам екенін байқадыныз ба?

– Төртеу. Ішіндегі бойшандауы, дауысына қарағанда, европалық. Бәрінә бүйрек беріп жүрген сол

Келесі күні Смирнов көшесіндегі 131-ші үйдің 14-ші пәтерінде тұратын Геращенколар да осындай күй кешкен.

Танертеңгі таңғы төрт кезінде жұрт шырт үйқыда жатқанда үй иесі Мария Ивановнаға балкон жақта біреу жүргендей көрінеді. Қызын оятып, бөлмеден шыға бергенде сау етіп кіріп келген төрт жігіт ауыздарын ашуға шамаларын келтірмей байлап-матап тастайды. Сосын: “Көні, көрі қарға, жиған-тергөнді шығар, әйтпесе өлтіреміз” деп қыспаққа алады. Мария Ивановна қозғала қоймаған екен, төртпақтау келгені: “ Қызыңды зорлаймыз, мына жігіт СПИД-пен ауырады”, – деп Люданы жүлмалай бастайды.

– Шыдай алмадым. Осы үйден не керектің бәрін алындар, тек қызыма тимендер, – деп үйде 100 мың тенгедей ақша бар еді, соны алып бердім.

– Сонымен кете қалды ма?

– Қайдан кетсін, үйдің астан-кестенін шығарып, іліп алар нәрсенің бәрін сөмкелерге салып алды. Мына арада 33 мың тенгеге бертін алған “LG” телевизоры, “Самсунг” бейнеплейері, жай магнитофон тұратын, солардың бәрін әкетті. Әйтеір қас пен көздің арасында тақырға отырғызып кетті фой.

Мария Ивановнаның өзінің шағын дүкені бар екен. Қызы екеуі ғана тұрады. Соған қарағанда, билетін біреулердің сілтеп жіберулері де мүмкін.

– Мария Ивановна, өзіңіз құдіктенетіндей ешкім жоқ па?

– Қайдан білейін, біз ешкіммен аса араласа қоймаймыз. Өзім жұмыстамын, Люда күн ұзак оқуда.

– Олар пәтерге қалай кіріпті?

– Балкоңдағы бір терезенің шынысын қопарып алыпты.

– Қолдарында мылтық болды дедіңіз бе?

– Иә, үнғысы кесілген мылтық, бәрінің қолдарында – бессаусак.

– Немен жүргендерін байқамадыныз ба?

– Машинамен, тек түрін, түсін көргем жоқ.

“Түсінікті. Бұл екі қылмыс та бір топтың жұмысы болды”. Оның бұл ойын Алматы көшесіндегі 241-ші үйдің 3-ші пәтерінде тұратын Ахметованың әңгімесі де бекіте түсті. Мұнда да төрт жігіт тұн ортасында келген. Бұл пәтерге де терезе арқылы түскен. Жалғыз әйелді сәкіге жатқызып қойып, ақшасын тауып беруін талап еткен. Ақыры дегендеріне жетіп, 40 мың теңгені ақшалай, барлығы 196 743 теңгениң дүние-мұлқін алып кеткен.

Қарақшылық шабуылға ұшыраған басқа пәтерлерден де айғақ боларлық ештеңе табылмады. Бәрінің айта-тындары: төрт жігіт, қаруланған. “Егер кәнігі үйим-дасқан топ болса, алас-кулес қымылдамас еді. Бірақ, артына із қалдырмағандарына қарағанда, көнө-жасық деуге де келмейді. Өлде жер шарлаған жолай соққан біреулер ме?”

Серік Жанатұлы осылай, өз ойымен өзі болып отырғанда топ мүшелері жиналып та қалған еді.

– Көнө, кімде не бар? – деді ол серіктеріне карап.

– Соңғы екі тұн тыш етті, соған қарағанда “төрттік” із суытуға үйғарған болуы керек, – деді аға лейтенант Азат Мәжитов.

– Мүмкін, олар табандарын жалтыратқан да шығар?!

– Одан біздің жұмысымыз женілдемейді. Қайткен күнде де оларды қолға түсіруіміз керек. Бұлар кездейсок адамдар емес, қылмыс жолына шындал түскен содырлар. Егер тезірек ұстамасақ әлі талай кінәсіз жанды сорлатарлары анық. Өлнүр, сенің не ойлағаның бар? Серік Жанатұлы манадан әңгімеге араласпай үнсіз отырған

Капитан Элнүр Батырхановқа қарады.

– Қылмыскерлөр төрт жағдайда жалғызбасты әйелдер үұратын пәтерлөрге түсken. Меніңше, олар қаланы жақсы ғолетін адамдар сияқты. Және “жорыққа” түн ортасы ауа шығады. Түнгі бақылауды күшетуіміз керек.

– Әзірше біздің қолымызда ілгек боларлық жайлар шамалы. Қылмыскерлер төртеу, қаруланған, көліктепі бар. Сіздер тағы да қылмыс орындарына шығып, сол үйлердің тұрғындарымен, жолаушылар тасымалдайтын көліктердің жүргізушилерімен кездесіп сөйлесініздер. Мүмкін, есік алдында тұрган машина біреуінін болмаса біреуінің көзінә шалынған шығар.

* * *

Серіктің жастыққа басы тиғені сол еді, телефон шылдырып ете түсті. Басқарма бойынша кезекші Сәкен Аязов екен. Оған әлдеқандай жағдай болса, іле маған хабарла деп ескертіп қойған.

– Майор мырза, жаңа ғана Амангелді көшесінің бойындағы жеке мешік дүкенін хабар алдық. Төрт жігіт дүкенді тонап кетіпти.

– Қазір шығамын. Тезірек машина жібер!

Бұлар түйік көшеннің бойындағы шағын дүкенге келгенде жедел топ іске кірісіп те кеткен екен.

– Майор мырза, дүкенің иесін алдырдық. Сатушы қыз қатты шошып қалса керек, әлі тілге келген жоқ.

– Жақсы, төніректі мұқият зерттеңіздер. Сатушымен өзім сөйлесейін. Жол полициясына, “Күзетке” хабар берініздер.

Сатушы жиырманың ар жақ-бер жағындағы жас қызы екен. Екі иығы дір-дір етеді. Әңгімені дүкен иесі бастады:

– Дүкенде екі бригада кезектесіп істейді. Светланалар

бүгін ғана қабылдап алған. Өзім де есеп-қисап жүргізілген кезде араларында болып үйге жаңа ғана кеткен едім,— деді ол.

- Тұнгі күзетші жоқ па еді?
- Тұнде сатушылар өздері кілтке жауып алыш, сауда-ны терезеден жасайтын.
- Сонда қылмыскерлер дүкенге қалай кірген?
- Соны өзім де біле алмай жатырмын. Ирина, түсін-дірші қалай болғанын?
- Сіз кеткенін кейін есіктің кілтін салдым да товарларды сөрелерге орналастыра бастағам. Осы кезде біреу терезені қақты. Осы маңайдағылар болмаса, бізді басқалар көп мазалай қоймайды. Біз олардың бәрін танимыз. Ойымда ештеңе жоқ, терезені аштым. Біреу екі ауыз сөзге келмей, 500 теңгені ұсына берді. Ақшага қол соза бергенім сол еді, әлгі білегімнен шап беріп ұстады да тарта жөнелді. Есімнен танып қала жаздадым. “Жан керек болса, есікті аш” деді. Қолымды сындырып барады, шыдай алмай ашып жібердім. Төрт жігіт екен. Есікті іштөн жауып алды да: “Ақша қайда?” – деді. Мен әлгі өзірде ғана дүкенде есеп жүргізілгенін, түскен ақшамызды иеміздің алыш кеткенін айттым. Сөзіме сенди ме, сенбеді ме, мені бұрышқа қарай итере салды да, қолдарына не түссе, соны өздерімен бірге ала келген кәдімгі базардағы саудагерлер ұстайтын сөмкелерге сала бастады. Кетерлерінде маған: “Дыбысынды шығарсан, өлесін”, – деді.
- Қандай бір ерекше белгілерін байқаған жоқсың ба?
- Жоқ, есім шығып кетті. Беттерін жауып алышты.
- Магазинге немен келді? Машина көзіңе түскен жоқ па?
- Машинаның дауысын естідім, бірақ көргем жоқ.

Серік Жанатұлы таңтертең жұмысқа келгеннен кейін кешегі жайды бастыққа хабарлап шықпақ болып орнынан көтеріле бергені сол еді, капитан Әлнүр Батырханов кіріп келді. Кейде ол бастығын шенімен атамай “Секе” дейтін, сонысына басып:

– Секе, машина табылды,— деді.
 – Қайда? Иелері ұсталды ма?
 – Жоқ. Мен кеше сізден шыққаннан кейін Смирнов көшесіндегі 131-ші үйге барғам едім. Пәтерлерді түгел дерлік аралап шықтым. Ақыры іздегенімді таптым. Геращенконың пәтерінә қарақшылық шабуыл жасалған түнде сол үйде тұратын Ермұрат деген жігіт, өзі жеке мәншік машинасымен жолаушылар тасымалдайды екен, түнде бір жұмысымен үйіне келіпті. “Екінші подъездің алдында машина тұрғанын көрдім. Нөмірінә қарағам жоқ. Бірақ маркасы ”Мазда–626“ екенін білемін. Түсі көкшіл”,— деді.

– “Мазда”, көкшіл дейсің бе, онда тезірек сол машинаны іздеуіміз керек. Бірақ жігіттердің бәрінә ескерт, іздеген машинамыз көзге шалынып қалса, ешқандай шұғыл әрекет жасалмасын. Тура өзіме хабарландар.

Хабар кешкі жетілер шамасында ғана тұсті.
 – Секе! — Әлнүрдың дауысы. — Біз іздеген машина Мир көшесіндегі жатақхананың алдында тұр.

– Жақсы, алыстан бақылаңдар, көз жазып қалып жүрмениңдер.

Содан Әлнүрдан он бірге дейін ешқандай хабар болған жоқ. Серік Жанатұлы үйге қайтпақ болып алдында жатқан қағаздарын жинастыра бастады. “Жігіттер неге хабарласпай жатыр? Әлде басқа машина болып шықты ма екен?” Сөйткенше болған жоқ, телефон шылдырлады.

– Алло! Алло!

– Майор мырза, жатақханадан төрт жігіт шығып “Маздаға” отырып жатыр. Қолдарында сөмкелері бар.

– Біз қазір шығамыз. Көзден таса қылып алмандар.

“Мазда” қаланың теріскейіндегі айналма жолға түсіп Омбыға бет алды.

– Бесінші! Бесінші!

– Тыңдал отырмын.

– Бесінші, “Мазда” қаладан шығып кетті. Жол полициясының қосынына хабарласып, сол арада ұстасақ қайтеді?

– Оныншы, күдіктілерді бөгеменіздер, қазір оларды ұстауға негіз жоқ. Машина біздікі, олар ешқайда кетпейді. Бүгін болмаса, ертең ұстаймыз. Әзірше бақылап көрейік.

Айтқандай, “Мазда” Александровка деген елді мекенін тұсына келгенде жұрсін баяулатып, онға бұрылып кетті.

– Бесінші! Бесінші! Машина Александровкаға бұрылды.

– Аса жақында маңыздар!

Александровка деген шағын село. Серік Жанатұлы онда дүкен бар-жоқ екенін де білмейді.

Селоға орталық көшемен кірген “Мазда” іле келесі көшеге ауысып, бұрын клуб болған үйдің алдына аялдады.

– Оныншы, Александровкада дүкен бар ма?

– Дүкен жоқ, үйінен сататын адам бар.

– Онда сөндер сол кәсіпкердің үйіне жақынырақ барап, күтіңіздер. Біз қалаға шығатын жолда боламыз. Егер жағдай өзгерсе дерек хабар беріңіздер.

– Жақсы.

Өздерінә қолайлы жерді таңдал алған полицейлердің екі көзі кәсіпкердің үйінде. Әзірше сезік туғызарлықтай ештеңе байқалмайды. Сәлден соң жақын маңайдағы

үйлердің жарықтары бірінен соң бірі өше бастады.

– Қозғалды! – деді бір кезде Сергей қасында отырған Элнұрды тұртіп.

– Кәне, кәне?

– Жарығын өшіріп тастанды білем, жаңа ғана жалт ете түскен.

Машина баяу жылжып келіп сатушының үйінің алдына тоқтады. Машинадан түсken үш адам аулаға кіріп кетті де, жүргізуші орнында қалып қойды.

– Бесінші! Бесінші, құдіктілер сатушының үйіне кірді, біреуі сыртта қалды.

– Бақыландар. Қазір біз де келеміз.

– Бесінші, рөлдегі де үйге кіріп кетті.

– Келе жатырмыз. Үйге баса-көктеп кіруге болмайды.

Олардың нә жұмыспен жүргенін білмейміз той.

– Жеті қарандар түнде нә жұмыспен жүр дейсіз.

Полицейлер үйді қоршап алды. Барлық бөлмелердің жарығы жанып тұр. Бірақ үйдің ішінде нә болып жатқаны белгісіз.

Мұндайда уақыт өте қоя ма. Жастар жағы шыдамсыздана бастады:

– Олар жылы үйде шай ішіп отырған шығар, ал біз болсақ...

– Шай ішіп отыр ма, жай отыр ма? Енді нә болса да шыгуларын күтеміз.

Қанша уақыт өткенін кім білсін, бір кезде үйдің жарығы жалп етіп сөнді.

– Дайындалындар, қазір шығады. Бүйрықсыз ешқандай әрекетке бармаңыздар.

Сыртқы есік ашылып, үйден жалғыз адам шықты. Қолында ұлкен сөмкө. “Ол есік алдында әлдеңеге құлақ

тұрғандей сәл-пәл тұрды да, сөмкесін машинаға салып, қайтадан үйге кіріп кетті.

– Дайындалыңдар! Үйден шығысымен машинаға жеткізбей аламыз. Майор аузын да жауып үлгерген жоқ, есік сарт етіп ашылып, төрт жігіт көшеге шыға берді. Сол-ақ екен Серік Жанатұлының:

– Полиция! Тырп етпендер! – деген үні саңқ ете түсті.

Тұн торауылдаған төртеу, сірә мұны да күтпеген болуы керек, шынында да тырп ете алмай қалды. Тасадан атып-атып шыққан полицейлер оларға ес жиғызбай қолдарын арттарына қайырып үлгерді. Сарт-сұрт кісен салынды.

– Асығыссыздар ғой, бір жаққа көшіп баrasыздар ма? – деді Әлнұр Батырханов кекесін үмнен.

Жігіттерде үн жоқ.

– Ешкімнің шығарып салмағаны қалай? Әлде қоштасуды ұмытып кеттініздер ме? Оларыңыз ұят емес пе? Жарамайды, үйге кірейік.

Топырлай үйге кірген полицейлер үй иелерін көре алмаған. Осы кездे түкпір бөлмеден ынырсыған дыбыс естілгендей болды. Қарақышылар әйелі мен күйеүін байлап, ауыздарын скотчпен жапсырып тасталты. Үрейге толы көздері әне-міне шараларынан шығып кететін сияқты.

Үй иесі елудің үстіндегі азамат, қанша дегенмен біразды көрген адам болуы керек, есін лезде жинаады.

– Мен облыстық ішкі істер басқармасы қылмысты іздестіру бөлімінің бастығы Серік Элиевпін. Осы оқиғаға байланысты сіздермен әңгімелесуіміз керек.

– Сұрай беріңіз.

– Мына жігіттерді сіздер білесіздер ме?

– Бұрын-сонды көрген жандарым емес. Жатқанша

сыртқы есікті ілгешекке ғана жабушы едік. Қалай ашқандарын білмеймін, кіріп келіп, мылтық кезеңгесін айтқандарына көнуге тұра келді. Айналымдағы азды-көпті ақшамызды місе тұтпады білем, көз көрер жерде тұрган біраз дүние, киім-кешекті салып алды.

– Әлнұр Еслемұлы, көршілерді оятуға тұра келеді. Қазір солардың көз алдында мына сөмкелердегі заттарды тізімге алу керек.

Карақшылар қолдарына тұскеннің бәрін сөмкелерінے сала беріпті. Ишінде сатуға деп әкелінген товарлар да бар. Енді бір сөмкеден төрт бетперде, төрт бессаусақ, пышақ, мылтық, бірнеше орам скотч шықты.

* * *

Үйге таң ата бір-ақ оралған Серік Жанатұлы дұрыстап көз шырымын да алып үлгерген жоқ. Жуынып-шайынып, күндегі әдетімен бір шәшке шайын ішті де жұмысына беттеді. Бүгін жұмыс бастан асып жатыр. Жыл қорытындысына арналған жиналышта есеп беруі керек. Кеше төрттікпен айналысады Әлнұрга тапсырған. Оны да назардан тыс қалдыруға болмайды.

МЕЗГІЛСІЗ АТЫЛҒАН МЫЛТЫҚ

...Бұл олардың әрбір қымылын бағып түр. Ана екеуі болса алаңсыз, осы өңірде өздерінен басқа жан жоқтай әлденеге ішек-сілелері қатып күледі. Қолдарындағы ыдыстарын бұлақ сұйна толтырып алды. Содан кейін бір сәт көкжиекке іліккен күннің көзіне қарап түреп қалды.

– Ертең жаңбыр жауады,— деді қыз.

– Жоқ, ашық болады. Әжем: “Күн қызырып барып батса, ертеңіне ашық болады” дейтін, көрдің бе, көкжиек-те шөкімдей де бұлт жоқ.

Дауыстары анық естіліп түр. Қыз сөз таластырған жоқ. Екеуі баспалдақпен жоғары көтеріле бастады.

Бұл аялдаманың тасасынан шыға келгенде бірінші болып қыз көрді.

– Андрей!!!

Мылтық гүрс ете түсті. Жігіт құлады. Мылтық тағы да атылды. Қыздың шамасы екі аттауға ғана жетті. Ол көнігі аңшылардай жүгіре басып алдымен қызға жетті. Демі үзіліп кетіпті. Жігіт ыңырысғандай болды. Тірі еken. Ол жалма-жан мылтығын қайта оқтады да шүріппені басып қалды.

* * *

Бүгін Қадіржан қаладан кештеу шықты. Сағат онда теледидардан футбол бар, үлгеруі керек. Нақ осы кезде оның ойына Зияштың “Суды ұмытпа” деген сөздері түсті. Зияш – Қадіржанның келіншегі, ауылдағы орта мектепте мұғалім. Ал бұл болса ауылда екі қолға бір жұмыс табылмағандықтан күн сайын қалаға шапқылап, жолаушылар тасымалдал жүр. Бәрі күнкөрістің қамы.

Жолда қысы-жазы жылап ағып жататын бұлақ бар. Бірде соған бұрылып үйіне су ала барған. Содан бері бұлақтың сұы болмаса Зияштың таңдайына шай таты-

майтын болды. “Не қыласың, қанша асықсан да бұрылу керек. Жолдан онша алыс емес, бес жұз метрдей ғана”. Осылай ой құшағында әнен-міне дегенше бұлақтың тұсына келіп қалған ол өзінің қалай бұрылғанын да байқамады.

Ойында ештеңе жок, ақ “Волгаға” қатарласа бергені сол еді, жүргегі су ете түсті.

Машинаның алдында екі бірдей адам сұлап жатыр. Біреуі әйел сияқты. Ол тоқтаған жоқ, келген ізімен кері тартты. Ойы астан-кестен: “Не болды екен? Өлі ме, тірі ме? Мен қайда барам, біреуге хабарлау керек қой”.

Әлгіндей болмай үлкен жолға жеткен ол қалага қарай келе жатқан “Ниваға” тоқта деп белгі берді. Тани кетті. Өзінің ауылдасы Виктор Ковалев.

– Не болды, машинаның бірдемесі жарамай қалды ма?

– Сұрама, Виктор, бұлақтың басында біреулөр өліп жатыр.

– Не дейді!?

– Рас, жана су ала қояйын деп бұрылып едім, “Волга” тұр, қасында бір әйел, бір еркек жатыр.

– Тірі ме екен?

– Тіпті білмеймін, зәрем ұшып кетті. Машинадан түскем жоқ. Енді не істейміз?

– Не істейміз, мен жолда Кондратовкаға соғып полицияға хабар берейін, сен осы арада тос.

– Әлгі байғұстар тірі болса көмек керек шығар, соларға бара берсем қайтеді?

– Жоқ, мүмкін оларды біреу өлтіріп кеткен шығар. Полиция келгенше ол жерге жолауға болмайды. Қазір біреулөр бұлаққа бұрыламыз десе де ескертіп, ешкімді жіберме.

– Жарайды, бірақ, сен тезірек хабар бер.

“Бұлақ басында екі кісі өліп жатыр” деген хабар алышымен облыстық ішкі істер басқармасының қылмысты іздестіру бөлімінің бастығы полковник Ермек Қайса-ровтың өзі жедел топты басқарып жолға шыққан. Содан олар басқармаға түннің бір уағында ғана оралды. Қараңғы түсіп кеткендіктен оқиға орнын жан-жақты зерттеу мүмкін болмады. “Оқиғаның анық-қанығына жеткенше бұл араға ешкімді жолатпаңдар” деп екі жігітті қүзетке қалдырып кетті. Келісімен аға инспектор Кәкен Әлімовті іздеген. Әйткөй, үйінде екен. “Мен жұмыста отырымын, қазір машина жіберемін, тез жет”, – деді.

Майор Әлімов – басқармадағы тәжірибелі қызметкерлердің бірі. Оған тапсырылған істің ашылмай қалғаны шамалы. Кеше ғана көптен іздеуде жүрген аса қауіпті қылмыскердің қолына кісен салып еді, мына істі де соған тапсыру керек.

– Полковник мырза...

– Кел, кел, Кәкен, шұғыл шаруа бар, төсектен тұрғызыуга тұра келді, рәнжімессің.

– Бірінші рет емес қой.

– Жаңа ғана Ишимге барап жолдағы бұлақ басынан оралдым. Сол жерде белгісіз біреулер, жалғыз адам болуы да мүмкін, екі кісіні өлтіріп кетіпті. Аңшы мылтығымен атқан. Мерт болғандар 25-30 жас аралығындағы жастар. Бұлаққа су алуға бұрылған сияқты. Қазір дерек іске кірсіп олардың кім екендерін анықтау керек. Біз барғанда “Волганың” жүк салатын бөлігінің қақпағы ашық тұрды. Машинадан да, мерт болғандардың қалталарынан да ешқандай құжат табылмады. Қылмыс тонау мақсатымен жасалған деуге келмейтін сияқты. Әйткені жігіттің де, қыздың да қолдарындағы қымбат сақиналары, киімдері

орнында. Оқиға болған жерге күзет қойып кеттік, Ертең танертеңен бастап мұқият зерттеу керек.

- Ертең емес, бұгін.
- Иә, таң атуға да жақындал қалыпты ғой.

* * *

Көкен кабинетінде жалғыз. Ойланып отыр. Таң аты-сымен оқиға болған жерге барды. Криминалистер де сонда екен. “Волганың” жанынан 12-ші калибрлі аңшы мылтығының үш гильзасы, оқ-дәріні тығындаған киіз, қағаз қындылары, басқа да ілгешек боларлық біраз дүние табылыпты. Ол төңіректі түгел шолып шықты. Оқиға болған жерден жарты шақырымдай жерде омарташының қосы бар екен. Онда да соқты. Жасы елуулөр шамасындағы орта бойлы орыс күзетке кеше кешке келгенін, сағат нөшеде екенін нақты білмейді, күн батуға таяп қалғанда бұлақ жақтан мылтық дауысы шыққанын, бір емес, екі рет атылғанын, бірақ “аңшылар шығар” деп онша мән берे қоймағанын айтты.

Әзірше басқа күөлар табыла қойған жоқ. Жәбір-ленушілердің кім екендегі анықталды, кәсіпкер Андрей Тарасов пен оның қалындығы Наталья Прохорова екен. Андрейдің әкесінің айтуына қарағанда, баласының қол сөмкесі, “Эриксон” деп аталатын ұялы телефоны жоғалған.

- Балаңызға біреу қастандық жасауы мүмкін бе?
- Андрей кәсіпкер деген аты болмаса көп ақшаның ортасында жүрген адам емес. Пәтері мен машинасын өзіміз әпергеміз. Сотқарлығы да жоқ. Үйленбек болып, той қамымен жүрген.

Әзірше белгілі жайлар осы ғана. “Екі бірдей жанды жайратып кеткен қаныпезер кім? Не үшін өлтірді?” Ойын

түмшалап алған осы бір сұрактардың жауабы оңай-
лықпен табылмайтын сияқты.

* * *

– Кәкен, өңеүгі іс не болып жатыр?

Бастығының осы сұракты бүгін болмаса ертең қоятынын Кәкеннің іші сезетін-ді. Өйткені оқиға болғаннан бері бір ай өтті, бірақ, ол қылмыскердің ізін шыға алған жоқ.

– Полковник мырза, сот-медициналық, баллистикалық сараптамалар жүргізілді. Алғашында қылмыска бір адамның ғана қатысы бар ма деп ойлап едік, казір...

– Қазір немене?

– Оқиға болған жерден алғашында үш гильза тауып едік, кейін тағы төртеуін таптық. Сараптама үш гильзының бір мылтықтан, төртеуінің басқа қарудан атылғанын анықтады.

– Мезгілсіз атылған мылтық даусын естіген адам бар, күдікті, күдіктілер дейміз бе, ешкімнің көзінә шалынбаған. Жердің астына кіріп кетті ме, болмаса үшшіп кетті ме?

– Соған өзіміз де таң қалып отырмыз. Адам көп жүретін жазғы уақыт. Қанды оқиғаның үстінен алғаш шықкан адам – Уткинода тұратын Қадіржан Арнұров деген жігіт. Өзінің айтуына қарағанда, ол бұлақ басына жиырма минутсыз онда келген. Егер күдікті көлікпен жүрсе, асфальтка шықса Арнұровтың көзінә шалыннар еді. Ал дала жолымен кетсе міндепті түрде омартаға соғуға тиіс. Соған қарағанда ол жаяу жүрген адам. Аңшы болуы да мүмкін.

– Маусым айында қандай аңшылық?

– Ауылдағыларға маусым да, қыркүйек те бәрі-бір. Қай күні көнілі соғады, сол күні мылтығын асынып, орманға һемесе көлге тартады.

– Демек...
– Сол маңайдағы ауыл-селоларды да байқау керек сиякты.

– Дұрыс айтасың, участекелік инспекторлармен кездес. Бұрын сотталған адамдар болса, байқа. Келіп-кетіп жатқандардың арасында күдік туғызарлықтай адамдар болды ма екен. Бәрін анықтау керек. Айтпақшы, әлгі оқдәріні тығындаған қағаздың қалдығын сараптамаға бердім деп едің, одан бірдеме шықты ма?

– Біреуінде мәрдің жұрнағы қалыпты. Аяғындағы “ка” деген екі әріп анық көрінеді.

– “Ка” дейсің бе? Елді мекен атының соңғы әріптері болса ше? Ол маңайда “ка”-ға аяқталатын қандай ауыл-село бар. Мылтық оқтауға ешкім жаңа кітапты жыртпайды, бұрынғы кеншар, ұжымшарлардың атауы да болуы ғажап емес. Қалай болған күнде де қимылдану керек.

* * *

“Ка”, “ка”... Бірнеше күннен бері Көкеннің ойынан осы екі әріп шықпай қойды. Бұлақты жағалай қоныстанған алты селоның екеуі “ка”-ға аяқталады екен. Веселевка бұлақтан алты шақырым, оның ар жағында Пресновка тиіл тұр.

Ол алдымен Веселовкаға соғуға үйғарды. Шағын селода участекелік инспектор жоқ болып шықты. Сондықтан “бір білсе сол білер” деген оймен осындағы мектептің директорын іздеді.

Танысқаннан кейін директордан селоның жайын сұрады.

– Шағын село ғой, бәрі алақандағыдай, – деді директор. – Жастар жұмыссыз, түн болса селең-селең, өздері де үйықтамайды, жұртқа да тиыштық бермейді. Жай қы-

дырса бір сәрі ғой, араққа үйірлөр көбейіп барады.

— Маусым айының орта кезінде сіздің селоға бөтөн ешкім келген жоқ па?

— Маусым дейсіз бе, маусымда мен демалысымды алып Өскеменге қайын жұртыма барып келген едім. Сондықтан ештеме айта алмаймын. Бірақ, қам жеменіз, село-дағы жаңалықтардың бәрін Пелагея Ивановна біледі. Үйі осы маңайдан алыс емес, жүрініз.

Пелагея Ивановна жасы алпыстың үстінен еркін шыққан етженділеу келген адам екен. Әңгімелеге бірден үйіріле кетті.

— Маусымның орта кезі дейсіздер ме? Иә, иә, осында бір жігіт жүрді. Өзі екі аптадай болды.

— Кімнің үйінек келді?

— Нестеренко Николаймен жүргенін көргем.

Осыдан кейін Кәкен Нестеренкоға жолығуға асықты.

— Нестеренконы қайдан табамын?

— Қайда болушы еді, үйінде шығар. Қазір жұмыс жоқ, бәрі үйде ғой. Аңға кетпесе үйінде болады.

— Ол же, аңшы ма еді?

— Осындағылардың бәрі аңшы.

— Сізге көп рахмет.

— Алла жолдарынды онғарсын.

Бұлар келгенде Нестеренко биесін жегіп қойып, қақпасын ашып жатыр екен.

— Жол болсын, Коля, — деді директор.

— Колдағы ұсақ малға шөп шауып әкелейін деп едім.

— Мына кісі қаладан келіпті, сенде жұмысы бар көрінеді.

— Сізді аңшы деп естідім.

— Қайдағы аңшылық, қар түскенде бір-екі рет із кес-кенім болмаса, көп шыға қоймаймын.

- Мылтығыңыз бар ма?
- Сізбен таныспадық қой.
- Кешірініз, қылмысты іздестіру бөлімінің аға инспекторы Кәкен Әлімовпін.
- Мылтығым, аңшылық билетім бар, жарнасын уақытында төлеп тұрамын.

- Қарсы болмасаңыз, үйге кіріп көрсек.
- Жүрініз, жүрініз, бәрі занды, тіркелген.

Бұрышта тұрган темір сейфті ашқан үй иесі не дерін білмегендей, бұған жаутаңдап қарай берген.

- Нина! – деп айғай салды.
- Нина, бері келші, мылтығым қайда?
- Сен білмесен, мен қайдан білемін. Анада Саша алып еді ғой, әкеліп пе еді?
- Е, бәсе, қайда кетті десем, сол алған екен ғой.
- Саша кім еді?
- Қалада тұрады, жамағайын. Анада келіп қызылып сұраған соң, көңілін қалдырмайын деп беріп едім.
- Құжаттары үйде шығар, көруге бола ма?
- Қазір, қазір...

Үй иесі сейфтің ішіндегі бүкіл қоқыр-соқырды алып шықты. Кәкеннің көзі сыртқы мұқабасы жартылай жыртылған журналға түсті. Ол журналды қолына алып, ақтастырып қарай бастады.

– Әйелім бухгалтер болған. Колхоздың керексіз болып қалған ескі журналы ғой, patron оқтауға пайдаланып жүрмін. Оқ пен дәрінің арасына қағаз саламын да, бетін киізбен нығарлаймын.

- Туысыңыз қашан келіп кетіп еді?
- Нақты есімде жоқ, сол маусымның 13-14-і кездерінде-ау деймін.
- Одан бертінде көрген жоқсыз ба?

– Жоқ, мылтықты бір аптадан кейін әкеліп беремін деп еді, әлі жоқ. Аса қажет бола қоймаған соң есіммен шығып та кетіпті.

– Сіз қарсы болмасаңыз, мына журналды, киізді, патронды өзіммен бірге ала кетсем. Кейін өзіңізге қайтарып береміз.

Майор осылай деуі мұн екен Нестеренко қызарактай бастады.

– Тыныштық па, әлгі Саша бірденені бұлдіргенмен сау ма өзі?!

– Әзірше ештеңе айта алмаймын...

* * *

Сонғы сараптаманың қорытындысын оқып шыққан Кәкен айғайлап жібере жаздады. Өз көзіне өзі сенбегендей қайта-қайта оқыды. “№801 сараптама қорытындысы. Қылмыс орнынан табылған оқ тығындағыш Нестеренконың үйінен алынған киізден жасалған. Қағаз да, тығындағыш та журналдан алынған. Жазу бір адамдың”.

Демек? Демек, Нестеренконың мылтығын алып кеткен Усовтың осы қылмысқа қатысы болуы әбден мүмкін. Енді соны іздеу керек.

Усов Александр Дмитриевич, 1979 жылы туған, ұлты орыс, білімі орта, еш жерде жұмыс істемейді, Каманин көшесіндегі 191 үйде тұрады.

Шешесі Александрды біраздан бері көрмегенін айтты. Осында Осипова Екатерина деген бір келіншекпен көңіл қосып тұрып жатқан. Екеуі осы үйге де келіп тұратын. Бірақ, соңғы кездे көрінбей кетті. Білетіндердің айтуларына қарағанда, айырылысып кеткен сияқты.

– Қайдан табуға болады?

– Қайдан білжейін, біраз уақыт Кондратовкада тұрған.

Бір келгендеге “Осында жатақханаға орналастым, біреудің жеке мәншік автобусында кондуктор болып істеймін” деген.

– Балаңыз колledge оқыды дедіңіз бе? Жақын араласатын жолдастары бар ма еді?

– Осы аулада тұратын Новиков Женя, Дремасов Юра жіңі келетін.

Әлімов Усовтардың үйінен шыққаннан кейін бірден Осипова сатушы болып істейтін “Стиль” магазиніне бет алды. Шағын дүкенде халық онша көп емес екен. – Осипова мен боламын, – деді жасы жиырма бестер шамасындағы талдырмаш келіншек.

– Менің аты-жөнім Кәкен Әлімов, қылмысты іздестіру инспекторымын. Сізбен әңгімем бар еді.

Осипова екі ауыз сөзге келмей – орнына әріптесін қалдырыды да, оны қуыс бөлмеге бастады.

– Мен Усов Александрды іздел жүрмін. – деді Кәкен.

– Сашаны мен көрмегелі екі айға жақындалап қалды.

Онда да терезеден, сыртынан ғана.

– Қашан, қайда көрдініз, асықпай айтып шықсаныз.

– Саша екеуміз реєсми тіркелмесек те үш жылдай бірге тұрдық. Бірақ, шешесі же нәрсеге болсын араласа берді де, акыры айырылысып тындық. Алғашқы кезде келгіштеп жүрді. Келгендеге ылғи ішіп келеді. Сонын мен үйге мұлде кіргізбей қойдым. Соңғы рет маусымның орта кезі ғой деймін, іә, сол кез. Құндіз біреу есік қақты. “Кім-сің?” – деп едім, “Менің, аш”, – деді. Даусынан таныдым, Саша. Ишіп алыпты, тілі күрмеліп сөйлей алмайды. Ашпадым. Содан ол үш-төрт сағат үйдін маңын айналышықтап кетпей қойды. Терезеден сырталап қарал едім, үстінен қысқа жен “Адиdas” деген жазуы бар жейдеше киіп алыпты, аяғында кроссовка.

- Сосын?
- Сосын жүрді-жүрді де кетті. Содан бері келген жоқ.
- Екатерина Семеновна, Александрен үш жылдай бірге тұрдым дедініз ғой, оның жақын жолдастары болды ма?
- Новиков екеуінің жұбы жазылмайтын, техникумда да бірге оқыған.
- Новиковтың қайда екенін, нәмен айналысатынын білмейсіз бе?
- Білемін, осы арадан онша алыс емес, “БЭСТ” деп аталағын компьютер клубында істейді.

Новиков та жұмыс орнында болып шықты. Неге екенін кім білсін, “Мен – тергеушімін” дегендеге қызарактап қалды.

- Сізден Усов Александр жайлы білейін деп едім.
- ...
- Евгений, сіздің есіміңіз Евгений ғой.
- Иә, иә!
- Усов жайлы не білесіз? Оны қайдан табуға болады?
- Саша қазір бұл қалада жоқ.
- Соңғы рет қайда, қашан көрдіңіз?
- Қай күні екені есімде жоқ, маусым айының іші болуы керек, әйтеір күн шыжып тұрған, сағат он бірлер кезінде біздің үйге келді. Усті-басы салтақ-салтақ. Өзінде өң-тұс жоқ. Шай қойдым. Сосын: “Саған не болған? Көрінбей кетіп едің, қайда барып келдің?” – дедім. “Жағдайым жаман, маған киім, ақша керек”, – деді. Бір жайдешем бар еді, соны бердім, 500 теңге ұстаттым. Сосын екеуміз отырып шай іштік. Кетерінде ол біздің үйден Юраға телефон шалды. Бірақ, көп сөйлескен жоқ.
- Юра кім, Дремасов па?
- Иә.

– Содан кейін Усовтың көрген жоқсың, қайда екенін білмейсің?

Новиков ойланып қалды. Сәлден соң ғана:

– Көрген жоқсың, бірақ, осыдан он күндей бұрын Нижний Тагильден телефон шалды. “Шешеме сәлем айт, туған күні еді менің атымнан құттықташы” – деді.

– Нижний Тагиль дейсің бе. Онда оның кімі бар еді?

– Ол жағын білмеймін. Тек соңғы рет кездескенде сол қалада тұратын ескі танысымыз Грачевтің әкесінің атын сұраған.

Дремасов мardымды ештеңе айтқан жоқ. Одан да киім, ақша сұраған. “Көптен көрінбедің гой” деген екен, екі аптадай ауылдағы туыстарында болғанын айтыпты.

* * *

– Сонымен қылмыскер анықталды, Нижний Тагильге кісі жіберу керек дейсің бе? Ал егер Усовтың осы іске ешқандай қатысы болмай шықса не істейміз?

– Полковник мырза, меніңше, айғақтар жетерлік. Біріншіден, Усов маусымның 13-і күні Веселовкада болған. Қандай ойы болғаны белгісіз, туысының мылтығын сұрап алғып кеткен. Сараптама көрсеткеніндей, оқиға болған жерден табылған патрон, оған пайдаланған нәрселердің бәрі Нестеренконікі. Оны иесі де таныды. Куәлардың айтуларына қарағанда, аяғында кроссовка болған. Ал бұлақ басынан алынған іздің кроссовканікі екенін сараптамашылар айттып отыр. Енді табылса бедерін салыстыру ғана қалды. Сосын оның жеделғабыл киімін ауыстырып, Ресейге тартып отыруы да тегін емес.

– Қазір кім қайда кетпей жатыр?

– Сосын оның шілденің 15-і күні Новиковтың пәтерінен телефон шалғаны да рас екен. Қалалық телефон станциясының берген анықтамасы бар.

- Новиковпен нә жайында сейлесіпті?
  - Шешемнің туған күні еді, құттықтай салшы депті.
- Әлі жұмысқа орналаспапты.
- Жақсы, онда ертең жүріп кету керек. Кім барады?
  - Біреуді жібереміз бе, әлде?
    - Өзімнің барғаным жөн болар.
    - Жақсы, келістік.

* * *

Андрей Тарасов пен Наталья Прохорована өлтірді деген айыппен қылмыстық жауапкершілікке тартылған Александр Усовтың ісімен танысып шыққан судья Есен Кәдіровке оның нүктесі тез қойылатындаі көрінген. Тергеушілердің төккен тері текке кетпеген сияқты. Нижний Тагиль қаласында тұтқындалған Александр Усов алғашқы жауап алуда бәрін мойындаған. Бірақ, сottың алғашқы мәжілісінде Усов тергеу барысында берген жауаптарынан айнып, өзінің бұл қылмысқа қатысы жоқ екенің, тағылған кінәларды мойнына алуына тергеушілердің мәжбүр еткенін мәлімдеп, басқаша сөйлей бастады. Судья жасы жиырмадан жаңа ғана асқан, бұрын сот алдын көрмеген жаинан мұны күткен жоқ еді.

- Айыппалуши Усов, сіз сол күні, сол сағатта бұлақ басында болғаныңызды мойындайсыз ғой.
- Иә, мойындаймын.
- Болған оқиғаны өз көзіңізбен көрдіңіз ғой.
- Көрдім.
- Онда Тарасов пен Прохорована кім өлтірді? Болған жайды толығырақ баяндап берсеңіз.
- Май айының аяқ кезінде Веселовка селосында тұратын туысымның үйіне қонаққа бардым. Екі аптадай болғаннан кейін үйге қайтарда Николайдан анфа бара-мын деп, 12 калибрлі қосауыз мылтығы мен алты патрон

сұрап алдым. Мылтықты бөлшектеп ақ түсті полипропилен қапқа салдым да, күн кеш болса да Түменнен өтетін автобусқа үлгерем бе деген үмітпен жолға шықтым. Бірақ, автобус болмады. Қас қарай бастады. Оның үстінен жаңбыр жауды. Не де болса кері қайтпайын деп шоқ қайынды паналадым да сол жерде түнеп қалдым.

Оянсан, күннің көзі едәуір көтеріліп қалыпты. Сағатым болмағандықтан уақыттың қай мезгіл екенін біле алмадым. Тағы да жолға шықтым. Бірақ, көпке дейін ешкім токтамады. Ақыры ВАЗ-2110 маркалы автомашинаның жүргізушісі қалаға ала кетуге келісті. Машинаның түсі жасыл, мемлекеттік нөмірінә назар аударғам жоқ.

Таныстық. Жүргізуші: “Олегпін”, – деді, касындағы серігі масандай екен, өзін Валерий деп таныстыруды. Сөздерінен анғарғаным, Пресновкада бір таныстарының тұған күнінде болып, содан шығып келе жатқан беттері екен.

Біраз жүргеннен кейін машинаның донғалағы жарылып қалды. Оны ауыстырғаннан кейін Олег: “Бұлақ басына соға кетейік”, – деді. Бұл кезде күн кешкіре бастаған. Келсек ауыр салмақты екі жүк машинасы түр екен. Олег солардың біреуінің жүргізуісінен темекі сұрап алды. Содан кейін ол: “Сөл ауқаттанып алайық”, – деп капоттың үстінен тамағын шығара бастады. Арақ қойды. Осы арада едәуір тұрып қалдық. Әнгіме барысында аңшылық туралы сөз қозғалды да, мен жігіттерге мылтығымды көрсеттім. Сосын қайтадан бөлшектеп, қапқа салдым да артық орындыққа таstadtым. Мылтықты алғанда патрондар шашылып қалыпты, кейін алармын деп жинағам жоқ.

Арақтың әсері ме, өзімді жайсыз сезіндім де жігіттерге: “Қазір келемін” деп жақын тұрган ағашқа ендім. Бір кезде бұлақ жақтан шыққан айғай-шуды естідім. Кешкіпей бірнеше рет мылтық атылды. Машинаға жүгіріп

келсем Сергей Валерийдің қолындағы мылтықты жүлкүлап ала алмай жатыр екен. Мылтықты алғаннан кейін лақтыра салды да, Валерийді қүштеп машинаға отырғызып, алды-артына қарамай кетіп отырды. Сонда ғана аланды әк түсті машина тұрғанын аңғардым, қасында біреу жатқан сияқты көрінді. Бірақ, адам деп ойлағам жоқ. Мылтықты алдым да жолдағы көпірдің тұсында суға лақтырып жібердім. Қалаға келгенен кейін бір-екі досыма кіріп шықтым да ертеңіне Нижний Тагильге жүріп кеттім.

- Онда кімін бар еді?
- Жақын туысым жоқ, бір таныс жігіт бар еді, соны сағалап бардым.
- Айыпталушы Усов, сізден осыған дейін төрт рет жауап алыныпты, құбыла беруіңізді қалай түсінуге болады?
- Алғашында тергеушілерге осы жайды айтқам. Бірақ, олар: “Енді ешкім Сергей мен Валерийді іздемейді, бәрін мойныңа алсаң жазаң женілдейді, туыстарыңмен кезде-суіне мүмкіндік жасаймыз” деген соң айтқандарын іс-теуге мәжбүр болдым.
- Сонымен ешкімді өлтіргем жоқ дейсің ғой?
- Иә, қылмысқа қатысым жоқ.
- Отрыныңыз, онда қуәларды тыңдайық.
- Нестеренко Николай Петрович, осы іске қатысты сіз не білесіз?
- Айыпталушы Александр Усов менің туысым. Маусым айында біздің үйде екі алтадай болды. Кетерінде 12 калибрлі қос ауыз мылтығымды сұрап алды. Алты патрон бердім. Оқтарды өзім үйде жасагам. Дәріні ұжымшардан қалған ескі журналдан жыртып алынған қағазбен тығындағым.

– Бұлак басынан табылған патрондар сіздікі екенін мойындайсыз фой.

– Иә, үшегі менікі. Менің патрондарымның таңбасы бар.

– Әзірше сізге сұрағым жоқ, отырыныз.

– Азамат Новиков, соңғы рет сіз айыпталушы Усовпен қайда, қандай жағдайда кездестіңіз?

– Маусымның 14-і кезі болуы керек, ол мені үйге іздел келді. Ішіңкіреп алыпты. Екеуміз тағы ішітік. Біраздан кейін ол мас бола бастады. Сосын өзінің полициядан қашып жүргенін айтты. “Не болды?” деп едім. “Кеше аннан келе жатып Ишимге шығар жолдағы бұлаққа соғып жуынып жатқанымда қасында қызы бар жігіт келіп: “Суды неге лайлайсың” – деп итеріп жіберді. Баспалдақпен аланға көтерілдім де тосып тұрдым. Олар машиналарына жақындей бергенде екеуін де жайратып салдым. Қарандыда патрондарымды таба алмай қалдым”, – деді.

– Сіз қылмысты іздестіру инспекторына берген жауабыңызда Усовпен кездескенізді айтқанмен, оның “кісі өлтірдім” дегендін аузыңызға алмайсыз. Бұл қалай?

– Рас, ол жолы мен Усовпен арада болған әңгімені тергеушіге бастан-аяқ айтқам жоқ. Біріншіден, ол мас болды. Сосын тергеуші маған оны неге іздел жүргенін айтқан жоқ. “Қажетсіз әңгімені текке бықсытып қайтемін” деп ойладым.

... Усовтың ісі қаралып жатқалы бүгін бесінші күн. Куәлардың деңі тындалды. Олардың сөздері де, табылған заттай айғақтар да Усовтың кінәлі екенін дәлелдей түскендей. Оны айыпталушының да іші сезетін сияқты. Алғашқы күнгідей емес жүні жығылып, жағалай отырғандарға жаутандауы көбейіп барады. Іштей өзімен-өзі

арпалысып отырғаны анық. Бірақ, судьяның оны асықтырығысы жоқ.

Сөз прокурорға берілді. Айыптаушы бұлақ басындағы қайғылы оқиғаға Усовтың қатысы бар екенін, оның қылмысын мойнына салатын айғақтардың жетіп артылтынын айта келіп: “Усовтың жастығын, бұрын қылмыстық жауапкершілікке тартылмағанын ескере келіп, оның жазасын жеңілдетуге болар еді. Бірақ, ол жалған сөйлеп, сottы адастыру ниетінен қайтпай отыр. Сондықтан оған жазаның ең ауырын тағайындау керек” дегі мүн екен, Усов: “Мен өлтірдім!” деп айғайлап жіберді.

– Мен өлтірдім!!! Мен өлтірдім!!!

– Айыпталушы Усов, тынышталыңыз. Сізге сөз беріледі, қажет деп тапсаныз бәрін сонда айтасыз.

– Мен өлтірдім!!!

Ол сылқ етіп отыра кетті.

Прокурордан кейін Усовтың қорғаушысы сөз алып, айыпталышының жастығын, жүйкесі жүқара бастағанын айтып, сот мәжілісін кейінге қалдыру керек деген ойдың үшіншін шығарды. Сот төрағасы өз шешімін айтып үлгергенше Усов:

– Бәрінен мен кінәлімін, маған сөз беруінізді өтінемін, – деді.

– Жақсы, айта беріңіз.

– Веселовқадан шыққан соң мен жаяулап, күн бастардың алдында бұлақ басына келдім. Беті-қолымды жуып алайын деп енкейе бергенім сол еді, “суды неге лай-лайсын” деп біреу кимелей жеңелді. Қасында қызы бар екен. “Соның алдында қоқыланып тұрғой” деп ойладым да: “Сен, неменде, бұл жерді сатып алып па едің” деп ығыса қоймадым. Сол-ақ екен ол мені итеріп жіберді. Оның күші менен басым екенін сездім де одан әрі ілгіспей баспал-

дақын жоғары көтеріліп кеттім. Бірақ, әлгі жігіттің бой-жеткенің алдында мені қорлағаны қанымды қыздырып жіберді. Аялдаманың тасасына барып мылтығымды оқташ алдым да олардың жоғары көтерілуін күттім. Ар жағында не болғанын сіздер білесіздер...

АЛА БИЕНІҢ ӘЛЕГІ

Кешке жұмыстан оралған бетім еді, алдыннан нәрем Батырхан жүгіре шығып:

- Ата, ала бие жоқ,— деді.
- Тор бие мән күрен үйде ме?
- Иә, оларды жаңа ғана әкеліп қамадым. Ала биені іздеп бармаған жерім жоқ, осы маңайда болса көзіме шалынар еді...

Ала бие бір ғана құлындаған жас мал, көктемде Есілдің ар жағындағы Леденево селосынан Германияға көшкелі жатқан бір нәмістен сатып алып едім. Өзі торы болсада он жақ буйіріндегі ақ таңбасына қарап Ала бие деп атап кеткеміз. Оның үстінен төрт аяғы түяқтан жіліншіккө дейін ақ. Үнемі тұсаулы жүретін. “Қайда кетуі мүмкін? Басқа бір үйірге қосылmasa?”

Сол күні жел теріскейден соғып, екі кештің арасында қара дауыл көтерілмесі бар ма. “Таңертең өзі бір жерден шығар” деп іздей қоймадық.

Содан Ала бие келесі күні де, одан арғы күндері де карасын көрсете қоймады. Көршіміз Болаттың торы байталы да жоқ болып шықты.

- Біздікі құлынынан қолға үйрәнген мал еді, күнде кешке үйге өзі келетін, біреу айдан әкетпесе жарайды ғой,
- деп Болат күдігін жасырмаған.

Менде уәж жоқ. Өйткені Ала бие сырмінен мал емес. Экелгенен бері екі биенің сонында жүретін. “Қайда кетуі мүмкін? Әлде, жылқы малы үйрәнген жерін ұмытпайды деуші еді, Леденевосына тартты ма екен?” Осы оймен елу шақырым жердегі Леденевога барып, жылқышылармен сөйлесіп, тұрғындардан сұрастырып жарты күнімді өткіздім. “Көрдім” деген бір жан жоқ.

Каланың дәл іргесіндегі біз тұратын Озерныйды Есіл

орал өтеді. Демек, өз бетімен кеткен мал солтүстік-шығысқа қарай ғана беттейді.

“Табылып қалар” деген үмітпен алғашында ешкімді дүрліктіре қоймап едік. Тіпті болмаған соң аудандық ішкі істер бөліміне хабарладық. Ондағылар өтінішімізді алып қалды.

– Оларға сәнбендер, жай да жұмыстары бастан асып жатыр.

Жанашырлардың осы сөздерінің де жаны бар-ау деп ойладық. Өйткені, теледидарды іске қоссан болды, күнде еститінің атыс-шабыс, үрлық. Бөлімдегі саусақпен санарлықтай ғана қызметкер сенін биенді іздей ме, солармен күресе ме?! Оларды да түсінуге болады. Ақыры, не керек, жұмыстан сұранып, биемді өзім іздеуге бекіндім. Адал ақы, мандай термен келген мал ғой. Оның үстінен “Бәлешенің биесін үйінің іргесінен аузын аңқитып алып кетіпті” деген алып-қашпа сөздерден кейін намысым да қайнап кетті.

Кеш болса “Тисе терекке, тимесе бұтаққа” дегендей таныстарға телефон шаламын. Хабар жоқ. Тіпті біраздан кейін Ала бие жоғалғалы неше күн өткенінен де жаңыла бастадым.

Осылай дел-сал болып жүргенімде құқық қорғау органдың істейтін бір танысым:

– Кешегі мәліметте жүр. Ресейден ұрланған бес жыл-күмен бері өтпек болған үш жігіттің екеуі ұсталып, біреуі қашып кетіпті, – деді.

– Қай ауылдың жігіттері екен?

– Үшқұдықтікі.

Үшқұдық біздің селодан төтесінен жиырма-ақ шақырым. Бұрын бір-екі рет болғаным бар, шағын ғана ауыл “Ана жақтан жолы болмаған соң, көзіне бірінші іліккен

менін биемді мініп кетуі мүмкін-ау” деген ой сап ете тұсті де Ушқұдыққа тартайын. Ресей шекарашибарына ұстаптай кеткен жігіттің аты-жөнін біліп алғам. Ушқұдыққа кіре бере көшеде кездескен жасы алпыстар шамасындағы ер адамнан Асхат Мәліковті қайдан жолықтыруға болар екен деп сұрадым.

– Сонымен бір аптадан бері көргем жоқ, – деді ол. Сосын шегір қөздерін маған қадап:

– Немене, жылқыныз жоғалды ма,— деді.

Куанып кеттім. “Адасып осы ауылға келіп қалған ғой” деген оймен белгілерін айта бастадым.

– Торы бие, он жақ бүйірінде ақ таңбасы бар, күйлі. Сіздің ауылдың жылқысына қосылmasын?!

– Жоқ, ондай жылқы көргем жоқ. Іздеп жүрген адамын осы маңайды қан қаксатқан нағыз барымташи. Сосын сұрап жатқаным ғой. Ол өзі менің туған жиенім. Әкешешесі мына үйде тұрады.

Үйелмелі-сүйелмелі кемпір-шал диванның үстінде отыр екен. Амандық-саулықтан кейін балаларының қайда екенін сұрадым.

– Соны өзіміз де біле алмай отырмыз. Бір апта бұрын қаладағы апасына барып келем деп кетіп еді, әлі жоқ.

Карттарды текке шошытпайын деп нә жұмыспен жүргенімді айтпадым. Тек кетерде қаладағы қыздарының қайда тұратынын сұрап алдым.

Салып ұрып қалаға келсем, мен іздеген Асхат мұнда да жоқ екен.

– Болған, қазір Озерныйда нағашым үйінде,— деді апасы.

– Озерный да?! Мына іргедегі Озерныйда ма?

– Иә, иә.

– Мен сонда тұрамын ғой, нағашысы кім еді?

– Бейсенбаев Мырзаш, дүкөннің қасында тұрады.

– Е, білем, білем.

Жасы отыздар шамасындағы талдыrmаштау келгендікіт есік алдында жүр екен.

– Сіздің үйде Асхат бар ма? – деп едім, – Асхат – мен боламын, – деді.

– Ендеше, сенімен әңгіме бар.

– Айта беріңіз.

– Бірнеше күн болды бір бием жоғалып сергелденге түсіп жүрмін.

– Оны менен неге сұрайсыз?

– Мүмкін, көрген шығарсың, көрмесен көргендерді білетін шығарсың?

Көргем жок, өзім осы ауылға келгенім жаңа.

Асхатым кісіге тұра қарамай сөйлейді екен. Секем алып қалдым. “Дәу де болса осының қолынан келіп отыр. Бірақ, әрі қарай қысуға дәлел жок”. “Бала, ойлансайшы” деп кетіп қалдым.

Кейін Мырзашпен көрші тұратын, әйелі мектепте мениң әйеліммен бірге істейтін Сәрсөнен сыр тартып едім. “Ол бала осында бір аптадан бері жүр. Бір келеді, бір кетеді”, – деді.

“Ұры – Асхат!” Осы бір-екі сөз миыма шегеленді де қалды. Эйтпесе, ол “бүгін ғана келдім” деп өзінің осы ауылда бір аптадан бері жүргенін неге жасырады? Сол бірғұға шығарып беріп отыр, болмаса осы маңайда бір жерге тығып қойып отыр.

Мұндайда ақыл айтатындар көбейіп кетеді ғой. Біреулар: “Анда кетуі мүмкін, мында кетуі мүмкін” десе, енді біреулар: “Енді әуре болма, ол кеткен жылқы” деп жігерімді құм қылады. Сексен мың тенгеге сатып алған семіз биеден айырылу оңай ма, таңтерденен кешке дейін

машинадан тусу жоқ. Біраздан кейін әйелім ұрса бастады: “Таста, қой әнді, соған ғана қарап отырғамыз жоқ қой. Садақа, балалар аман болсын”.

Мырс етіп күліп жібердім.

– Неменеге жетісіп құлесің?!

– Жай, ертеректе болған бір оқиға есіме түсіп кеткені.

Ана өзіміздің Текенінің Сейіт деген атасы осы өмірге аты шыққан аңшы болыпты. Ит ұстап, құс салады екен. Бірде қыстығуні сол кісінің бір керемет итін бір үйір қасқыр қамап жеп қойыпты. Содан әлгі шал кәдімгідей өкіріп жыласа керек. Сен сиякты кемпірі “Балалар аман болсын, ит табылар” деп жұбатса, “Өй, атаңның аузын бәлең қылайың, балаларды айтты ғой, қайран, Құтжолым-ай!” деп бой бермейді дейді. Жылқы табылар, балалар аман болсын. Бірақ, соны балаларымның аузынан жырып әкеткен адам, дәл қазір күліп отыр ғой. Іздемей болмайды. Таппасам, өкініші кетпейді.

– Ізде, ізде...

Өстіп әйеліммен тәжікелесіп отырғанда ауылдағы аксақалдардың бірі Балтекен келе қалмасын ба.

– Немене, Қадіржан, биең жоғалды дей ме?

– Бір аптадан асты, бармаған жерім жоқ. Таба алмай жатырмыз.

– Жас мал ма еді?

– Жас, бір-ак рет құлындаған.

– Онда ол осы маңайда, ешқайда кетпейді. Мына Есілдің бойындағы жыңғылдардың ішінде шығар. Жер от, суы қасында. Сен алдымен сол жакты бір сұзіп шық.

“Осы да бірдене білетін шығар” деп түстен кейін күрен биеге мініп, Балтекен айтқан жакқа бетtedім. Жолай кездескеннің бәрінен: “Бие көрдің бе?” – деп сұраймын. Бәрі бас шайқайды. Тіпті Қарғалының арғы бетінде тұратын

сігеннің үйінде дейін бардым. Алаңқайға екі жылқысын арқандап қойып, қамшы өріп отыр екен:

– Бұл жаққа бөтөн мал келген жок, – деді.

“Түрін-түсін сұрамастан жұлып алғандай жоқ дегеніне қарағанда осының қолынан келмесін”. Жоқ. Жоқ. Қорасын барып тінтпеймін ғой”. Салым суға кетіп үйге келдім. Көптен атқа салт мінбегендікі ме, аттан түскенде белімді жазып, аяғымды баса алмай қалдым.

Жайшылықта басымыз онша қосыла қоймаушы еді. Ала бие жоғалғаннан бері ағайын-туған кеш болса біздің үйге жетіп келетін болды. Айтатындары белгілі: “Не хабар бар?” Хабар жоқ, жердің астына кіріп кеткен сиякты. Әлде қанат бітіп аспанға ұшып кетті ме екен?

Шай ішіп отырымыз. Күйеу балалардың бірі газеттерге, телефондарға хабарландыру беру керек деді. Ол да дұрыс екен деп танертең қалаға соғып, хабарландыру бердім. Ала бие, төрт бақайы ақ. Бір хабарын бергендерге сый-ақым дайын.

Бие ұшты-күйлі жоғалғалы бүгін оныншы күн. Аудандағылардан хабар жоқ. Не бітірді екен, білеінші деп өзім бардым. Бір жас жігітке берген екен.

– Бүкіл участекелік инспекторларға хабарландырдық,
– деді.

– Олар іздеп жатса жарайды ғой.
– Өзім де шығар едім, бірақ, көлік жоқ.
– Мен көлікпен жүрмін.
– Қайда барамыз?
– Мына бетті түгел аралап шықтым. Енді Тоқшынға дейінгі ауылдарды бір шолып шықсам ба деймін.

– Бұл екі ортада қандай ауылдар бар?..
– Лебединое, Ивановка.

– Лебединсөда небәрі он шақты-ақ үй қалды, тұра Ивановкаға барайық.

Ивановкаға келісімен учаскелік инспекторды іздең едік, таба алмадық. Селолық округтің әкімі бір иманжүзді адам екен, аяушылық білдіріп:

– Осы селода ет дайындаумен айналысатын бірнеше адам бар, кеше Қасымовтардың кішісі: “Қалаға ет апарайын деп едім, анықтама бер” деп келіпті, ал біздің есебіміз бойынша оның малы жоқ, бермедік. Осында жылқысы көп екі шаруа қожалығы бар, соларға да соға кетіндер, – деді.

Қанша дегенмен, полицияның аты полиция ғой, корқады, біраз үйдің қақпасын қақтық, біраз үйдің қорасына кірдік. Не жұмыспен жүргенімізді естіген ауылдың бір тұрғыны: “Ондай малды ешкім қорасында ұстамайды. Баяғыда сойып тастады. Бір жылқы деген не, тәйірі. Былтыр мына оң жақтағы көршімнің бес жылқысын бір түнде жоқ қылып жіберді” деген.

Шаршадым. Күдер үзейін дедім. Құзгі уақыт қой. Әлгіндей болмай қараңғылық түсіп кетеді. Аудан орталығына бет алып келеміз. Лейтенанттың: “Бөлімде жұмысым бар еді, жеткізіп саларсыз” деген. “Түк бітірмесе де күні бойы қасымда салпаңдал жүрді ғой, жеткізуім керек”.

Аудандық ішкі істер бөлімінің қасынан қозғала бергенім сол еді, ішінен жүгіріп шыққан кеспелтектеу келген жігіт машинамен қатарласа жүгіріп “Тоқта!” дегендей белгі берді.

– Ағай, мына Вознесенкада бір жылқы тұрған көрінеді. Қазір баруымыз керек.

– Сағат он бір болды ғой, біз жеткенше он екі болады. Таңертенге қалдырысақ қайтеді?

– Жок, таңтеренге дейін жоқ қылады. Жету керек. Сіз сігендарды білмейсіз ғой.

– Жақсы, отырыңыз. Тұр-түсін сұрадыңыз ба?

– Телефонмен хабарлады, түк естілмейді. Әйттеір, бөтен жылқы дегенін түсіндік.

Вознесенка қанша жақын болса да, айтқандай, он екіде келдік. Участекілік инспектор жас жігіт екен, оның өзін тауып алу бір күш болды.

Кондратовтың үйі селоның ең шетінде екен. Беймезгіл уақытта есік алдына екі машина тоқтай қалғанда үйдегілер әбігерге түсіп, бөлмеден бөлмеге жүгіре бастады. Терезеден бәрі көрініп тұр. Сәлден соң жарықты бір сөндеріп, бір жаға бастады. Жоқ іздеген адам күдікшіл болады екен. Сол сәт осы үй ұрылардың ұсынадай көрінуі бар емес пе. Бием табылғандай елеғізіп отырмын.

Ақыры үй иесі де сыртқа шықты-ау. Сақалы қауғадай орта жастағы адам екен. “Абыржыған түрі жаман, биемді сойып тастамаса жарайды ғой”.

– Сіздің үйде бөтен жылқы бар дейді ғой, – деді жаңа жолда келе жатқанда өзін қылмысты іздестіру жөніндегі аға инспектор Нұрқан Бекіровпін деп таныстырған жігіт.

– Кім айтты?

– Естідік.

– Бөтен жылқы жоқ, бүгін мына көрші ауылдан сатып алдым.

– Торы ма?

– Торы.

– Жұр, көрсет.

Үй иесі “Қазір қораның кілтін алып шығайын” деп үйіне қайта кірді.

Кораның есігін шынжырмен шандып кілттеп тастапты. Құлыпты аша алмай көп бөгелді. Қолы дір-дір

етеді. “Осы үрлап отыр. Өзі үрламаса, айдап әкеткен адамнан сатып алған”. Құдігім қоюланғаны соншалық, бием табылғандай шаршағанымды да ұмытып кеттім.

Торы бие менікі болмай шықты. “Жоқ, бұл бие менікі емес, менікінің оң жақ бүйірінде ағы бар” дедім. Сондағы үй иесінің қуанғанын көрсөніз. “Григорийден сатып алышп едім. Ол мені алдауға тиіс емес”, – дейді.

* * *

Ала бие жоғалғалы бүгін он бесінші күн. Теледидардан хабарландыруым күнде жүріп жатыр. Өзім болсам, құдерімді үзе бастидым. “Баяғыда сойып жеп қойған шығар. Әйтпесе, бір жерден шығар еді ғой”. Тіпті қайда барағымды да білмеймін. Осылай дел-сал болып отырғанымда телефон шылдыр ете түсті. Қалада тұратын күйеу балам екен.

– Сүйінші! Биеніз табылды, бүгін отынға бара жатқанда Талғат пен Қайрат ағаштың ішінде байлаулы тұрган екі биені көріпті.

– Аузыңа май, қай жерде екенін көрсете ала ма?

– Жас балалар ғой, қорқып жылқыларға жақын-дамалты.

– Сосын?

– Екі сағаттан кейін қайта келсе, биелер манағы орнында болмай шығыпты.

Осы әңгімеден кейін күйеу баламды, Қайрат пен Талғатты салып алышп, биелер байлаулы тұр деген жерге барайын.

– Өздерін анық көрдіндер ме?

– Міне, осы жолмен ағашты жанай өттік. Екеуді де торы, біреуінің бүйірі – ак.

– Белгілері келіп тұр. Сонда қайда кетулері мүмкін?

Әлдебіреулөр осы арада дем алып, сосын әрі кетті ме екен. Олай дейін десем, екі жылқы ұзак түрғанға ұқсайды, маңайының бөрін тапташ тастапты.

Тағы да қас қарайып кетті. Амал жоқ, үйге оралдым. “Әйтеір, тәубе, бием алысқа ұзамаған сияқты. Бұйырса табылып қалар. Өзімді өзім осылай жұбатып жастыққа бас қойғаныммен түні бойы дұрыс ұйықтай алмай шықтым.

Танертең аудандық ішкі істер бөліміне соғып, қасыма Нұрқан Бекіровты ертіп алдым да қаланың күнгейіндегі орман шаруашылығына тарттым. “Мүмкін, бос журген жылқыларды біреуі ұстап алған шығар. Болмаса, көрген адам табылып қалар”.

Поселкенің шетінде кездескен бірінші адамға нә жұмыспен жургенізді айтып:

– Осы маңайда журген бөтен жылқы көзіңізге түскен жоқ па? – деп сұрадык.

– Түсті, – деді ол бірден. – Кенседен кейінгі үшінші үйде Портушкин Петр тұрады. Кеше түс кезінде бәріміз жабылып ұстап іздеғен біреу болса келер деп байлатып қойғамыз.

– Түрлері қандай?

– Екеуі де торы, жас малдар, біреуінің бақайлары – ақ.

Портушкин жасы алпыстан асқан шал екен. Рұқсат сұрап үйінә кірдік. Кемпірі екеуі терезенің алдында шай ішіп отыр. Амандық-саулықтан кейін Нұрқан:

– “Жоқ іздел жүрміз. Сіздер кеше екі биені ұстап байлап алды деген соң келдік”, – деді.

Менің екі көзім шал-кемпірдө. Олар болса бірін-бірі жаңа көргендей, жанарлары түйісе қалыпты. Тіпті полицеидің әлгі сөзін естімеген сияқты. Меніреу адамдай тіл катар емес. Шыдамым таусылып:

– Бие іздеп жүрміз, кеше сіздер ұстап алышсыздар ғой,
– дедім.

Сонда ғана кемпірі:

– Ұстағанымыз рас, бірақ, тұнде иелері келіп алып
кетті, – деді.

Мәссаған! Иелері дейді, тағы да мәнің бием болмай
шықты ма?

– Тұрін, тұсін айтып бере аласыздар ма?

– Екеуі де торы, біреуінің маңдайында кішкене қасқасы
бар. Екіншісінің бүйірі – ақ. Тұс кезі ғой деймін, есік ал-
дында жүр едім, біреуі шауып келіп аулаға өзі кірді. Ба-
сында ноқтасы бар, тізгіні салбырап жүр. Жақындалап ке-
ліп едім, қашқан жоқ. Біреу айырылып қалған ғой деп
есік алдына байлап қойдым. Содан бес минут өтті ме,
өтпеді ме, ана Иванның үйінің сыртынан кісінеген дауыс
естілді. Торы байтал екен. Қөршілер бар қаумалап оны
да ұстап алдық. Иван: “Қораға кіргізіп байлап қой, теле-
дидарда бірнеше күннен бері хабарландыру жүр, белгілері
келіп тұр телефон шалып хабарла, сыйақы аласын”, –
деді.

– Сосын?

– Бізде телефон жоқ. Кемпірім әдейі “Бензостройға”
екі рет барып хабарласа алмай келді. Сосын ерслі-қар-
сылы жүгіріп жүргенде кеш болды. Малды орналасты-
рып үйге кіргеніміз сол еді, есік алдына бір машина келіп
токтады. Шықсам, шарбақтың қасында бір әйел мен жігіт
тұр. Амандастық. Іле әйел:

– Атай, біздің жылқыларымыз сіздің үйде деп естіп
келдік, – деді.

– Қандай жылқы? – дедім түк білмегенсіп.

– Екі торы бие.

– Қандай ерекше белгілері бар?

– Біреуінің мандайында айы бар, екіншісінің он бүйірі, төрт бақайы – ак. Сайрап тұр.

Үйге кірдік. Әйелдің жасы қырықтар шамасында-ау деп жобаладым. Бойшан. Үстіне былғары пальто киген. Қанша дегенмен күз ғой. Қайта жігіттің киімі жеңіл ме деп қалдым. Әйел:

– Сыйақыңызды ертең әкеleiп береміз, күн кешкіріп қалды. Өзіңіз білесіз Белсө әжептейір жер ғой, – деп бастырмалатып жатыр. Кемпірім ол жік-жапар:

– Берме, алдап кетеді, алдымен ақшасын алып келсін.
– Сенбесеніздер, міне, жүргізушінің жеке басын куәландаратын құжатты тастап кетейік.

– Ақыры, не керек, көніп қалдық. Екі биені алып шықтым. Жігіт машинаның жүк салатын бөлігінен ер-тұрманын алып шықты да, біреуін жетегінде алып, жүріп кетті. Әйел де көп бөгелген жок.

– Қандай машина, нөмірін байқаған жоқсыздар ма?
– Ескі “Жигули”, тусі қызыл, ал нөмірінде тіпті назар аудармаппиз да.

Осы арада әңгімеге кемпір араласты:

– Дәл сол кезде үйде өскери училищеде істейтін күйеу баламыз болған. Мүмкін, нөмірін сол байқап, есінде сақтап қалмаса?..

Кемпір мен шал аң-таң. Мен болсам, есенгіреудің азак алдында отырмын... Ақыры бүйірмаған мал болды. Тіпті алаяқтар қалдырып кеткен құжаттың иесін, олар мініп келген машинаны тапқан күннің өзінде, әрине, оған қыруар уақыт кетеді, жылқылардың ізі де қалмайды”.

“Шешінген судан тайынбас” деген емес пе, менің өтінішім бойынша Нұрқан көліктің нөмірін, төлкүжаттың иесін тауып берді.

– Бірақ, ага, сіз ренжіменіз, бастықтарым бір тығыз

жұмыс тапсырып жатыр, соны орындауым керек, – деп асығыс екенін білдіріп, кетіп қалды.

Күәліктің иесі Логиновты мекен-жайы бойынша іздел барып едім, шешесі болуы керек:

– Ол жазда Ресей жаққа кеткен, содан әлі оралған жок, – деді.

“Жигулидің” иесі Семенов деген екен. Ол машинаны сатып жібергенін айтты.

– Кімге сатып едініз?

– Мына қаланың іргесіндегі Воскресеновкада тұрамын деген. Тіпті аты-жөні де есімде қалмапты. “Жазған құлда жазық бар ма” деген емес пе, амал жок, “мүмкін біреуі болмаса біреуі білер, көрген адамдар кездесіп қалар” деген шайтан үміттің жетегінде Воскресеновкаға тарттым. Әжептәуір, үлкен елді мекен екен. Көше-көшенні бойлап, аулаларды шолып келемін. Бір кезде өз көзіме өзім сене алмай қалдым: Мен іздеген “Жигули” ең шеткі көшедегі бір үйдің ауласында тұр. Маңайында ешкім көрінбейді. Сезік туғызбайын деп өтіп кеттім де, келесі көшеге барып бір-ақ тоқтадым. “Бәрі, түсі де, машинаның нөмірі де келіп тұр. Енді ňе істесем екен? Кіріп барып ”биемді тауып беріндер” деп қиғылықты салайын ба. Әлде... Қой, талайды қан қақсатып жүрген әккі қулар болса маған жөндерін айтып, құйрығын ұстата ма. Одан да аудандық ішкі істер басқармасына хабарлайын”. Осы оймен ешкімге соқпастан келген ізіммен кері қайттым.

Сол күні Нұрқанды жұмысынан таба алмадым. Кешке телефон шалсам үйінде екен:

– Аға, сіз өзіңіз іздеменіз. Біз оларды таптық. Тек қолға түсіруғана қалды. Сірә, іздеріне шыққанымызды сезген болулары керек, екі күннен бері үйлеріне жоламай жүр, – деді.

Осыдан кейін көңілім жайланып, ертеңіне жұмысқа шықтым. Келсем бастықтың қабылдау бөлмесіндегі қыз:

– Сізді кешеден бері бір әйел іздең жатыр. Екі рет телефон шалды, – деді.

– Кім болды екен? – дедім де қойдым.

“Ала биенің жыры жетті ғой”, енді жұмысымды істейін” деп қағаздарымды алдыма ала берген едім, телефон шылдырлап қоя берді. Әйел даусы, амандақ-саулық жоқ:

– Бие жоғалттыңыз ба? – деді.

– Иә.

– Қандай ерекше белгілері бар?

– Төрт жасар торы бие, семіз, оң жақ бүйірінде ақ дағы бар. Төрт бақайы да – ақ.

– Бір хабарын берген кісіге сүйінші бола ма?

Осыдан бірнеше күн бұрын біреу осы сұрақты қойса, сол биенің жарты құнын берे салар ма едім, кім білсін, ал қазір бүйрекім бұлк етер емес. Дауысы да, қойған сұрағы да ұнамай қалды.

– Бием де, оны ұрлаған адам да табылды.

Осы сөздердің аузымнан қалай шығып кеткенін өзім де аңғармай қалдым.

– Табылды дейсіз бе?!

– Иә, табылды.

Белгісіз әйел трубканы тастай салды. “Кім болды екен? Сыйақы алғысы келген біреу шығар” дедім де қойдым. Содан жұмыс аяғына дейін биені де, басқаны да ойлауға мұршам келмеді. Жұмыс үйіліп қалыпты, бір күнде бітетін шаруа емес. “Ертең де күн бар ғой” деп үйге жинала бастадым.

Біреу есік қаққандай болды.

– Кіріңіз, кіріңіз.

Бойшандау келген келіншек табалдырықтан имене

аттап тұрып қалды. Үстінде ұзын былғары пальто. Аққүба, ашық жүзді... Орман шаруашылығында тұратын, биені ұстап, кейін айырылып қалған шалдың сөздері есіме түсে кетті. “Иә, соның дәл өзі”.

– Жоғары шығыңыз, қандай жұмыспен жүрсіз?

Келіп өзім нұсқаған, қарсы алдында тұрған орындыққа жайғасты. Бірақ, үн жок.

– Сейлеміз.

– Сіз бие жоғалттыңыз ба?

– Иә.

– Белгілері бар ма еді?

– Оны сіз мемек жақсы білуге тиіссіз.

Екі бетінің ұшы қызарып, бір түрлі ыңғайсызданып қалды.

– Ағай, кешіріңіз...

– Мен сізді түсінеді алмай отырмын, келгеннен кейін бүкпелемей ашық айтсанызышы. Кім боласыз, мәнің билеме қандай қатысыңыз бар?

– Биенізді орман шаруашылығынан біз алып кетіп едік.

– Біз деп отырғаныңыз кімдер?

– ...

Енді сұракты мен қоя бастадым.

– Биелер қайда?

– Біреуі Воскресеновкада байлаулы тұр, ал сіз айтып отырған бие жолда мертігіп, сойып таstadtык.

Ұрылардың ізіне шықсақ та “енди ала бие қолға тиекоймас” деген ойға женіліп қалсам керек, селт еткем жок.

– Аға, бір жолға кешіріңізші!?

– Менен несінен кешірім сұрайсыз, барлық қағаздар аудандық ішкі істер бөлімінде, қалғанын сондағыларға түсіндіре жатарсыз.

– Ондағылар менімен сөйлеспейді. Егер сіз мені аяма-саныз, құрыдым. Аяғыңызға жығылайын, бала-шагамды аяныз.

– Бала-шаганың жайын ойласаңыз бұрын қайда қал-дыңыз? Енді болмайды! Қолмен істегенді мойынмен көте-ру керек. Заң алдында жауап беруге тура келеді.

– Аға, аға!..

– Кешіріңіз, жұмыс аяқталып қалды, үйге қайтуым керек.

– Аға!..

Ертеңіне жұмысқа келсем, кешегі келіншек есік ал-дында тосып тұр. Танығасын амандаспай өте алмадым. Ол үнсіз сонымнан ерді.

Кешегі әнгіме. Бар айтатыны: “Аға, кешірші, аудан-дық ішкі істер бөліміне берген өтінішінді қайтып алы-нызышы”.

– Қарағым-ау, қалай қайтып алам. Олар менің сұ-рауым бойынша сол биенің соңында бір ай жүрген жоқ па. Біреудің малын алыш кеткенде не ойладындар?!
Кешіре алмаймын, оған ренжіменіз.

– Аға, менің жағдайымды түсініңізші. Мені аяма-саныз да, екі баламды тірі жетім етпеніз.

– Әкелері қайда еді?

–...

– Өлде екеуініз бірге үрлап па едіңіздер?

– Қүйеуім екі жылдан бері түрмеде отыр. Ұлым – колледже, қызым оныншы сыныпта оқиды. Айтқаны-ныздың бәрін істейін. Қалаған биенізді сатып әперейін...

– Әпермей қайда барасыз. Бір бие емес, екі бие әпе-ресіз. Бір ай жұмыстан қалдырып, қаншама жүйкемді жүқарттыңыз. Соның бәрінің өтеуін төлейсіз.

- Төләймін, же айтсаңыз, соны істеймін. Тек өтініші-нізді қайтып алсаныз болғаны.
- Күйеуініз же үшін отыр?
- Жылқы ұрлап ұсталып қалып еді.
- ...
- Е, түсінікті...

Сейлескен сайын келіншек іш-бауырыма кіріп барады. Миым ашып кетті. Өзі әп-әдемі, тіпті ұры деуге қимайсын. Ала бие есіме түскенде зығырданым қайнайды да, “балаларымды аяңызшы” дегенде басыла қалам. “Бұл байғұсты отырғызып қойса, оны мен солын танымаған екі бала кімге қалады?” Менің қобалжып, толқып отырғанымды сезетін сияқты.

- Аға, бір жақсылық жасаңыз, өмір бойы ұмытпаймын. Ертең-ақ биеніздің орнына бие әкеleп беремін.
- Биені қайдан, қалай әкеттініздер. Жиырма күн бойы қайда ұстадыңыздар. Айтпақшы, есіміңіз кім болады?
- Балқұміс.
- Атыңыз қандай жақсы.
- Мен өзім бұрынырақта жол полициясында қызмет істегем. Бірақ, жұмысы тиышсыз екен. Үш-төрт жылдан кейін тастап кеттім. Өзімнің жеке мәншік “Жигулиім” бар, рөлде өзім жүремін. Сіздің биеніз жоғалардан екі күні бұрын үш жігітті Булаево арқылы Ресей шекара-сына жеткізіп тастағам.
- Біреуі Үшқұдықтікі ме?
- Иә, Асхат та бар. Оларды келесі күні қарсы алатын болып келістік. Бірақ, белгіленген жерге Асхат қана келді. Үшеуі үш жылқыны мініп ағаш арасымен келе жатқанда шекарашиларға кезігіп қалыпты. Ана жігіттер сасқа-лақтап қалса керек, Асхат қашып құтылыпты. Көзге түсіп қалған соң астындағы атты қоя беріпті.

– Сосын қалаға қайтып келе жатып сіздер жаңа жоспар құрдыңыздар ғой?

– Асхат: “Қала маңында жайылып жүрген жылқылар көп қой. Солардың бір-екеуін әкеліп беремін”, деді. Айтқандай, ол бір күннен кейін екі биені бір жерге тығып қойғанын хабарлады. Ертең әкеліп беремін деген. Бірақ, әненің деп бір апгадай жүріп алды. Тауып алып сөйле-сіп едім. “Шыдай тұру керек, қалай сезіп қалғандарын білмеймін, менің басқан ізім андулы”, деді. Содан төрт-бес күн өткеннен кейін орман шаруашылығының ар жағындағы бір ағаштың ішінә байлап қойғанын хабарлады. Бірден әкете алмадық. Өйткені, сол маңайда отын дайындалп жатқандар көп екен. Қаладан Асхатты тауып алып: “Енді не істейміз?” деп едім, “Коя берейік, иесі менен көріп жатыр. Бүгін де келіп кетті. Өзің тауып берсен, кешіремін. Ал, болмаса ренжіме” дейді” деп азар да безер болды. “Тағы бір күн шыдайық, ертең өзім алып кетемін” дедім. Бірақ Асхатым ертеңіне тұс алдында барып екі биені босатып жіберіпті. Серік екеуміз, “Бірнеше күн от-тамаган аш малдар үзай қойған жоқ шығар“ деп сол маңайды көп шарладық. Ақыры, орман шаруашылығынан таптық...

ҚАҚПАҢ

“Қап!!! Бұл дүние не болып кетті?!” Алмас есін жия алар емес, есендіреп отыр. Басы мен-зен. “Енді қайттім, не істесем екен?!” Ол өзі үшін дүние осылай аяқ астынан астан-кестен болады деп ойлаған жоқ еді. Көзді ашып-жұмғанша қолына кісін түсіп, мұсәпір болды да қалды. Бұлтаруға шама жоқ. “Ұсталды, онбай жығылды. Құдай үрдь! Өзі құрган қақпанға өзі түсті”.

Ол басын қос қолдап қысқан күйі әлі отыр. Сапырылышқан сансызың сауалдар жанын жегідей жеп, өзегін өртеп барады. “Қап!!! Ел-жұрттың алдында масқара болдым-ау! Бәрінен де кеше ғана қосылған келіншегіне не айтады?” Қөнілі ала-құйын, қамығып жылаудың аз-ақ алдында отыр. “Бәрінен өзім кінелі”.

Алмас өскер қатарынан оралысымен полицияға кірген. Жоғары білімі болғандықтан жарты жылдың ішінде жұлдыз тағып шыға келді. Айлығы да жаман емес. Ауылға жиі барады. Барған сайын ата-анасы: “Бәрінен Алмас озды” деп қуанып қалады. Құрбы-құрдастары да бұған қызыға қарайды. Өйткені бұл олар сияқты жол жиегінде көлік күтіп тұрмайды. Қол көтерсе болды, өтіп бара жатқан машина кілт тоқтап, екі ауыз сөзге келмей ала кетеді.

Вокзал алаңындағы базар таң атқаннан қас қарайғанға дейін ығы-жығы халықтан бір босамайды. Солардың тәртібін қалт жібермей қадағалау Алмас пен Ермектін міндеті. Ермек оның қызметтес серігі. Өзі бір сөзуар жігіт. Бұдан бір-екі жас үлкен болғандықтан ба, ылғи ақылғойсіп сөйлейді. Кейде тіпті “бала” деп манғазданады.

Бірде сол Ермек кезекшіліктен қайтып келе жатқанда:

– Бала, сенің не ойлағаның бар, осылай жаяу жүре береміз бе? – деп бұған сауал тастаған.

– Жүрмеленде не істейміз. Он бес мың теңге коммуналдық төлемдер мен тамақтан да қалмайды. Айлық

сәл кешіксе, қарыз сұрап көршілерге жүгіреміз.

– Міне, міне, мәселе қайда жатыр?! Ал ана біреуі “Ауди”, екіншісі “Тойота” мініп алған Сайлау мен Жанат қайын жұртының байлығына малынып жүр дейсің бе?

– Қайдан білейін.

– Білмесен, бала, мені тында, ол екеуінің бір күндік көлденең табысы екеуіміздің айлығымызды он орап алады.

– Не дейді?!

– Сен өзің аузыңа қалай едің?

– Тастан ғой бәрі, тастан.

– Олай болса мені тында, ертең “Ымды түсінбесен, дымды түсінбейсің” операциясын бастаймыз.

– Ол не тағы?

– Асықпа! Бәрін ертең өз көзіңмен көресің.

Таңертең күндеңі уақыттарында жұмысқа келген Алмас пен Ермек жабық базардың бұрыш-бұрышын бір шошып шығып сыртқа беттеген. Дәл осы кезде Ермек:

– Энде, қара, – деп Алмасты жеңінен тартып қалды.

– Кәнде, кімді айтасың?

– Дауыстама, шошытып аласың.

Көкөністің кезегінде тұрған орта жастағы әйелдің сөмкесінә қол сұңгіткен жас жігітті нақ осы кезде Алмастың да көзі шалып қалған. Ол тұра жүгірмек болып еді, Ермек жібермеді:

– Тоқта, қымылдайтын кезді өзім айтам.

– Айырылып қаламыз ғой?!

– Ешқайда кетпейді. Топтан былай шықсын.

Бейғам әйелдің күмәжнегін қағып кеткен жігіт бірден базарға іргелес тұрған бес қабат үйдің ауласына қарай тартты. Ізін іле-шала бұлар кіріп келгенде ол подъездे ақша санап тұр екен. Сасып қалды.

– Тырп етуші болма! – деді Ермек қатқыл үнмен. Сосын әлгі бейшараның қолын қайырып жіберді де, бұған тіндегендегі белгі берді. Жігіттің қалтасынан тағы да едөүір ақша шықты. Алмас “Не істейін?” дегендегі серігіне қараған. Оның мұнда жұмысы жоқ, жігітке шүйлігіп жатыр:

– Жеке басынды куәландыратын құжаттарың қайда?

– Төлкүжат алып үлгергем жоқ, түрмеден босап шыққан бетім.

– Қайда бара жатырсың?

– Челябіде әке-шешем тұрады.

– Челябіге баратын болсан, мұнда не істеп жүрсін?

– Осында мектепте бірге оқыған жолдасым тұруши еді, соған соға кетейін деп...

– Түсінікті, қандай жолдасынды сағынып келгенің. Сөзді қой, бәлімшеге барамыз! Жылы орнынды сұытпайтын болдың!

– Азамат бастық, бір жолға кешірініздер, үрлайын деп үрлагам жоқ, өзім де байқамай қалдым...

– Былшылдама, жүр былай! Ермек әбден қатуланып алған. Ұры тіпті сасайын деді.

– Бір жолға кешірініздерші, мына ақшаны алыңыздар, мені қайта отырғызғанда сіздерге не пайда?!

– Қанша ақшаң бар?

– Он мың ресей рублі, жолыма қалдырсаныздар болды.

– Жарайды, әкел бері. Енді табанынды жалтырат!

Ермектің осылай деуі мұн екен әлгі байғұс зыта жөнелді.

– Көнє, андағы күмәжнекте не бар екен?

Алмас аузын ашқанша Ермек күмәжнекті актара бастады. Одан да он мындағы ресей рублі шықты. Ермек

он мынды бұған үстітты да, қалғанын өз қалтасына салып алды.

Алмас аң-таң. “Мұнымыз қалай?” дегендей, серігіне қарай берген.

– Үндеме, әлгі байғұс енді қайтып қарасын көрсетпейді. Өзін Ресейіне жаяу қашқандай қылғам жок па. Сірә, әйел де сол жаққа кетіп бара жатқан біреу.

– Обал болмай ма?

– Эй, бала, қайдағы обал?! Осы сенің, менің жайымды ойлап жатқан біреу бар ма. “Осылар мына сарышұнақ аязда біздің тыныштығымызды ойлап сүмендеп жүр-ау” деп ешкім қалтаңа ақша салып бермейді ғой. Ендеше, біз неге біреуді аяуга тиістіміз. Ана сүмелек үйіне жеткенше қалтасындағыны бәрібір ішіп құртады. Жер сүйреткен құндыз тонына қараганда әйел де жерге қарап жүрген жан емес.

– Оның да рас.

– Рас болса, кеттік.

Сол күні аспаннан жауғандай болған он мың рубль қалтасын қыздырып, Алмас түннің бір уағына дейін үйіктай алмады.

Келесі күні Ермек Алмасты бір бұрышқа алып барды да:

– Осы арадан бәрі алақанға салғандай көрінеді, қара, – деді.

– Кімді қараймын.

– Қазір, қазір... Ана бір малақайын баса киген шелpek ерінді көріп тұрсың ба? Дәуде болса ауылдан келген сабаз.

– Иә, аузын ашып қалыпты.

– Қазір қатырамыз, сен қазір оған бар да “Мына қо-

рапшаны ана үшінші қатардағы мұртты жігітке бере койшы” – деп сұра.

– Менің барғаным қалай болар екен?

– Сенің полиция екенінді қайдан біледі, тағы кімді іздеп жүреміз, келіспесе еркіне қоймай қолына ұстарат та шеткерірек шығып қарап тұр. Қалғанын өзім-ақ реттеймін.

Алмас бұдан әрі серігімен сөз таластырған жоқ. Қорапшаны алды да әлгі жігітке беттеді. Бейтаныс екі ауыз сөзге келмей келісе кетті. “Кімге? Кімге?” дегенше Алмас топтың арасына сіңіп жоқ болған. Осылай аңырап қалған жігітті Ермек тарпа бас салып, сыртқа алып шықты. Сас-калақтаған жігіт әлгі қорапшаны түсіріп аламын деді ме екен, қалтасына сала қойды. Ермекке керегі де осы еді.

– Қалтанда нә бар?

– Ештеңе де жоқ.

– Жақсы, қазір көреміз. Ермек анадайда темекі шегіп шүйіркелесіп тұрған 3-4 жігітті шақырды. Осындағы жүкшілер болулары керек, жетіп-жетіп келді.

– Жігіттер, күә боласындар, мына азаматты қару сатып жүрген жерінде ұстадым.

– Қайдагы қару!

– Сөзді қой, бөлімшеге барамыз, тінтеміз. Ештене та-былмаса сенің бағын, ал қалтаннан бірдене шықса күрыдым дей бір.

Ермек түкке түсінбеген жігітті дедектетіп полиция бөлімшесінә алып келді.

Лейтенант формасындағы орта бойлы жігітке аман-дасқаннан кейін:

– Азамат, мына жігітті көптөн сырттай бақылап жүруші едім, ақыры қолға түсірдім, – деді.

– Қайдағы көптен, қайдағы бақылау?! Мен қалаға анда-санда бір-ақ келемін.

– Ондай ертегінді басқаларға айт. Білеміз, қолға түс-кенде қойдан жуас бола қалатындарынды. Көне, тінтуді бастайық.

– Қалтандағы заттарды өзің шығарасың ба, қалай?

– Жақсы, өзім шығарайын.

Жігіт ойында ештеңе жоқ, қалтасынан әлгі қорапшаны алып шықты да столға қойды.

– Мынау ňе нәрсе?

– Сіріңке шығар.

– Қазір көреміз, аш кәне. Жоқ, бері өкел, өзім ашам.

Мынау ňе, сіріңке ме?

Жігіт өз көзіне өзі сенбекендей сілейіп қалды.

– Мынау ňе, сіріңке ме?! Жігіттер көрдіндер ме, ТТ-ның оғы, жақындандар, куә боласындар! Тұқ білменсуін. Бір, екі, үш... алты. Барлығы алты оқ.

– Ағай, ағай!!!

– Қайдағы ағай, сенің ағайың темір тордың ар жағында...

– Бұл қорапша мәнікі емес.

– Енді кімдікі?

– Жаңа бір жігіт ана сөрелерде тұрған біреуге берші деп сұрап еді.

– Қандай жігіт, кім ол?

– Білмеймің, түр-түсін де андамаппрын. Пөздан қалып барамын деген соң ала салып едім.

– Өтірікті ыскыртпа, сендейләрдің талайын көргемін.

Азамат, қағазынды толтыр. Мынаны жабу керек.

Лейтенант полицейден, куә ретінде шақырылған жігіттерден түсінік алды да, өзі толтырған қағазға қолдарын қойдырып қалды. Сонын ғана “күдіктіге” бұрылды.

- Аты-жөніңіз?
- Мақсұт Балтабаев.
- Қашан, қайда тудың?
- 1989 жылы, Қызылой ауданында туғам.
- Әке-шешең бар ма?
- Бар.
- Білімің?
- Педагигикалық колледжді тәмамдағам.
- Қызметің?
- Ақтас ңегізгі мектебінде мұғаліммін.
- Қалаға қандай мақсатпен келдіңіз.
- Апа-жездем осында тұрады, демалыс болған соң соларға келгем.
- Қару сатумен қашаннан бері айналысып жүрсің?
- Қайдағы қару?...
- Сен түк білмегенсүді қой. Шыныңды айт. Сонда жаңа женілдейді.
- Мен ештең де білмеймін, мына қорапша менікі емес.
- Сенікі болмаса, менікі ме? Не деп тұрсың сен өзі!
- ...
- Апам бар дедің бе? Кім болып істейді? Олардың пәтерінде телефон бар ма?
- Апам да, жездем де базарда сауда жасайды. Телефондары бар, 31-01-92.
- Бүгінше осында боласың. Жақсылап ойлан. Бәрін есіңе тұсір. Әйтпесе, түрмеден бір-ақ шығасын.
- Лейтенант столының қасындағы түймешені басып, кезекшіні шакырып алды да:
- Мынаны қамай тұр, өте қауіпті қылмыскер, – деді.
- Азаматты Ермек пән Алмас есік алдында күтіп тұр екен.
- Қалай, беті бері қарайтын ба? – деді Ермек.

– “Менікі емес” деген сөзінен танаң емес. Осында аласы тұрады екен. Үйінде телефоны бар. Алмас, сен соған хабарласып, інісінің уақытша оқшаулағышта отырғанын жеткіз. Таңертең өзі-ақ жүгіріп келеді.

Айтқандай, Азамат сыртқы киімдерін шешіп, орнына отырар-отырмasta есік қағылды.

– Кірініз, кірініз.

Табалдырықтан имәне аттаған жас келіншек жоғары озбай тұрып қалды. Жылаған болуы керек, екі көзі қызырып кетіпти.

– Лейтенант Сәрсенов сіз боласыз ба?

– Иә, менмін. Құлағым сізде.

– Менің... Менің інім сіздерде деген соң келіп едім.

– Фамилиясы қалай?

– Балтабаев...

– Ә, кешегі ұсталған жігіт пе, оның жағдайы жаман.

Келіншек бозарып кетті.

– Жуас бала еді, бірденеге ұрынып қалмаса жарайдығой.

– Сіздерге жуас шығар, ісі жуан, бес-алты жылды арқалайтын шығар.

– Не дейді!!!

– Отрыныңыз, тағы да айтам, ініңіздің жағдайы өте жаман. Кеше мына іргедегі базарда тапаншаның оғымен ұсталды. Пистолетін лактырып үлгерген болуы керек, іздестіріп жатырыз, табылып қалар.

– Қайдағы қару??!

– Куәлар бар, міне танысам десеңіз, оқып шығыңыз. Ініңіз қару сатпақ болған. Тағы бір жорамал бойынша, ол қылмыстық топтың мүшесі. Базарға біреуге қастандық жасау мақсатымен келген. Оның бәрі тергеу барысында анықталады. Кеше жауап алынды, өзі де мойындал отыр.

Келіншек екі иығы селкілдеп, бетін басып жылай бас-тады: “Мүмкін емес, мүмкін емес...”

– Жыламаныз, көздің жасын бұлағанмен іс бітпейді. Одан да бірдеме қылып аман алып шығу жағын ойлаңыз.

– Менің қолымнан не келеді?! Мен не істей аламын. Қорғаушы жалдайын ба?

– Оны өзініз білесіз. Бірақ бұл мәселені бүгін шешпесеніз ертең кеш болады.

– Сонда не істеуім керек? Білсөніз айтсаңызы?! Біздің мұнда ешкіміміз жоқ, көмектесінізші. Еңбегінізді же-меймін.

– Ол оңай болса, кеше-ақ қоя бермеймін бе. Бірақ ойланып көруге болады.

Лейтенант осылай деді де үнсіз отырып қалды.

– Ағатай, бір жағдайын жасаңыз. Жалғыз бауырым еді. Ел-жүртқа масқара болып жұмысынан шығып қалатын болды-ау. Мына хабарды естісе жай да ілігіп отырған кәрі әке-шешемнің күйі не болады?! Бір амалын табыңызы. Мен де борышты болып қалмаспын.

– Жақсы, ойланайық, сіз үйінізге бара беріңіз. Ешкімге тіс жарып ештеңе айтпаңыз. Прокуратураның немесе үлттық қауіпсіздік комитетіндегілердің құлағына тисе, інінізді су түбіне жібереді. Сосын қайтып енді сізге оны көру жоқ.

– Ешкімге де айтпаймын. Тек көмектесе көріңіз!!!

– Жақсы, үйінізде болыңыз. Түстен кейін біздің бір жігіт хабарласады.

* * *

Карлығаштың шыдамы таусылып барады. Телефонда дыбыс жоқ. “Әлде тергеуші берген уәдесінен айнып кетті ме екен? Онда не істейді? Осындайда қол ұшын беретін

бір адамның болмауы-ай...” Оның ойын телефон шылдыры бөліп жіберді.

– Алло, алло!!!

– Қарлығаш боласыз ба?

– Иә, иә, мен тындал тұрмын.

– Мен ініңдің мәселесімен хабарласып тұрмын.

Қалалық саябақтың алдында кездесейік.

– Жақсы, жақсы!..

Қарлығаш көп күттірген жоқ.

– “Ініңді босатып алу үшін 2000 доллар керек”, – деді тергеүші төбеден түскендей.

– 2 мың?! Оны мен қайдан аламын?!

– Ол жағын өзіңіз білесіз. Тек үш сағаттың ішінде осы мәселені шешпесеңіз ініңдің ісі сотқа кетеді. Ол бәрін мойнына алды. Сосын он мың доллар берсеңіз де шығара алмайсыз. Ал мен кеттім...

– Токтаңыз, сөл шыданызышы, інім үшін жаным садаға! Рас айтам, бізде ондай ақша жоқ. Товарға барайын деп жинап жүрген бір мың долларымыз бар еді, соны берсек босатар ма екен?!

– Ол жағын мен білмеймін. Ақылдасайын. Күтіңіз, хабарын беремін.

Біраздан кейін телефон тағы шылдырлады. Манағы дауыс:

– Жақсы, өзіңіз білетін жерге барыңыз. Сізді сол арада құндыз малақай киген жігіт тосып алады.

Келіншек Ермектің айтқандарын бұлжытпай орыннадады. Қаға беріс жерде ақшаны қалтасына салған Алмас:

– Анада вокзал басында бір кәсіпкерді белгісіз біреулар атып кеткен болатын. Ініңдән алынған оқтар соған үқсайды. Байқаныздар, біреу-міреу біліп қалса, сіздермен бірге біз де құримыз, – деді.

– Күйеуіме де айтпаймын, ініме де қатты тапсырамын.
Қазір босасымен автобусқа отырғызып қоя беремін.

– Байқаныз, артынан өкініп жүрменіздер. Заттай ай-
ғақтар, куәлдердің берген жауаптары бәрі сақталады.

Ойламаған жерден Алмас тағы да 330 долларды қал-
таға басты. Бақса, базар, вокзал маңында “ымды” түсінє-
тіндер бықып жүр екен. Аз ғана уақыттың ішінде со-
лардың біразы қармағына ілігіп, әжептәуір қонданып
қалған.

Ермек басқа бөлімге ауысып кеткенін кейін оның
араны тіпті ашылып, тышқан аулаған мысықтай ертелі-
кеш жанарымен базардың бұрыш-бұрышын тіміскілейді.
Міне, бүгін де екі сағаттан бері “Қап, қармағым, қап”
дейді. Эзірше ешкім көрінбейді. Манағы кезде ұзын тұра
назарына ілігіп еді, артынан жоқ болып кетті.

Алмас базар, вокзал маңындағылардың бәрін біледі.
Соңғы кезде тіпті ол қалтасында тиын-тебені барларды
да жазбай танитын болып алды. “Тоқта! Тоқта!..” Ұзын
тұра ұзамапты. Алмас иек қағуы мүн екен, соңғы кезде
өзінің сенімді серігінә айналып алған Бейсен жетіп келді.

– Ана ұзын тұраны көріп тұрсың ба?

– Иә.

– Мына буманы соған ұстарат. Анау жеміс-жидек сатып
тұрган әйелім еді, асығып тұрмын, мән көзінә көрінбей-
ак қояйын, бере салшы-де.

Ұзын тұра бірден келісе қоймады білем. Бейсен бөгеліп
қалды. Бірақ алды. Бейсен көзден таса болған кезде бұл
да ұзын тұраның алдын кес-кестей берген.

Азамат орнында екен. Бұлар табалдырықтан аттар-
аттамаста “куәлар” да сау ете түсті.

– Мынау нә нәрсе?

– Білмеймін, маған жаңа ғана бір бейтаниң адам “әйеліме бере салшы” деп ұстатып кетті.

– Сен не деп тұрсың, мынау өзі героин ғой, жүз грамдай болып қалар, оның қара базардағы бағасы кемінде 10 мың доллар. Осыншама ақшаны біреу ұстата салды дегенге кім сәнеді. Сандырақты қой, бәрін мойның алғаның жөн.

– Рас айтамың, бұл түйіншекке мәнің қатысым жоқ.

– Жақсы. Айтқанға көнгің келмейді ғой. Онда мына сұрақтарға жауап бер. Аты-жөнің, тұрағың...

– Эубәкіров Саматтың. Институтқа түсем бе деп комиссиядан өтіп жүр едім. Мына қала іргесіндегі Светлөс селосында тұрамын.

– Эке-шешең бар ма?

– Бар.

– Жұмыс істей ме?

– Жоқ, екеуді де үйде.

– Жұмыс іstemейді. Сонда қалай күн көресіндер. Сірә, сенің табысың жетіп жатыр ғой. Мына есірткіні кімге өткізбек болдың, сыйбайластарыңды ата.

– ...

– Жақсы, жауап бергің келмейді ғой, онда жақсылап ойлануға мүмкіндігің болады. Истің анық-қанығына жеткенше оқшаулағышқа қамаласың.

– Эке-шешеме хабар беруге болмай ма?

– Оны сенсіз де береміз.

Дүниеде қазақтан асқан балажан халық жоқ. Ұзын тұраның әкесі де таң атпай есік қақты. Алғашқы сұрағы:

– Балам не бүлдіріп тастады?

– Мұнда сұрақты сіз емес, мен қоямын, – деді Азамат маңғазданып.

– Қойыңыз, қойыңыз, мен жай сұрап жатқаным ғой.

– Сіздің балаңыз көптен бері есірткі саудасымен айналысады екен. Қылмыс үстінде ұсталды.

– Мектепті бітіргені жаңа ғана емес пе. Қайдағы есірткі?

– Мінә, кеше толтырылған хаттама, куәлардың қолдары.

– Мүмкін біреулер арандатқан болар, баламды білемін ғой, одан ондай іс шықпайды. Өзі мектепті үздік бағаларға бітіріп, окуға барамын деп жүрген.

– Мен ойдан шығарып отырғам жок. Исті прокуратураға тапсырамын. Балаңыздың тағдырын сот шешеді. Шамаңыз келсе, сонда ақтап аларсыз.

– Сот дейді?! Сотқа жеткізбеуге болмай ма? Мүмкін жастығын ескеріп, көмектесерсіз.

“Е, осылай ынғайға көшсейші”. Іштей өзін-өзі риза болған Азамат мырс етіп күліп жібере жаздады.

– Өзініз де көріп отырған шығарсыз. Мен бар болғаны лейтенанттың, көп нәрсе менің қолымнан келе бермейді. Мұндай ауыр қылмысты жабу үшін жоғары жақтағылармен сөйлесу керек. Ал олармен жай сөйлесе алмайсын, алақандарына бірдене салу керек.

– Енді ол жағын көрейік. Бала үшін ňе іstemейсің. Сол жоғары жақтағыларына жолықтыр.

– Атамаңыз! Олар сіз түгіл бізбен де сөйлесе қоймайды. Сатылап-сатылап шықпасақ.

– Ол жағын өнді өздеріңіз білініздер...

Осы кезде кабинетке кіріп келген Алмас ұзын тұранын әкесінің сыртында тұрып “не болды?” дегендей, әріптесініе иек қаққан.

– “Жолы болар жігіттің женгесі шығар алдынан” дегендей, сіздің жұмысыныздың орайы келеді екен, мына

жігіт бәрін реттейді”, – деп Азамат Алмасқа жағдайды түсіндірген болды.

“Дәніккенің күныққан жаман” деген емес пе, доллардың шетін көрген Алмас сақтықты ұмытып, кесімді бағасын айтып та салды...

Содан Алмас келісілген уақытта Жамбыл, Еңбек көшелерінің қылышындағы аялдамаға келген. Аялдамада халық онша көп емес екен. Ұзын тұраның әкесі көрінбейді. “Әлде айнып қалды ма екен? Айналасы екі-үш сағаттың ішінде 2000 доллар табу оңай емес қой”. Кетерінде “Балаға деп жинап едім. Енді қайтем, соны жұмсаймын, өзі кінәлі” деген кейіп. Жоқ, айнымалты. Аялдамаға тақай келіп тоқтаған таксиден түсті. “Асыққан ғой, сірә”. Ол әй-шай жоқ жетіп келді де: – Әзер таптым, кішкене жетінкіремейді, кейін тауып беремін, – деді.

– Қанша?

– Экелгендім 1800. 200-ін осы екі-үш күнде тауып берем. Сенбесеніздер төлкужатымды тастап кетейін.

– Ақырын сөйлемеңіз.

– Жақсы, жақсы. Ол Алмасқа қырық бүктелген газетті үстата берді.

– Балаңыз бүгін үйде болады, – деді де Алмас анадайда тұрган машинасына беттеді. Жаңағы буманы сұнгіте салған төс қалтасы бұлтиып тұр. Қеудесін басып қояды. “Иә, сәт!..” Қөнілі осылай өрекпіген ол машинасының алды-артын орай көліктер тоқтағанын да, олардан сатыр-сұтыр біреулердің түсіп жатқанын да аңғарған жоқ. Тек біреу білегінен шап бергенде ғана жүргегі су ете түсті.

БІР ҚАП АҚША

- Қай кезде есік қағылды дейсіз?
- Сағат жетіден 35 минут кеткенде инкассаторлардың шыққаны сол Ақшаны сейфке салып та үлгергеміз жоқ.
- Есікті кім ашты?
- Күзетші, – деді екі қызы қосарланып.
- Иә, мен аштым. “Бұл кім?” деп едім. “Біз посылканы қалдьруды ұмытып кетіппіз” деді. Ойымда ештеңе жоқ, есікті аша бергенім сол еді, көзімнің оты жарқ ете қалды. Одан әрі нә болғанын білмеймін.

– Бұл кезде сіздер қайда едініздер?

Өзін Айгүл Смағулова деп таныстырыған қыздардың ересектеуі жауап берді:

- Ақшаны, поштаны қабылдал алғаннан кейін, әдеттегідей, бәрін орынды-орнына қоймақ болып жатқамыз. Ту сыртымда бірдене гұрс ете түскен соң жалт қарасам, Сергей сұлап жатыр. Зәрем ұшып кетті. Аузымды ашып үлгергем жоқ, бетіме бірденені бүркіп жіберді.

- Бәрі қас пән көздің арасында болды. Жан даусым шыға айқайлад, дабыл түймешесін баспақ болып ұмтылып едім, екеудің кеспелтектеу келгенді алдыымды кесіп, аттатпады. Газ баллондағы уды аямай шашса керек, басым әлі мен-зен.

- Екі кісі дедініз бе?
- Иә, екеу. Біреуі талдырмаштау да, екіншісі орта бойлы.

- Қандай бір айрықша белгілерін байқаған жоқсыздар ма?

- Екеуі де газға қарсы қолданылатын тұмша киіп алыпты. Басқа ештеңе байқай алмадық.

- Инкассаторлар күнде таңертең жеті жарымда келуші ме еді?

- Зейнәтақы тарататын күні ғана таңертең ерте келетін.

- Оны сіздерден басқа кім білуі мүмкін?
- Нақты айту қыын ғой, біраз адам біледі.
- Ақша қай жерде тұрды дедіңіз?
- Міне, мына жерде, сейфтің алдында жатқан.
- Сонымен үшеуіңіз де поштаға екі кісінің баса-көктеп кіргенін көрдіңіздер де, одан әрі не болғанын білмей-сіздер?
- Мен қарақшылардың нешеу екенін нақты айта алмаймын...
- Сергей аңғармаса аңғармаған шығар, ал мен екеуін де анық көрдім. Тоқтаңыз, тоқтаңыз... Даусына қараганда бойшандауы қазақ болуы да мүмкін. Өйткені мен дабыл қакпақ болып тұра жүгіргенімде “Тырп етуші болма, өлтіремін!” – деді зекіл.
- Екеуі бір-бірімен сөйлескен жоқ па?
- Біз талып жатқанда сөйлессе сөйлескен де шығар, оған дейін кеспелтек тіс жарған жоқ.
- Жақсы сіздер өзірше боссыздар – деп қылмысты іздестіру инспекторы Жанат Еркінов қағаздарын жинастыра бастады. Манадан үнсіз отырған пошта бастығы:
- Біз не істейміз, жұмысымызды жалғастыра берейік пе? – деді.
- Оны өздеріңіз шешініздер.
- Шешкенде зейнеткерлер кезек алыш жатыр, ал ақша жоқ...

* * *

– Қанша дейсің?!

– Бес миллион 124 мың теңге! Міне, қаптың сыртында жазулы тұр. Нанбасаң санайық.

– Санau қайда қашар дейсің, алдымен ентігімізді басып алайық та.

– Осы сенің басың істейді, бәрі өзің айтқандай болды да қойды.

– Күзетші нағыз ашық ауыздың өзі екен.

– Қалай ойлайсың, біреулердің көзіне түсіп қалғамыз жоқ па?

– Ешкім де көрген жоқ. Тек енді сақ болуымыз керек.

– Сақ болғанда немене, үйден шықпай қамалып отырамыз ба?

– Дәл қазір шығуға болмайды. Әліптің артын бағуымыз керек. Мүмкін, бір аптаға дейін, одан да ұзағырақ бой тасалауға тұра келер. Қазір Үшкөл түгілі, қалаға кіріп-шығып жатқандардың бәрі бақылауға алынған шығар.

* * *

Қала іргесіндегі Үшкөл селосында таң ата болған төтенше оқиғаға байланысты қарамағындағыларды жинап алған қылмысты іздестіру бөлімінің бастығы Айқын Нұрымов тоналған поштадан жаңа ғана оралған аға лейтенант Жанат Еркіновке баянда дегендей, иек қақты.

– Оқиға болған жерді мұқият тексердік. Қылмыскерлер қарақшылық шабуылға алдын ала дайындалған. Ешқандай із қалдырмағандарына қарағанда, талай құлық-сүмдүкты көрген жандар болулары да мүмкін. Иттер де із ала алмады.

– Пошта қызметкерлері нә айтады?

– Олар екі кісі болды дегеннен басқа мардымды ештеңе айтқан жоқ.

– Өзің нә ойлайсың?

– Меніңше, қарақшылар алыстан келген жоқ. Олар поштаны көптен сырттай торуылдан жүрген жандар. Пошта қызметкерлерінің арасында сыйбайластары болуы да мүмкін.

– Айтпақшы, инкассаторларды кездестірдің бе, олар не дейді?

– Біз ақшаны тапсырганнан кейін келген ізімізben кері қайттық. Көнілге құдік аларлықтай ештеңе байқамадық – дейді.

– Жақсы, онда уақытты босқа өткізбейік, қайткен күнде де қылмыскерлерді ізін сүйтпай ұстай керек.

* * *

“Ізін сүйтпау керек... Ұстай керек...” Мұның бәрі айтуға ғана оңай. Үш күннен бері секем аларлық ештеңе байқалған жок. Тым-тырыс жатыр. Соған қараганда, қарақшылар алыстан келмеген сияқты. Әлде... әлде ебін тауып, сыйтылып кетті ме екен?.. Он бес жылдан бері осыдай талай жайды басынан өткерген Жанат Кәрімұлы әрі ойлап, бері ойлап, тағы да поштаға соғуды үйғарды. Сол күні кезекшілікте болғандармен жақынырақ танысу керек.

Есіктен кіріп келе жатқан аға лейтенантты көргендे пошта бастығы бір түрлі қипақтап қалды. Қайта-қайта амандасып, қалбалактай жүріп орындық ұсынды.

– Отрыныңыз, отрыныңыз. Қыын болды ғой, хабар жоқ па? Зейнеткерлер шулап жатыр.

Инспектор оның сөздерін естімегендей, қағаздарын алдына жайды да, поштаға қарақшылық шабуыл жасалған күні кезекшілікте болған үшеудің іс-қағаздарымен толығырақ танысқысы келетінін айтты.

– Жақсы, жақсы. Міне, Айгүл Смағолованың құжаттары, осында істегеніне бес жылдан асып барады. Сәбира Қалиева да көптен істейді. Қазір бұрынғыдай емес, оңайлықпен жұмыс таба алмайсын.

– Мақатов Әлім де көптен істей ме?

– Жоқ, ол кісіге бір жылдай ғана болды. Міне, құжаттары, көрем десеніз көріңіз.

Әлім Сұлтанұлы Мақатов 1972 жылы туған. Білімі орта. Поштаға құзетшілікке қабылданғанға дейін жеке мәншік дүкенде жүкші болып істепті. Эйелі, бір баласы бар.

– Барлық құжаттары осында ма?

– Иә, иә.

– Құзетпен айналысуға рұхсат беретін лицензиясы қайда?

Манадан инспектордың сұраптарына лып-лып жауап беріп отырған пошта бастығы үндемей қалды.

– Лицензиясы көрінбейді ғой?..

– Кешіріңіз, ондай рұхсат қағаз керек екенін білмеп едім.

– Жұмысы қалай?

– Бізде үш құзетші бар, кезектесіп істейді. Солардың ішіндегі жастауы Әлім. Елгезек, жұмысқа уақытында келеді, уақытында кетеді. Араққа үйірлігін байқамадым. Отбасымен пәтер жалдал тұрып жатыр.

– Осы жердің тұрғылықты адамы ғой.

– Иә, әке-шешесі, ағайын туғандары бәрі осында тұрады.

– Бұғін өзі қайда?

– Үйінде болуы керек. Дәрігердің рұхсаты бар, миы шайқалмаса да, қатты соққы алышты, алғашында ет қызыумен байқамаса керек...

“Суға кеткен тал қармайды” дегендей, аға лейтенант жеңіш түрлі жорамал жасағанмен, ілгек болар ештеңе таба алмай әлек. Құзетшіні іздеп барып еді, үйінде жоқ екен. Эйелі “Таңертен дәрігерге көрінемін деп шығып кеткен, келіп қалар” деді де қойды. Тосқан жоқ. Үшкөл аудан

орталығы болғанмен, шағын село, мұндағылардың бәрі бірін-бірі біледі, участекелік инспектор да көп жайдан хабардар болуға тиіс. Жанат Кәрімұлы ңе де болса соған жолығуды үйғарды.

Участекелік инспектор мұрты жаңа ғана тебіндеп келе жатқан жап-жас жігіт екен. Осы қызметке ауысқанына жарты жылдай ғана болыпты. Ештеңе айтып жарытпады. “Қалага жақын жер, күнде сапырылысып жатады” дейді.

– Поштада күзетші болып істейтін Мақатов Әлімнің туыстары, жолдастары жайлы ңе білесің?

– Әке-шешесі – зейнеткер. Бұрын басшы қызметте болған адамдар. Балаларының бәрі басқа қалаларда тұрады. Үйлері үлкен, бірақ ңеге екенін білмеймін, Әлім отбасымен бөлек тұрады.

– Тағы кімі бар?

– Немере болып келетін туыстары көп. Жолдастарын білмеймін. Өзі көшеге көп шыға бермейді, түйықтау жігіт.

* * *

“Бүгін үшінші күн. Әлі хабар жок. Әлде жоспарлары өзгеріп, сырт жаққа тартып кетті ме екен? Сыртта қайда барады, 5 миллион теңгемен алысқа үзай алмайсың. Әйтеүір, үнсіз жатып алуы тегін емес”. Осылай басы қаткан ол бүгін кештетіп Красин көшесіндегі көпқабатты үйге соғуды үйғарды. Ушкөлде көпқабатты үй көп емес, үшеш-ақ. Соның біреуінде, екі бөлмелі пәтерде мұның жолдасы Сәбит тұрган. Қазір ол Сургутта жұмыс істеп жатыр. Үйленбеген, бойдақ жігіт, кетерінде “ара-тұра барып, қарап жүрерсін” деп, пәтерінің кілтін бұған тастап кеткен. Сол кілттің көшірмесін Ергали сұрап алған...

Ол есікті өз кілтімен ашты. Табалдырықтан аттай бергені сол еді, қаракөленкеде біреу ыңырысығандай

болды. Жүрөгі аузына тығылып, қорықса да, сыр берген жоқ “бұл кім?” – деді ақырын ғана. Бұл үйде көп дүние жоқ, төргі бөлмеде диван бар, дауыс сол жақтан шыққан сияқты. Жарықты жағуға жүрөгі дауаламады, біреу-міреу байқап қалуы мүмкін. Сәбиттің үйде жоқ екенін осы маңайдағылардың бәрі біледі. Бірте-бірте қаранғылыққа көзі үйрене бастады, ақырын диванға жақындалды. Ди-вандада біреу жатыр, тағы да ыңырсыды.

– Ерғали!..

– Мен...

– Саған нә болды, серігін қайда?

– Ақырын, қатты сөйлеме...

– Немене, ауырып қалғаннан саумысың?!

– Ауырсам жарайды ғой... Жағдайымыз жаман, ақшадаң, бәрінен айырылдық...

– Не дейді?! Айырылғаны нәсі?!

– Иә, “адам аласы ішінде” деген рас екен, осы үйге жетіп, өзімізге өзіміз келгеннен кейін Сергей “маған тиесілі ақшаны бер, кетемін” деді. Мен қазір көшеге шығудың қауіпті екенін айттым. “Жарайды” деп көнгендей болған... Сол күні... Жоқ келесі түнде, ойымда ештеңе жоқ, қисайып жатқам, бас салып қылқындыра бастады. Лактырып жібердім. Тағы үмтүлды... Қаранғыда бірдене жалт ете түскендей болған, ар жағы есімде жоқ... Көзімді ашсам, жалғыз жатырмын, Сергей де, ақша да жоқ...

– Өзін көптен білуші ме едің?

– Жоға, осыдан екі-үш ай бұрын танысқам, қайдан білейін, іші-бауырима кіріп, алдаң түсірді ғой.

– Енді нә істейміз?

– Білмеймін, үйдегілер нә ойлап жатыр екен?

– Иә, менен сұраған. Қапелімде нә айттарымды білмей, бір жолдастарымен Астана жаққа кетті білем, дедім.

- Іздеп жатқан шығар?
- Іздемеуші ме еді, селоға кірген-шыққанның бәрі тек-серілуде. Саған дәрігерге көріну керек.
- Қалай көрінемін, же деймін?! Дәрігерге бару деген, езінді өзін ұстап бергенмен бірдей ғой.
- Ол рас, бірақ бұлай жата беруге болмайды, қанша қан жоғалтқаныңды кім біледі?
- Кеше халім өте жаман еді, бүгін, әйтеуір, ептеп қозғалған болдым, бірақ оң қолым кетерпейді...

* * *

Соңғы екі күнгі жұмыстық қорытындылауға жиналған оперативті топ мүшелері қылмыс жасалған күні кезекшілікте болғандардың туыстарын, тамыр-таныстарын анықтау қажеттігін де жоққа шығарған жоқ. Екі қыздың да араласатын адамдары шамалы екен. Аға лейтенанттың ойына тағы да күзетші жігіт оралды. Әйеліне “дәрігерге көрінемін” деп кеткен, бірақ ауруханаға бармаған. Осында тұратын Ерғали деген һемере інісі бар екен, соның қайда екенін ешкім білмейді. Не де болса, күзетшінің тамырын тағы басып көрү керек.

* * *

Ерғали әжептәуір өзін-өзі келіп қалғандай еді, аяқ астынан жағдайы тәмендеп кетті. Қан тоқтағанмен, қеудесінің ісігі басылар емес. Осылай әнді бір-екі күн жатса, халінің же боларын өзі де білмейді. Келемін деген Әлім әлі жоқ. Қыстың күні ерте батады, қараңғы жерде дір-дір етіп, бүрісіп жатыр. Кәдімгі көртышқан секілді, жарықты жағуға қорқады. “Қашанғы жата бермек, бұдан әріге ол шыдай алмайды”. Жаралы жігіт осылай өз ойымен өзі арпалысып жатқанда, есік ашылғандай болды. “Аяқ басысына қарағанда жалғыз адам, Әлім болуы керек”.

- Ерғали?!
- ...
- Ерғали?!
- Өү, келдің бе?
- Түү, неге үндемейсің, кісінің зәресін алып?! Саған тاماқ өкелдім.
- Тамаққа зауқым жоқ, деңемнің қызыры бар білем, бас мен-зен. Не болып жатыр?
- Не болушы еді, бүкіл полиция осында. Үйден шығуға да қорқамын...
- Келді, келді, атпа, атпа, өзім берілемін.
- Ерғали, Ерғали!!!
- Мен ештеңе де білмеймін... Апам қайда?
- Ерғали!
- ...
- Ерғали талықсып кетті. Демалысы ауыр, кеудесінде сирый бар. “Әлде пышақ өкпесінде тиді ме екен?”
- Ерғали!
- Өү, деңем күйіп барады.
- Мен берген дәрілерді ішіп пе едің?
- Іштім рой, бірақ көмегін сезіп жатқам жоқ.
- Енді не істейміз?
- Дәрігерге көрінбей болмайды.
- Мен айттым рой саған, асқындырмай кеше баруымыз керек еді.
- Дәрігерге бару деген өзінді өзін ұстал беру деген сөз, мұндай жағдайда оларды ескертпің қояды. Ескертпесе де, олар пышақ жарасымен түскен адам туралы полицияға хабарлауға міндетті.
- Басқа амал болмаса, не істейміз. Мен жедел жәрдем шақырайын.
- ... Кім айтты? Иә, иә мен өлтірдім. Апа!..

* * *

Өлім аудандық ішкі істер бөлімінә шақырту алғанда селт еткен жоқ. Соңғы күндердің оқиғасы оны есептегітіп тастаған-ды. Ерғали ауруханада, өлім мен өмір арасында, ес-түссіз жатыр. Сақтық жасау қажеттігін біле тұра “Жедел жәрдем” шақырғаннан кейін ес-түссіз жатқан Ерғалиды жалғыз тастап кете алмаған. Оның үстінә “Жедел жәрдемнің” дәрігері мұның танысы болып шықты.

– Отрыңыз, – деді әнеугі жас тергеуші бұған алдындағы орындықты нұскап.

Алдында қағаз, қолында қалам, мұның айтқандарын жазуға дайын екенін білдіргендей, бұған қадалып қалыпты.

– Бізге барлық жай белгілі, тек кінәнізді мойнынызға алсаңыз, жазаңыз женілдейтінін ескерткім келеді.

Тергеуші осылай күшайте сөйлеменмен, көмескі жайлар әлі көп. Өткен түнде ауруханада есін жия алмай қайтыс болған Ерғали Алпысов алдында отырған жігіттің нәмере інісі. Бұл әлі қайғылы оқиғадан хабарсыз. “Жедел жәрдемді” шақырған осы жігіт. Басқа ілгек жоқ. Ерғали Алпысовқа пышақ жұмсаған кім? Оның поштаға қарақшылық шабуылға қатысы бар ма, жоқ па? Әзірше бұл жағы белгісіз”.

– Сейлеңіз.

– Ақшаны мен үрлаған жоқпын.

– Енді кім үрлады?

– Ерғали.

– Ерғали?! Кінәні басқа біреуге жаба салудан женіл ештene жоқ. Жарайды, сөзінізге сенейін, бірақ ол жалғыз болған жоқ қой, екінші адам кім?

– Мен оны танымаймын, көрген адамым емес. Ер-

ғалидың айтуына қарағанда, аты Сергей болуы керек.

– Тегі?

– Тегін, қай жерде тұратының, нә істейтінін білмеймін. Ерғалиға “мен туралы өзің ғана біл, ешкімге тіс жарып ештеңе айтпа” деп, қатты тапсырыпты. Ерғали ол туралы “тәжірибесі мол, өз үлесін алған соң табанын жалтыратады, бізге керегі сол емес пе” деді. Содан кейін мен қазбалап, ештеңе сұрай қоймадым.

– Сонда қылмысты жоспарлаған Ерғали екеуін болдындар ғой?

– ...

– Неге үндемейсіз?

– Бір тойдан Ерғали екеуміз үйге бірге қайттық. Той болған соң, арақ ішілді, екеуміз де қызумыз. Ана-мұнаны әңгімелеп келе жатып, бір кездे әңгімеміз ақшаға ойысты. “Ақшада құн жоқ қой, осылай тын-тебен санаумен өтетін шығармыз”, деді Ерғали. Аузымнан қалай шығып кеткенін білмеймін, мен “бір-ақ күнде баюға болады”, дедім. Інімнің “Қалай?” деп қадалмасы бар ма. Сол арада өзім күзетші болып істейтін пошта бөлімшесіне ай сайын 5 миллион теңге жеткізілетінін айттым.

Арада едөүір уақыт өтіп, бул әңгіме үмытылғандай болған. Бір күні Ерғали мені ізден үйге келіпті. “Оңаша бір әңгіме бар еді, шығып кетші” деді. Сыртқа шыққаннан кейін зейнеткерлерге төлеметін ақшаның поштага қашан түсетінін сұрады. Мен оның ойындағасын түсінсем де, түк білмегенсіп: “Ол саған нә үшін керек?” дедім. “Жақсы жоспар бар, сен қиналмайсың, бәрін өзім ойластырып қойдым.” – деді. Сосын өзінің жоспарын бүге-шігесінә дейін айтып берді. Оған өзінің басы жетпес еді, сыртында біреу тұрганын сездім. “Сен ол туралы сұ-

рама”, деді. Адамды құдай үрайын десе, қын ба, өзімнің қалай көніп қалғанымды да білмеймін. Іздегенге сұраған дегендей, ақша түсерден бір алта бұрын үш күзетшінің біреуі ауырып қалды да, оның орнына екеуміз істей беретін болдық.

Инкассаторлар келіп кеткенін кейін, іле есік қағылды. Қыздар ақша салынған қаппен әуре болып жатқан, есікті ашып жібердім.

– Ақша қайда?

– Білмеймін. Алдын ала келісілген жерге барып, бой тасалағаннан кейін Сергей Ерғалиды пышақтап, ақшаны алып кетіпті.

– Оның өз есебі болған ғой?.. Басқа айтарыңыз болмаса, мына жерге қолыңызды қойыңыз.

* * *

Пошта күзетшісінің айтқандары шындыққа саятын сияқты. Әkkі, қу ағайындыларды алдап соққан. Ол бәрін алдын ала ойластырған. Әу баста ақшаны бөліспеуге бекінген. Тегі белгісіз, аты да Сергей болмай шығуы мүмкін. Қалай болған күнде де, заңды алғаш рет аттап отырған адам емес. Осындай ойлармен Жанат Қөрімұлы Ерғали мен Сергей жасырынған пәтерді мүқият тексерген. Поштада аса сактық жасап, із қалдырмаған Сергей бір қап ақша қолға тиген соң бәрін үмытқан, Ерғалидың “сен туралы жан адамға айтпаймын” деген сезіне сеніп қалған сияқты. Әйтеуір, саусақтарының іздерін сұртіп, әуре болмапты.

Тергеушінің құдігі рас болып шықты. Сергейдің саусақтың іздері құқық қорғаушыларға бұрыннан таныс екен. Сергейдің тіпті де Сергей емес, бұрын талай рет сottалған, осыдан жарты жылдай бұрын ғана темір

тордың ар жағынан босап шыққан Игорь Журбин деген кәнігі қылмыскер екені анықталды. Серігінің өзі салған жарадан қайтыс болғанынан хабардар болса керек, үзай қоймапты, тұрмаден кейін оралғаннан тауып алған көңілдесінің үйінде қаннен-қаперсіз жатқан жерінде ұсталды. Полицейлердің ізінә қалай тез шыққанына таңданғаны соншалық, қарсылық та көрсеткен жоқ, жалтарған да жоқ. “Ақша қайда?” деген полицейлерге өзі жатқан кереуеттің астынан бір қап ақшаны сурып берді.

– Бір тынын да ұстағам жоқ, бәрі орнында...

Мазмұны

Алғысөз	3
Көмескі із (повесть).....	5

Әңгімелер

Кәсіпкердің өлімі	91
Көгілдір “Мазда”	119
Мезгілсіз атылған мылтық	131
Алабиенің әлегі	151
Қақпан	171
Бір қап ақша	187

Жарасбай СҮЛЕЙМЕНОВ

КӨМЕСКІ ІЗ

Повесть, әңгімелер

Дайын диапозивтерден басылып шығарылған.

Басуға 19.07.2006 ж. қол қойылды. Қалыбы 60x84 1/16

Қаріп түрі «KZ Times New Roman Сүг» Офсетті басылым

Шартты баспа табағы 12,75

Таралымы 2000 дана. Тапсырыс 5884.

Бағасы келісімді.

Кітап облыстық «Полиграфия» АҚ -ы

баспаханасында басылды.

Петропавл қаласы, Қазақстан Конституциясы көшесі, 11 үй.